BİR İMPARATORLUK ÇÖKÜYOR

Habsburg'ların sonu

20. YÜZYIL DOSYASI

ZAB ZEMAN

GERMA
BOEM ZC
HISP ARC
DVX BVR
ANNO
REX INFA
HI AVST
GVND ZC
M.D.LII

● MİLLİYET YAYINLARI LTD. ŞTİ.

● Türkiyede Yayın Hakkı Milliyet Yayın Ltd. Şti.
ait olup iktibas edilemez, resimleri yayınlanamaz.

● Copyright ©: 1971 — ZAB ZEMAN — KESİM
TELİF AJANSI

● Çeviren : AYŞE KEMAHLI

● DİZGİ — TERTİP : MİLLİYET YAYINLARI
Milliyet Ofset ve Baskı tesislerinde basılmıştır.

● 1. BASKI : Eylül 1976

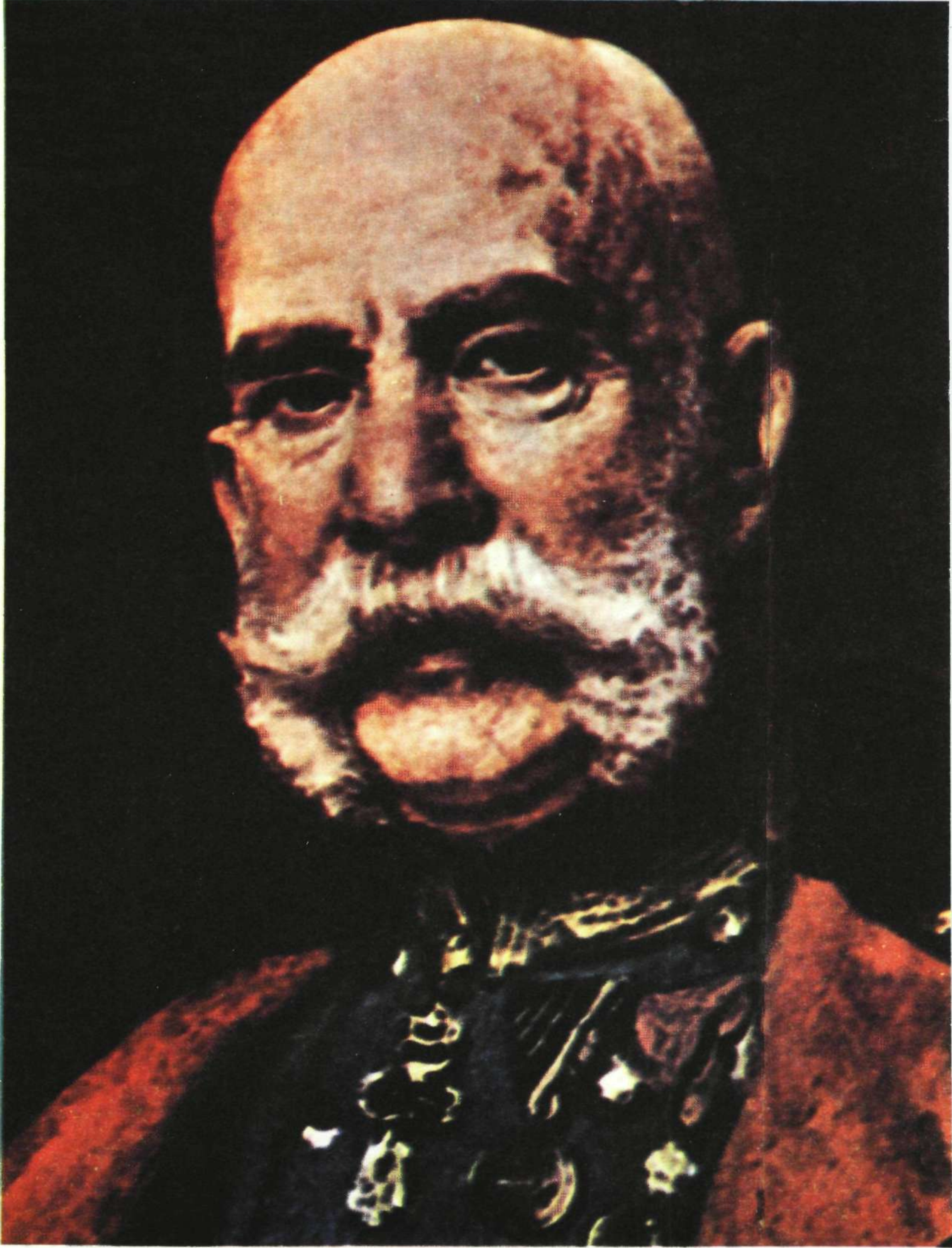
BİR İMPARATORLUK ÇÖKÜYOR

Habsburg'ların sonu

ZAB ZEMAN

/ 20. YÜZYIL DOSYASI

Habsburg topraklarının yöneticisi İmparator Franz Joseph.

BÖLÜM: 1

Habsburglar'ın mirası

Avrupa'nın ve Habsburg Hanedanı'nın kaderleri birbirine çok benzer. Her ikisi de birlikte yükselmiş, birlikte çökmüştür. Habsburglar 16. ve 17 yüzyıllarda en parlak dönemlerini yaşarlarken Orta Avrupa ülkelerinden İspanya'ya ve Hollanda'ya kadar kol salmışlardı. Habsburg Kralları Batı Avrupa'dan ayrıldıktan sonra bile egemenlikleri altındaki eyaletler aklın alamıyacağı kadar karışıktı. (İspanyol sarayının son derece görkemli geleneksel seromonilerine, belki de o çok parlak geçmişlerini anımsattığı için her zaman bağlı kaldılar.) Hasbburg'lara bağlı devletlerin halkları, aralarında en az on değişik dil konuşuyorlar, üç hükümet ve Viyana ile Budapeşte'nin merkez olduğu iki meclis tarafından yönetiliyorlardı. Varlığının son elli yılında, Avrupa'nın en güçlü imparatorluğuna sahip olmasına karşılık Habsburg'lar, İngiltere Fransa ve Almanya'nın aksine, koloni merakına kapılmamış ve koloni sahibi olmamıştı. İmparatorluk çok gelişmiş endüstri bölgeleriyle sanki yüzyıllar boyu donup kalmış gibi, çok ilkel köylü topluluklarıyla birbirine zıt bir görünüme sahipti. Habsburg halkının değişik karakterleri çok renkli bir politik ve sosyal görünüm - deydi. O zamanların Avrupasında bu imparatorluğa bağlı olmayan, ilhamını ondan almayan tek bir fikir, tek bir politik teori düşünmek olanak dışıydı. İmparatorluk, Avrupa tarihinin deneylerini sürdürdüğü bir laboratuvardı sanki.

Habsburg İmparatorluğu Orta Avrupa'dan Güneye ve Doğuya kök salmış bir ağaç gibiydi. Çapraşık sınırları Batıda İsviçre ile sınır yaptığı Konstanz gölüne uzanıyor, Alpleri geçip İtalyan düzlüklerine, oradan Güneyde Balkanların içine erişiyor, Doğuda Rusya'ya, Kuzey'de ise Alman İmparatorluğunun ortasına kadar sokuluyordu. Sınırları çok değişik doğal görüntüleri ve özelikleri birleştirmişti. Alpler'in ve Karpat'ların yük-

Habsburg İmparatorluğunun ulusal yapısını gösteren harita (Üstte) Polonya Kralı John Sobieski 1683'de Viyana'yı Türk kuşatmasından kurtarıyor. (Altta)

sek dorukları orta Bohemya'nın tatlı düzlükleriyle, Macaristan ovası ve Galiçya ise Transilvanya'nın yoğun ormanları ve Dalmaçya'nın sarp kayalı kıyılarıyla çarpıcı bir çelişki oluşturuyorlardı. İmparatorluğun en önemli kesimi hem coğrafik hem ekonomik bir birlik meydana getiren.Tuna nehri etrafında toplanmıştı. Burası yüzyıllar boyu barbarlıkla uygarlığın en canlı örneklerine sahne olmuş bir alandı. Hıristiyan Avrupa'nın Türkler tarafından ele geçirilmesine 1529 ve 1683 yıllarında burada engel olunmuştu. Yüzyıllar sonra savaşların canlı anılarını şirin köy evleri yerine, çevreyi süsleyen dik ve yalçın kalelerde görmek hâlâ mümkündü. Burası, ordusu, donanması ve görkemli saray yaşamına karşılık, Texas eyaletinden daha küçük bir yerdi.

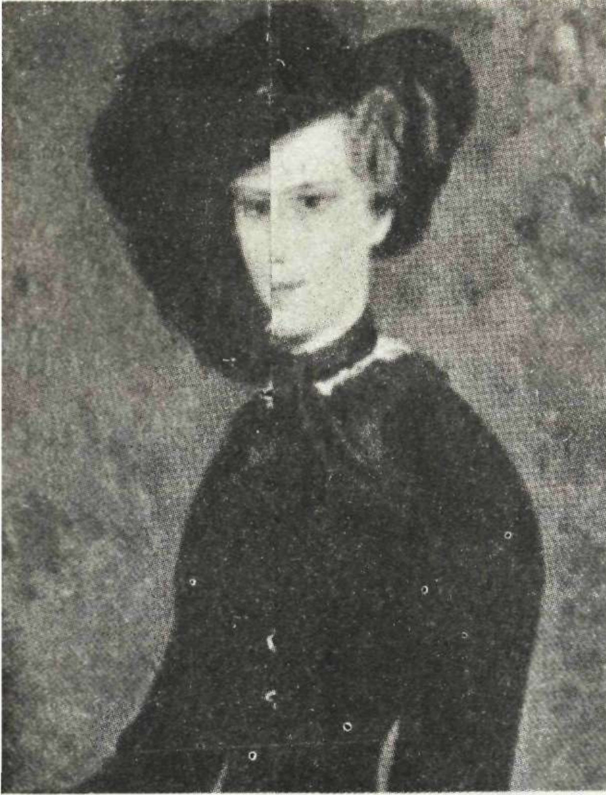
Habsburg yönetimindeki İmparatorluğun haritasının da insanlarının değişik kökenli olmasına çok uygun düşen bir görünümü vardı. Nüfus çoğunluğu Slav halklarındaydı. Almanların böldüğü Macarlar ve Romenler Habsburg monarşisinin Batıdan Doğuya uzanan kuşağına yerleşmişlerdi. Ortaçağdaki özgür devletlerini gururla hatırlayan toplulukları İmparatorluğun içinde güçlü bir ulusçuluk hareketi geliştirmekteydiler. Bohemya ve Moravyada yaşayan Çekler ulusal ve dinsel liderlerdi. John Hus'u unutamamışlardı. Sonraları oranın tüm yöneticileri, Bohemya'nın İmparatorlukla birleştiği 1620 yılına kadar sürekli olarak Habsburg'lara karşı ayaklanıp, özgürlüklerini elde etmeğe çalışacaklardı. Macarlar da Habsburg yönetimine her zaman baş kaldırdılar. Galiçya, Polonya ve Silezyanın Avusturya'ya ait bölümünde yaşıyan Polonyalılar ise bir keresinde kendi özerk devletlerini kurmayı başarmışlardı. Batı Galiçya'da, Ruslarla sıkı ilişkileri bulunan Ruten'lerin kurduğu bir ulusçu grup daha vardı. Güneyde Slavlar (Slovenya, Hırvatistan, Slavya, İstria ve Dalmaçya idi. Sırp devletlerinin çok eski bir geçmişi vardı. 7. yüzyılın sonuna doğru Balkanların tümünü işgal etmişler, Hırvatlar ilk kez 1102'de Macar yönetimini kabul etmeğe zorlanmış, bir çok ayrılma ve birleşmeden sonra nihayet 1868 Eylülünde Macaristan'a katılmışlardı. Osmanlı İmparatorluğu tüm Sırbistan'ı 1459'da fethetti. 1463'te Bosna'yı, 1483'te ise Hersek'i aldı. 19. Asrın sonlarında ise Sırbistan, Bosna-Hersek'i işgal etmiş olan Avusturya'nın bir uydusu oldu. Habsburg İmparatorluğu yeni ulusçu doktrinler tarafından zedelenmeye çok yatkındı. 19. Yüzyılın ortalarında, Habsburgların İtalya'ya yaptığı başarısız seferlerinde, "Sadowa darbesi", Bismarck ve Prusya ordularının Avusturya'ya verdiği korkunç bir ceza olacaktı. Habsburglar böylece İtalya'daki dominyonlarının çoğunu ve Alman devletleri üstündeki tüm etkilerini kaybettiler. O sırada, sonradan Habsburgların da dostluğunu kazanacak olan Almanya ve İtalya, birliklerini tamamlama yoluna girmişlerdi.

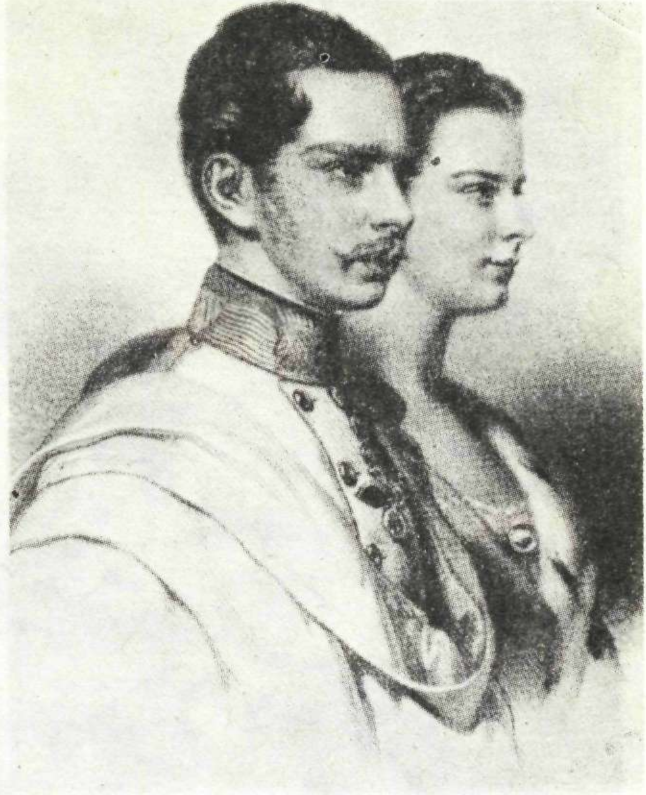
Bu olaydan önce, 1848'de ulusçu ayaklanmalar İmparatorluğu parçalanmanın eşiğine getirmişti. 1867'de İmparator Franz Joseph İtalyan topraklarını kaybetmiş, Prusyalılara yenik düşmüş olarak, pek çok taviz karşılığı "1867 Uzlaşmasını" kabul ediyordu. Bu uzlaşma sonunda Macarlar kendi halklarını Almanlar da monarşinin geriye kalan halklarını yöneteceklerdi.

İKİLİ DEVLETİN DOĞUŞU

İmparatorluk böylece ikiye bölünüyor, "Dualizm" denen sistem doğmuş oluyordu. Her iki taraf da ayrı bir hükümet ve parlamentoya sahip olacaktı. İki tarafın ortak yanı, imparator ve kralı aynı kişide birleştirmeleri; Maliye, Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarını ve her iki tarafın aynı sayıda üye bulundurduğu bir parlamentoyu paylaşmaları idi. Bunların dışında Avusturya ve Macaristan apayrı iki politik unsurdu. Örneğin Macaristan, şeklen de olsa anayasal bir monarşi iken Avusturya değildi. Bu uzlaşma İmparator için pek çok zorluklar doğuruyor, devletin uzun süre ayakta kalması beklenmiyordu. Habsburg'ların gözünde, sahibi bulundukları topraklar aile'nin ellerine bırakılmış kutsal bir emanet gibiydi. Bu yüzden hem sert hem de esnek bir tutum içindeydiler. Hiç bir Habsburg Kralı kendinden bir önceki Kralın sahip olduğu toprakları kendi avucunun içinde görmeyi beklemiyordu. Zaten hiç bir zaman da görmüyordu.

İmparatorun kişiliği dağınık Habsburg topraklarını birleştiren en önemli unsurdu. 1830'da doğan Franz Joseph, 1848'de tahta çıktığı zaman Avrupa tümüyle bir devrim havası yaşıyordu. Avusturya'nın topraklarını bilgisi ve becerikliliği ile 1809'dan beri bir arada tutmayı başaran en tecrübeli ve etkin Dışişleri Bakanı Prens Metternich, genç İmparatoru sallanan tahtında yapayalnız bırakarak, sistemi ile beraber yok olmuştu. Franz Joseph 1854'de Bavyera'nın güzel Prensesi Elizabeth ile evlendi. "Uzlaşma"yı imzalamaya zorlandığı yıl otuz yedi yaşında olan İmparatorun, yirmi yıllık taht tecrübesi vardı. Saltanat hayatında çok şanslı olmadığını anladığımız Franz Joseph, özel yaşamı ve evliliğinde de pek mutlu sayılmazdı. Karısı zamanının çoğunu atları ve Macar dostlarıyla beraber geçirmeyi, kocasının yanında olmaya yeğliyordu. 1898 yılında Cenevre Gölü kenarında bir anarşist tarafından öldürülene dek, çoğunlukla kocasından ayrı yaşamıştı. Emperyal çiftin tek çocukları Prens Rudolf Belçika Prensesi Stephanie ile evliydi. Prens tüm yaşamı boyunca İmparatorluğun yönetimini eleştirmiş ve yöntemleri değiştirmek için ömrü boyunca planlar yapmıştı. Fakat tasarılarının hiçbirini gerçekleştiremeden trajik bir aşk serüveni sonunda sevgilisi Barones Maria Vetsera ile birlikte intihar etti. Aşıkların cesetleri 1889'un ocak ayında Mayerling Av Köşkünde bulunacaktı.

İmparatoriçe Elizabeth (üst solda) İmparator Franz Joseph karısı Elizabeth ile (üst sağda) Meksiko'ya İmparator olarak atanan Maximilian sağındakidir. (altta)

1866 Temmuz'unda Avusturya - Macaristan donanması İtalyan filosunu Lissa'da büyük bir yenilgiye uğratmıştı.

Bu olaydan çok önce, Franz Joseph'in Meksiko'ya İmparator olarak yollanan erkek kardeşi feci şekilde can vermişti. Maximilian Meksiko'ya 1864'de gitmiş, üç yıllık kısa bir dönemden sonra Cumhuriyetçilerce yargılanarak kurşuna dizilmişti. Bu trajediler zincirinin son halkası, İmparatorun yeğeni ve Prens Rudolf'un ölümünden beri tahtın varisi olan Arşidük Franz Ferdinand'ın 1914 haziranında bir öğrenci devrimci tarafından Sarayova'da öldürülmesiyle tamamlandı.

Özel hayatının elem ve zorluklarına karşılık, İmparator uzun ve olaylı saltanatı sırasında halkında bağlılık, sevgi ve saygı uyandırabilmiş bir kişiydi.Bismarck bir keresinde "Avusturya halklarının arasındaki uyuşmazlıklar ne olursa olsun, İmparator Joseph atının üstüne bindi mi hepsi herşeyi unutup, onun peşine takılırlar" demişti. Viyanalılar, İmparatorlarını bir yenilgiden bile dönüyor olsa, her zaman sevgi ve sevinçle karşılarlardı. Ülkenin politik beraberliğini, İkili devletin kurumlarının zayıf mekanizması değil, İmparatorlarının güçlü kişiliği ayakta tutuyordu. Yıllar geçtikçe Franz Joseph giderek daha etkin ve saygın bir baba niteliğine bürünüyordu. Her zaman hafifliklerden uzak resmi ve ciddi bir görünüş ve azamete sahip olan İmparator görkemli törenlere meraklı olmamakla beraber, en yakın dostları ve danışmanları için bile, ölçülü bir formalite içinde hareket ederdi. Dışişleri Bakanına kırk beş dakikalık özel görüşme vakti ayırmasına karşılık, taşradan gelen delegeler yanında ancak beş dakika kalabilirlerdi. Dakikalarına kadar ayarlanmış, düzenli günlük yaşamını ne kişisel trajediler, ne de gelen felâketler dğiştirememişti. Ne olursa olsun, o günlük randevularına sadık kalır, ziyaretçilerini kabul eder, vaktini idari işlerdeki görevlerine yönelik geçirirdi. Avrupa'nın en yüksek Katolik lideri olarak çok dindar sayılan İmparator, Kilisenin temel taşlarından biri olmasına karşın, karısının yokluğunda evlilik dışı ilişkileriyle de ün yapmıştı. Bu gönül ilişkilerinin arasında en değer verdiği Burg Tiyatrosu'nun baş oyuncusu Katherine Schratt ile olan ve ölünceye kadar süren dostluğu idi.

"İmparatorun şehri", İmparatorluğun başkenti, Viyana 1815 kongresinden beri zevk ve sefa yuvası, müzik ve tiyatronun beşiği haline gelmiş, ciddi eleştirilere hedef olmuştu. The Times gazetesinin Viyana'daki espriden yoksun muhabiri, Birinci Dünya Savaşının öncesinde bu kent için şöyle bir yazı yolluyordu "Kentlerin çok yönlülüklerinin, Güneyli Almanların gevşekliklerinin, Slav'ların duygulu ve heyecanlı ruhlarının oluş-

Manet tarafından yapılmış, Maximilian'ın kurşuna dizilmesini gösteren bir resim.

turduğu çelişkileri yüzyıllardır mutlakiyetçi bir hükümetle yönetmeye çalışanlar, sonunda halkın ilgisini toplumsal sorunlardan saptırıp, eğlenceye yöneltmeyi becerdiler ve o anki keyiflerinden başka hiç bir şey düşünemeyen bir zevk toplumu yarattılar. Durum, Viyana da doğmamış kiler ve bu anlamsız eğilimleri yadırgayanlar için dayanılmaz oluyordu. Doğma büyüme Viyanalı olan Hermann Bahr "Aslında insanlar yenekten yoksun değil, yetenek sahipsiz kâlmıştı. . . Her adam insanlığını, erkekliğini saklamaya çalışıyor . . . Viyanalılar aralarında gerçek bir insan gördükleri zaman dehşete kapılıyorlar. Onun dürüstlüğüne ancak, üç saat sonra oyunun biteceğini bilerek sahnede dayanabilirler. Yoksa ondan kaçıp saklanmaları gerekiyor" diyerek yakınıyordu. Birinci Dünya Savaşından önce Viyanada beş yıl kalan Adolf Hitler, delikanlılık çağını yaşadığı bu kentten onun başarısızlığına ve sefaletine tanık olduğu kadar, kozmopolit bir imparatorluğun sembolü olarak, Almanları, Çekleri, Slavları, Macarları ve Yahudileri aynı yasanın yönetimi altında birleştirdiği için de nefret etmişti.

Kent, İmparator Franz Joseph'in saltanatı süresince tanınmıyacak ölçüde değişti. Kalelerle çevrili bir ortaçağ kentinden modern bir politik ve ticari merkeze dönüştü. 1857 yılında şehri çevreleyen kale duvarları yıktırılarak yerine oldukça geniş bir çevre yolu (Ringstrasse) yapıldı. 1840'da Viyana'da ancak 500.000 kişi yaşarken 1910'da kent 2.000.000 kişiyi barındırır olmuştu. Tramvay hatları, merkezi kentin doğusundaki endüstri bölgelerine bağladılar. 19'cu yüzyılın sonlarına doğru geniş demiryolu terminalleri kuruldu. Yirmi otuz yıl sonra, melon şapkalı, upuzun kırbaçlı arabacıların koşturduğu siyah lake taksilerin yerini ilk motorlu araçlar, otomobiller alacaktı. Franz Joseph'in gençlik yıllarının ortaçağ kasabalarını anımsatan Viyana'sı giderek, çevre kirlenmesi, trafik kazaları, ucuz gazeteleri ve hava raporlarıyla modern, büyük bir kente dönüşüyordu. Aynı değişim, daha küçük bir ölçüde Viyana dışındaki kentlerde ve taşrada baş göstererek, tek bir kuşağın çözmeyi başaramıyacağı sorunlara yol açıyordu.

Toplumsal düzen, toprak mülkiyeti ile devlet denetiminin, yani feodalite ile modernleşmenin inanılmaz birliğine dayanıyor, hem aristokrasi kilise ve ordu hem de devlet memurları tarafından destekleniyordu. 19 yüzyıl boyunca bu düzen yoğun bir baskı altına itilecekti.

Veliaht Prens Rudolf'un uğruna intihar ettiği söylenen Maria Vetsera (üstte solda) Prens Rudolf Belçika prensesi olan karısı Stephanie ile. (Üst sağda) Prensin cenazesi 1889'un Ocak ayında Viyana sokaklarından geçerken. (altta).

Habsburg'ların devleti sürdürüldükçe, aristokrasi başkentin her köşesine uzanan politik bir etkiye ve ekonomik güce sahip oluyordu. Bunun nedenlerinden biri asillerin hâlâ çok masraflı bir hayat yaşıyarak paranın hızlı devrini sağlamalarıydı. Şehir dışında sürdürdükleri yaşam, başka ülkelerin asillerine parmak ısırtacak nitelikteydi. Örneğin, çağın başında Prens Liechtenstein Bohemya arazilerinin bakımı için 1100 kişilik bir ormancı ve bahçıvanlar ordusu besliyordu. Bir kısmı emirlerinde çalışan emekçilerin çıkarlarını gözetmekle beraber, genellikle mülk sahipleri toplumsal törelere çok dar bir açıdan bakan bir kast meydana getirmekteydiler. Güzelliği ile ünlü Jersey Kontesi Sarah 1890 yılının başlarında, Viyana'ya geldiği zaman, sonradan VII. Edward olarak tahta çıkan, Galler Prensi ile olan gönül ilişkisinden ötürü değil, Londra'da Coutts bankdaki maceralarından dolayı Viyana'lı asiller tarafından çok soğuk karşılanmıştı.

Avusturya aristokrasisi başka sınıflara tamamen kapalıydı. Ancak kendi görgü çizgisindeki yabancıları aralarına kabul eden dar görüşlü bir çevreydi. Yabancılarla evlenmeler, kendilerini yenilemek bakımından ve Avrupa ülkeleri ile uluslarararası bir bağ kurduğu için çok destek görüyordu. 1918 yılına kadar Dışişleri Bakanlığında memuriyetler Avusturyalı asillerin tekelindeydi. Devletin başka yüksek mevkilerinin sağladığı ücret ve olanaklar önemsiz sayıldığı için, bu görevler varlıklı vatandaşlara ayrılmıştı. Bazı tanınmış soyluların taht ile çok yakın ilişkileri bulunmasına karşılık, Macar, Polonyalı ve Bohemyalı aristokratlar toplumsal sorunlarla Avusturyalı akrabalarından daha fazla ilgileniyorlardı. 1866'da devlet memuru olmak için zorunlu kılınan askerlik görevi ve sınav geçme koşulu, yüksek devlet ve Dışişleri Bakanlığının soylu adayları arasında bir azalmaya neden oldu.

Asillerin kendilerine özgü yükseklik ölçüleri ve onur duyguları, parasal sorunlarla toprağın değer kaybetmesinin anlaşılması güç ayrıntılarına ilgisiz kalmaları, Habsburg Monarşisindeki soyluların değişmez gücünü tehlikeye düşürmeye başladı. Birçok soylu çekişmeden vazgeçerek, köklü aile ağaçlarının gölgesine sığınmayı yeğ tuttu. İmparator zaten çok daha yetenekli ve güvenilir bulduğu halktan yetişme kişilerin hizmetlerini istemekteydi. Onlar, Franz Joseph'in deyimiyle "gerçek vatanseverlerdi"

Avusturya ordusunun subayları, ulusları gözönünde tutulmaksızın orta sınıf vatandaşlardan seçiliyordu. Theresienstadt Askerlik Akademisinde iki arşidükün "Sadowa Savaşı" sırasında başkomutanlarının emrine uymayı reddetmeleri, uzun süre uyarıcı bir başkaldırma olayı olarak anlatılmıştı. Askerlik Hanedana bağlılık duygularının aşılandığı bir yuva olarak düşünülüyordu. İmparatorluk ve Kraliyet ordusunun organizasyonu ve denetimi, ona adını veren İmparatorun sonsuz denetimi altındaydı.Çoğu kere yanlış kullanılmasına karşın, ordu İmparatorun gücünü tüm ülkede hatırlatan ve yaşatan bir ögeydi. Aspern'de ilk yenilgisine bu ordunun sayesinde tanık olan Napolyon'un övgü dolu sözlerine karşılık, Avusturya ordusu katı askerlik ruhundan oldukça uzaktı. Avusturyalı subayları hiç kimse, Prusya'lı meslektaşları gibi, Fransız Sefaretinin basamaklarında kılıçlarını bilerken görmemişti. İmparator'a karşı bağlılığında kararlı olan orduda ülkenin tüm karmaşıklığını görmek mümkündü. Avusturya-Macaristanın birleşik ordusunu, Landwehr (Avusturya savunma birliği) ve Honved (Macar savunma birliği) tamamlıyordu. Landstrum ise, bünyesinde bu örgütlerde görev alamıyan gençleri toplamıştı. Birleşik ordu ülkenin her iki bölümünün de sorumlu olduğu üç bakanlıktan biri tarafından yönetiliyordu. Bu bakan (Kriesministerium) teknik olarak Genel Kurmay Başkanının üstündeydi ve birleşik askeri hükümleri verme yetkisindeydi. Avusturya ve Macaristan'ın parlamento delegelerine karşı sorumluydu. Öte yandan Landwehr yalnızca Avusturya Savunma Bakanlığının, Honved ise Macaristan Savunma Bakanlığının denetimi altındaydılar. Emir dili Almancaydı. Ruten, Güney Slav, Çek ve Polonya birlikleri emirlerini Almanca almalarına karşılık, öğrenimlerini kendi ana dillerinde görüyorlardı.

Avusturya-Macaristan donanması ise kıyı savunma gücü için Tuna üstünde yüzen Zırhlı Gözlem filosundan ibaretti. Karargâhı Pola'da bulunuyordu ve Adriyatik denizindeki Kotor Körfezinde bir üssü vardı. Güç bakımından Rus donanmasına eşitti ve Birinci Dünya Savaşından biraz önce İtalyan donanmasına yetişmek üzereydi. 1914 senesinde onbeş Dretnot'a sahip olmuştu. Avusturya donanmasının siyaseti belirli ve kararlı personeli ise yüksek düzeyde disiplinliydi. Akdenizde Avusturya-Macaristan filosunun önderlik için bir atılım yapması bekleniyordu.

Onyedi dünyevi ünvanının yanı sıra, İmparator ayrıca "Apolostik Majesteleri" diye tanınıyordu. Bu monarşi, dünyadaki Katolik-Roma gücünün en yüksek noktasıydı. Her yıl, Paskalya törenleri sırasında Hazreti

Eski Viyana sokaklarında bir fuar.

Atının üstündeki imparator karısıyla beraber.

İsa'yı anmak gayesi ile İmparator ve İmparatoriçe din adamlarının gözetiminde yoksulların ayaklarını yıkarlar, "Korpus Kristi" Festivalinde ise, İmparator elinde yanan bir mumla din adamlarının yürüyüşüne katılırdı. "Karşı - Reformasyon" hareketine karşı kazandıkları ortak zafer, Katolik Kiliseyi ve Habsburg sülalesini binlerce görülmez bağ ile sıkı sıkıya bağlamıştı. Kilisenin İmparatorluğun servetinde büyük bir payı vardı. Çağın başında, yalnız Macaristan'da, Kilise 1.500.000 akrelik topraklarıyla en büyük mülk sahibiydi. Habsburgların gelir ve servetlerinin yanında Kilise çok daha avantajlı durumdaydı. Kilisenin yüksek rütbeli din adamlarına büyük ücretler ödeniyordu. (Macaristan ve Gran Başpiskoposunun yıllık olarak 1.000.000 florin ücret aldığı söylenmekteydi. Bu sayı abartılmış olmakla beraber, 1890'da Prag Başpiskoposuna ödenen 150.000 florinden çok daha yüksek bir rakamdı.)

Zaman zaman kilise ve devlet arasında da bazı anlaşmazlıklar söz konusu olmuyor değildi. Bu genellikle devlet denetiminin toplumsal hayatın değişik yönlerine yeni yeni el atmasıyla ortaya çıkan bir anlaşmazlıkdı. Örneğin eğitim her iki kurum arasında çok duyarlı bir konuydu. Yine de kilise devletle olan sıkı bağlarını gevşetmeyi hiç bir zaman düşünmedi. İmparator, Başpiskoposların atanmalarıyla kendisi ilgilenerek, karşılığında onların devleti eleştirmelerini önlüyordu. Bu iki çok güçlü kurum arasındaki hassas denge 1855'den ve sonra 1870'de daha da sağlamlaştırıldı. İmparator 25. yaşını kutladığı 1855'de Kiliseyle bir anlaşma (Konkordato) yapmıştı. İlk ve orta öğretimi geniş ölçüde Kilisenin denetimine bırakıyor, Papazlara Roma ile muhabere özgürlüğü tanıyor ve Piskoposluk bölgesinin korunmasını garantiliyordu. Kilisenin yetkileri ertesi yıl çok daha genişletilerek, evlilikleri onaylaması ve mülkünün dokunulmazlığı kabul edilecekti. The Times gazetesi "Bu koşullar altında taşınan bir taç, yapıldığı maddeye bile değmez" diye yazdı. Oysa zamanı geri döndürüyor gibi gözüken bu değişiklikler, II. Joseph'ın kısa sürede gerçekleştireceği reformlar sayesinde bir görüntüden ibaret kalacaktı. 1870'de İmparator, Kilisenin "yanılmazlık dogmasını" kanıtlayan anlaşmanın anlamsız olduğunu, çünkü Kilisenin başının zaten yanılmaz olduğunu ve O'nu hiç bir kontratın bağlıyamayacağını açıklıyordu.

Kilisenin Habsburg demiryollarındaki gücü yalnızca devletin korumasına ve lütfuna bırakılamazdı. 1848'den sonra Kilisenin yedi yılı aşkın bir süredir halkıyla ilgilenmeyip devletle çok yakınlaştığı ve devrimi önleyememiş olması konuşulur olmuştu. Özellikle bu görüşü, 1852'de Habsburg topraklarına dönmeye başlayan Cizvit'ler savunmaktaydı.

Genel olarak devlet Kilisenin toplumsal faaliyetlerinden uzak kalmayı, Kilise ise karşılığında devletle uzlaştırıcı bir tutum içine girmeyi yeğlediler. Veliaht Rudolf'un intiharından sonra, Roma'da Prens'in ruhu için dualar edildi, ayinler yapıldı. Tirol'deki din adamları ise ayin yapmayı ve cenazesinin Botzen'de kaldırıldığı gün törene katılıp, dinsel görevlerini yerine getirmeyi kesinlikle reddettiler.

Avusturya - Macaristan İmparatorluğunda devlet hizmeti, 18. asrın sonunda II. Joseph'in yaptığı reformları yansıtıyordu. Eleştiriciler, 19. yüzyılın ikinci yarısında, bu kurumun yönettiği halka karşı büyük bir üstünlük ve otorite uygulayarak, halktan kopuk bir kast haline geldiğini sorumluluktan kaçındığı için de görevlerinin giderek bir şekilden ibaret kaldığını, hiyerarşinin her yerde ağır bastığını, her türlü eleştiriye sırt çevirdiğini söylerler. Yine de Avusturya'nın devlet memurları ilke olarak yüksek öğrenimli, görgülü, kibar ve hiç bir zaman gaddar, namussuz ve katı olmayan kimselerdi. 1878 işgalinden sonra Bosna ve Hersek gibi bölgelerde ilk defa uygulanan Avrupai anlamda modern yönetiminin sorumlusu işte bu devlet memurlarıdır.

Habsburg İmparatorluğunun siyasi anlaşmazlıklarını, Kilise ve Ordu'dan çok daha belirgin ölçüde yansıtan, ulusçuluk ve dil sorunları arasında bölünmüş olan sivil idaredir. Bu sorunların getirdiği ayrılmalar, İmparatorluğun bünyesindeki halklar arasında bürokratik hiyerarşinin mevki kapma yarışı halini alır. Habsburg devletinin son yıllarında bu yarış, ulusal bölünmeler yaratan nedenlerden biridir. Ve o son yıllar, ince ve ayrıntılı bir politik sistemi kapsamaktadır.

I. Napolyon'un 1813'de Leipzig'de yenik düşmesini simgeleyen anıtın önünde Avusturyalı askerler eski zafer günlerini anımsıyorlar.

İmparator Franz Joseph'ten 1867 yılında ulusçu tutkuları konusunda ödünler almayı başaran Macar asilleri.

BÖLÜM: 2

İkili devlet

Habsburg monarşisinin en zayıf noktası Viyana ile Budapeşte arasındaki sürekli gerginlikti. Viyana başkente dayalı bir merkezileşmeyi öngörüyor, Budapeşte ise bu çabalara kesinlikle karşı koyuyordu. Karşılıklı verilen ödünlere ve birlikte kurulan örgütlere rağmen, bu temel anlaşmazlık hiç bir zaman giderilemedi.

1968'den beri Monarşinin Macaristan'a ait olan kısmı, 125.609 mil karelik bir alana yayılarak Macaristan'dan başka, Hırvatistan Slavya, Slovakya, Transilvanya'yı ve Fiume (Riyaka) limanıyla topraklarını da kapsamaktaydı. 1910 yılında Macarlar dil bakımından 10.000.000 kişiyi geçerek en geniş ulusal grubu oluşturuyorlardı. Öbür grupların başlıcaları, her biri 1.000.000 – 3.000.000 kişi arasında olmak üzere Cermenler, Slovaklar, Romenler, Hırvatlar ve Sırplardı. Ayrıca içinde Rutenlerin de bulunduğu bir kaç azınlık grubu vardı. Özellikle Galiçya'da toplanmış Yahudiler ise nüfusun giderek Macarlara karşıt unsurunu oluşturuyorlardı. 20.000.000'u aşkın nüfusun yüzde 65'i hayatını topraktan kazanan köylüler, yüzde 20'si ise kentlerde yaşıyan halktı.

Tarihleri ve dillerinden ötürü Macarlar çok güçlü bir ulusal duyguya sahiptiler. "Extra Hungarium non est vita, si est vita, non est ita" (Macaristan dışında hayat yoktur-eğer varsa bile, kıyaslanamaz) Bu Latin atasözüne yürekten inanıyorlardı. Macarlar 9. yüzyılda Karpatlar geçidini aşarak Tuna ve Tiza arasındaki ovaya yerleşmiş Turanlılardı. Hun imparatoru Atillanın önderliğindeki 3. büyük istila dalgasıyla, Büyük Roma İmparatorluğunun 4. yüzyılda çökmeye başlamasından sorumluydular. Yerleştikleri topraklarda tarım ve hayvancılıkla uğraştılar. Hıristiyanlığı kabul ettiler, Cermen ve Slav komşularınınkine hiç benzemeyen acaip dillerini konuşmaktan asla vazgeçmediler. 13. yüzyılda topraklarını bazı saldırgan ordular kuşattılar ve sonunda 1528'de Sultan Süleyman, Buda kalesine girmeyi başararak, kenti ordularına ganimet olarak sundu. Macaris-

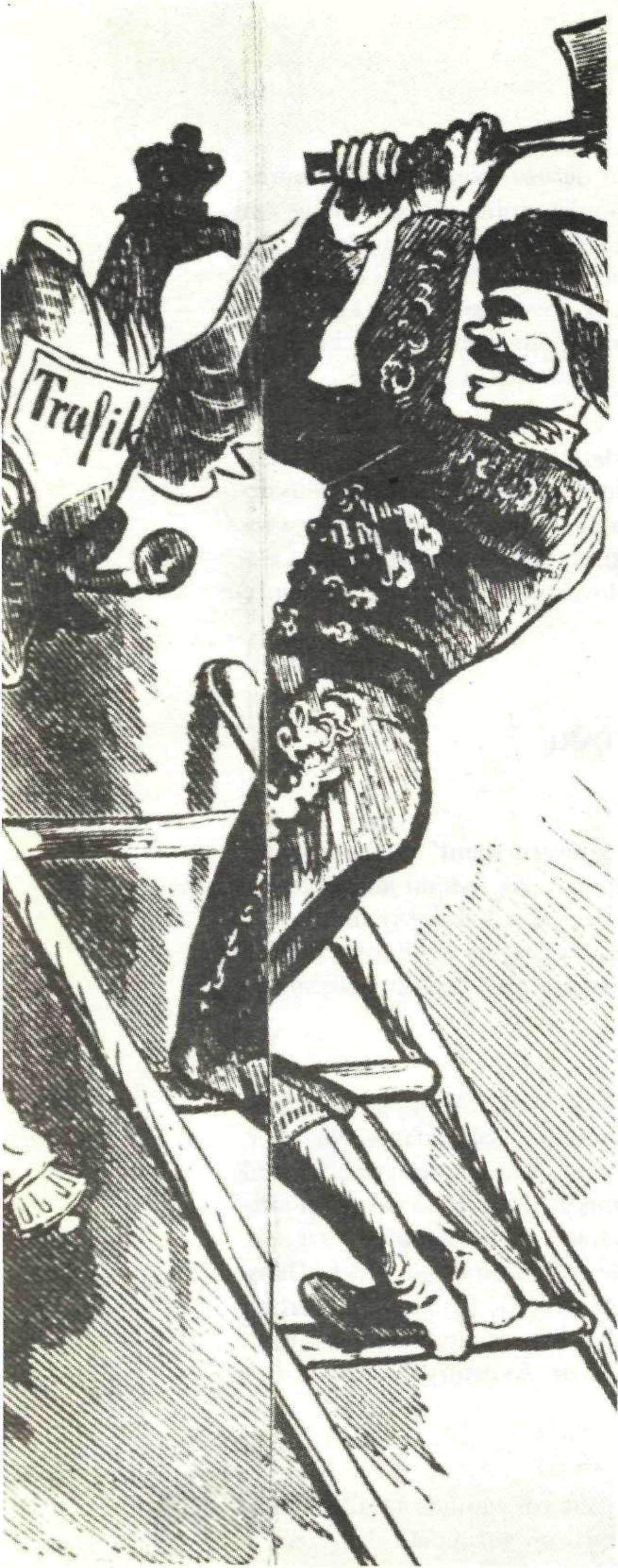
tan'ın büyük bir bölümü 17. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın başlarına kadar Müslüman Türklerin elinde kaldı.Sonra Habsburglar Türklerin gücünü kırmayı başararak Macaristan'ı kendi yönetimleri altına aldılar

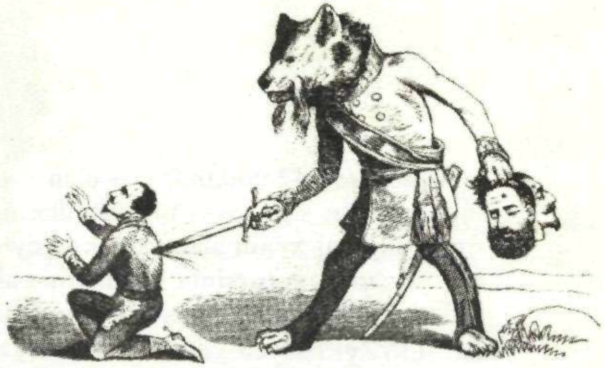
1848 ve 1849 yıllarında Macarların Habsburglara, Hırvat ve Romenlerin de Macarlara baş kaldırmasıyla ortaya çok ciddi sorunlar çıktı. Habsburgların, Macarları bastırmak için, Hırvatları ve sayısı 200.000 geçen Rus erlerini kullandıkları yıl imparator Franz Joseph onsekiz yaşını sürüyordu ve tahta çıkalı birkaç ay olmuştu. Bu olayı izleyen on yıl içinde genç imparatorun Macaristan üstündeki egemenliği mutlak oldu.

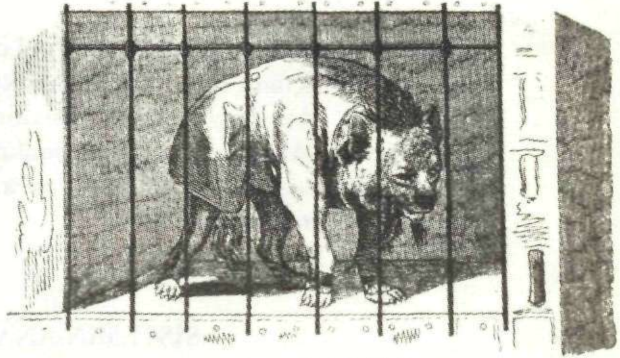
Macar uygarlığının tarihin çok derinlerine uzanan kökleri, belki de tatirçiler tarafından biraz abartılmıştı. Uzun tarihleri, başka devletlerin istilaları yüzünden kimi zaman su üstüne çıkamamıştı. 19. yüzyılın başlarında Macar dili, Latince okuyup yazan aydınlar arasında fazla kullanılmaz olmuştu. Fakat yüzyılın ilk yarısında Macar soyluları küçük ve yavaş gelişen bir çevre olan orta sınıfla anlaşarak yeni bir ulusçu akım yarattılar. 1867'de imparatorluğu Avusturya-Macaristan diye ikiye bölmeyi başarmaları büyük bir siyasal zaferdir. O günden başlayarak Macarlar kendi yönetimleri altına giren halk kitlelerine ağırlık ve kişiliklerini hissettirmeyi amaç edindiler 1900'lerde devlet okullarının yüzde 91'i yalnız Macar diliyle eğitim yapar olmuştu.

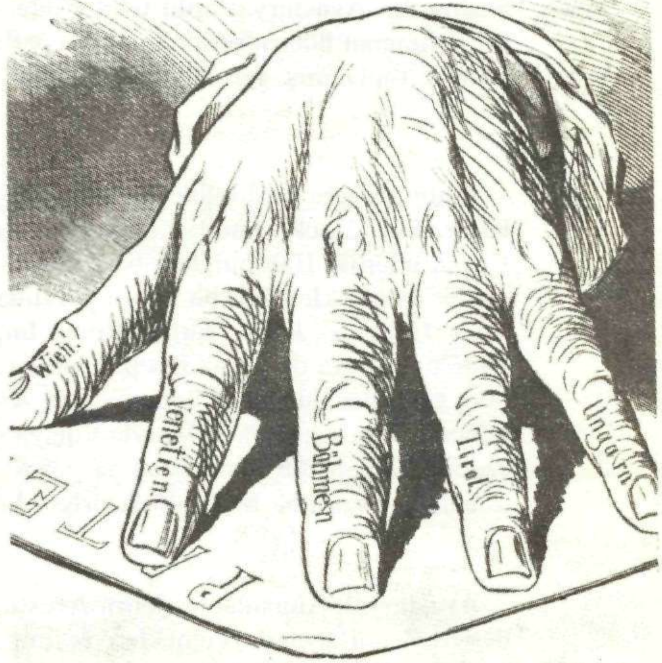
Macarların egemen sınıfı kendi halkına en az Slovak Romen veya Ukraynalılara davrandığı kadar sert davrandı. (Macarlar, Hırvatlarla kendilerinin Habsburg'larla olan anlaşmalarını andıran bir uzlaşma içindeydiler). Uçsuz bucaksız mısır tarlalarını işleyen Macar köylüsü, 1848'den itibaren toprak sahibinin özel malı olmaktan kurtarıldıysa da tam anlamıyla özgür olamadı. Macar soyluları köylülerle yaptıkları pazarlıkta, Hanedan'a karşı tutumlarından çok daha sert ve amansız davrandılar. Göç edebilme hakkının dışında, köylüye hiç bir ödün verilmedi. Köylünün polislerden başka kendi sınıfının dışındaki kimselerle görüşme olanağı yok gibiydi. Eğer yahudiler ve çingenelerle bir ilişki kurabilmişse, onlara üstün ırka ait olmadıklarını hissettirmekten geri kalmıyordu.

Monarşinin Avusturya'lılara ait olan kısmı ise 115,882 mil kareye yayılıyor ve Cermen-Avusturya eyaletlerinin dışında, Bohemya, Moravya, Slovenya, Galiçya, Bukovina ve Dalmaçyayı'da kapsıyordu. 1910'da Almanca konuşanlar 10.000.000 kişiye erişerek, ulusal grupların en büyüğünü oluşturuyorlardı. Bunun dışında, 5000.000 nüfuslu Polonya'lılar, ve Çekler, Slovenler ve Ruten'ler vardı. Bir başka grupda, çoğunlukla Galiçya'da toplanan ve küçük bir kısmı ülkeye dağılmış olan Yahudilerdi. Toplumsal ve yasal özümlemeye (asimilasyon) karşın, azınlıklar genellikle belirgin bir ırk, din ve dil ayrıcalığı göstermekteydiler.

Bir Macar'ın 1867'den sonra ikili devletin kartalını parçalayışı (sağda) Macaristan'ın özgürlüğe attığı ilk adım. Sırtlan diye tanınan zalim Avusturyalı komutan Haynau 1848-49'da Macarları bastırmıştı. (Sağda üstte) Habsburg gücünün beş parmağı, (Macarları temsil eden küçük parmak yararlı ve güvenli görülmemektedir (Sağda altta)

1900'lerde 42.000.000 kişi olan çalışan nüfusun yüzde 58.2 si toprak işçisiydi. Bu sayı savaş öncesi yıllarında endüstrinin, nüfusun büyük bir çoğunluğunu kendi alanına çekmesiyle dikey bir düşüş göstermişti. Fakat Macarlar monarşinin kendilerine ait olan kısmında, kendi ulusal devletlerini kurdular ve Avusturya'nın politik ve sosyal gelişimine katılmadılar. 1867'yi izleyen yıllarda Avusturya'da toplumun en yüksek kesimini Almanların oluşturduğu bir karışık halk hiyerarşisi kurulmuştu.

Yine de ağırlıkları, Macarların kendi devletleri içindeki egemenlinin gücüne eşit olmaktan çok uzaktı. Macar kesiminde tek bir dil konuşuluyordu, resmi dil Macarcaydı. Oysa Avusturya'da, Almanca aynı avantaja sahip değildi ve Avusturya - Macar banknotları Almanca olduğu gibi Çekçe, Lehçe Sırpça, Hırvatça, Ukraynaca, Slovakça, İtalyanca ve Romence olarak ayrı ayrı belirlenmişti.

SİSTEMİN ANAHTARI

"L'Autriche n'est pas un etat, c'est un gouvernement" (Avusturya bir ulus değil bir yönetim sistemidir.) İşte bu ünlü söz, sistemi anlamada bir anahtardır. Avusturya tarihi tek bir dile, edebiyata, kültüre ve dine sahip, bir kahraman liderin geride bıraktığı parlak bir geçmiş değil, bir yönetim altında toplanmış ayrı kökenli ve çok değişik bir halkın gelişimidir.

Uzun bir süre bu topluluklar arasında öncü rolünü Almanlar oynamışlardır. Çünkü çok konuda yetenekli ve ekonomik bakımdan güçlüdürler. Unvan liderliği Habsburglara bırakıldığı sürece, Almanların yönetici sınıf olarak üstünlükleri hiç bir sorun yaratmamıştır. Napolyon savaşları sırasında Habsburg kralı "Kutsal Roma İmparatoru" unvanından vazgeçti. 1866'dan sonra da Franz Joseph, Alman devletlerinin İçişlerindeki Habsburg etkisinin tüm kalıntılarını yitirdi. Aynı günlerde Bismarck'ın Berlin'i önderlik için Alman kentlerinde Vinaya'yla yarışa başlıyordu. Bu durum üzerine Alman dili Macaristan'da yasaklanıyor, Avusturya'da ise Alman üstünlüğü yoğun bir baskı altına giriyordu.

Avusturyalı Almanlar yerlerini Avusturyalıların yanında seçtiler ve kaderleri, kendi siyasal yetenekleri ve İmparatorun gözündeki değerleriyle çizildi.

Franz Joseph'in varisi arşidük Franz Ferdinand karısı ve kızı ile bir av partisinde.

Bohemya'da ayaklanan ulusçuların cenaze törenleri.

1878 Berlin kongresinde Monarşinin Bosna ve Hersek'i Türklerden geri alması önerisine karşı koydular. Fakat bu konuda Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğu aralarında anlaşınca fena halde gözden düştüler. Bu olaydan otuz yıl sonra, Bosna Hersek eyaletlerinin Avusturya'ya resmen katılması sırasında ilk hatalarını tamir fırsatını kaçırmayan Almanlar, ilhakı deştekleyerek kendilerini bağışlatmaya çalışacaklardı. Fakat Avusturya'nın 1906'da genel seçimi kabul etmesiyle ülkede sayıca azınlık durumuna düşüyorlardı. Habsburg Monarşisinde etkilerinin giderek azalması, ve 1870'den itibaren Alman İmparatorluğunun güçlenmeye başlaması Avusturyalı Alman siyaset adamlarının içinde bulunduğu koşulları son derece zorlaştırmıştı.

Avusturya'da en etkin güçlerin başında Bohemya ve Moravya Çekleri bulunuyordu. Çeklerin de tıpkı Macarlar gibi Habsburg yönetimine girmeden önce yaşamış oldukları eski ve uzun bir geçmişleri vardı. Hem Almanlarla olan ilişkileri ve Kutsal Roma İmparatorluğu içindeki yerleri karşısında Macarlardan daha iyi korunabilmişlerdi. Zaten Orta ve Doğu Avrupa halklarının birleşmesinde en etkin öge Türklerin baskısı olmuştu. 16. yüzyılın başlarında Avusturyalı Ferdinand Habsburg hem Bohemya'nın hem de Macaristan'ın kralı ilân ediliyor ve yönetimi altında ilk defa olarak ayrı devletleri birleştirmeye başlıyordu. Türk tehlikesi atlatıldıktan sonra Protestan Çekler Habsburg yönetimine karşı ayaklanacak ve Prag'ın hemen dışındaki Beyaz Tepe savaşında yenik düşeceklerdi. Karşı reform süresinde Çekler katolik dinini benimseyerek soylu önderliklerini kaybettiler. 19. yüzyılın başlarında Çekçe tüm önemini yitirmişti.

Çeklerin onları ulusal uyanışa götürecek soylular sınıfı yoktu. Toprakları endüstriyel gelişime elverişliydi. Bu, kentlerin büyümesinin ve Çek çevrelerinden işçi toplanmasının nedeni oldu. 19. yüzyılda, Çekler Alman ulusuna geçmeyi reddederek, Çek olarak kalmayı yeğ tuttular. Dillerinde çağın gerektirdiği değişimleri yaparak Çekçeyi modernleştirdiler, kendi ülkelerindeki kentleri yeniden ele geçirdiler. En önemlisi ulusal hareketlerinde önderlik yapacak olan bir orta sınıf oluşturdular.

Endüstrinin ve ticaretin gelişmesi olmaksızın, bütün bu başarıları olanak dışı kalabilirdi. Bu gelişim Avusturya - Macaristan imparatorluğunun tüm insanlarını etkileyerek, Çeklerin bir ulus haline gelmelerini sağladı.

1867'nin ikili anayasası Macarların önemli kişileri ve krallık arasında bir uzlaşmaydı. Sadowa yenilgisinden sonraki barış görüşmelerinde Macarlar belirli ve kesin bir siyasal tutum öne sürmüşlerdi. Birçok Avusturyalının kuşkulandığı gibi asıl amaçları tam bağımsızlık elde etmek değil, Habsburg imparatorluğunun içişlerinde geniş ölçüde etkili olabilmekti.

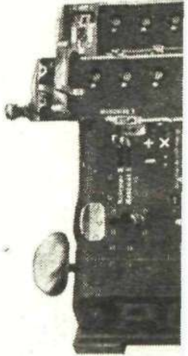
III. Napolyon hükümet yetkisi altında toplanmış, liberal bir Alman Avusturya ile, yine hükümet altında birleşmiş, liberal bir Macar-Macaristan isteyen Julius Andrassy'e neden isteklerinin çok sınırlı kaldığını sorduğu zaman, şu cevabı almıştı. "Bizim için önemli olan alabileceğimizin tümünü istemek değil elde tutabileceğimiz kadarını istemektir." Yine de Macarlar çok sert bir pazarlığa oturmuşlardı. 1867 yılında hem elde tutabilecekleri hem de alabilecekleri herşeyi istediler. Bir yıl sonra istekleri daha da artacaktı. 1867'de Deak ve Andrassy kralın ordu ile ilgili tüm ayrıntılardan sorumlu olacağını, ordu yönetimi önderliği ve örgütlenmesinin kralın eli altında bulunmasının anayasal olduğunu kabul etmelerine karşın, yerlerine geçecek olanlar bununla yetinmeyip başka ödünler de koparmağa çalışacaklardı.

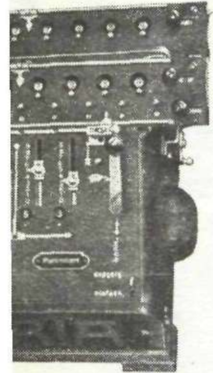
Viyana ve Budapeşte'nin temsilciler meclisinden gelen altmışar delege ortak bir parlamento çalışmasında bulunuyorlardı. Ana görevleri ortak yönetimi denetlemek ve yıllık ödenekleri saptamaktı. Bu sistem Macaristan için daha avantajlı oluyordu. Çünkü delegeleri uzlaşık bir tutum içinde bulunuyor ve kararlarda her zaman beraber oy kullanıyorlardı. Avusturyalılalıların arasında böyle bir birlik kurulamamıştı. Ortak bakanlar bu yüzden önemli karar ve işler için Macar delegasyonundan destek bekliyor ve böylece onların etkilerini daha da genişletiyorlardı.

YARARLI BİR BİRLİK

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler onları bir gümrük birliği haline getiren 1868 anlaşmasıyla yürütülmekteydi. Avusturya-Macaristan "Monarchie auf Kündigung" yani kontrata bağlı devlet adına hak kazanmıştı. Çünkü anlaşmanın her on senede bir yenilenmesi gerekiyordu. Anlaşma her iki devletin de çıkarlarını gözeten bir zemin üzerine hazırlanmıştı. Avusturya bir endüstri, Macaristan bir tarım devletiydi. Ulusal Avusturya-Macaristan bankasının çalışmaları, kredi garantileri, pazarlama üstüne ayrıntılı bilgi olanağı, ortak zevk ve alışkanlıklar monarşinin her iki bölümünün ekonomisini sıkı sıkıya bağlıyordu. Örneğin 1884 ve 1891 yılları arasında Macaristan'ın ithal mallarının yüzde 83-84'ü Avusturya'dan geliyor, Avusturya'da buna karşılık ithalatının yüzde 71–75'ini Macaristan'dan yapıyordu. Kısa bir süre sonra aradaki bu ufak fark da kaldırılarak, 1906 kasımında Macaristan 40.000.000 sterlin değerindeki tarım ürününü yıllık olarak Avusturya'ya satmaya, karşılığında aynı ölçüde endüstri malzemesi almaya başladı.

İki ekonominin birbirinden ayrılması özellikle Macaristan için çok zor koşullar yaratabilirdi. Beraber girişilen işlerde maddi yönden Avusturya, Macaristan'dan daha fazla destek sağlayabiliyordu. Aradaki sürtüşme iç

Wichtig zu

„Austria"
addiert, multipliziert, subtrahi
der beste Rechner. Sie sch
vermeidet dadurch Verluste
aufreibenden Kopfrechnen u
Die „Austria"-Rech
mit elektrischem Antrie
phänomenale Geschwindi
doppelte Resultatwerk leistet
Zu
Rechenmaschinen
Linke Wienzeile 27
Wo nicht vertreten

değil dış ticaretten doğmuştu. 1907'de yeni bir anlaşma yapıldı. Macaristan ekonomik özgürlüğünün tanınmasını sağladı ve ticari ayrım için ilk adımlar atıldı. Gümrük birliği kaldırılarak yerine yeni bir anlaşma yapıldı. Hakem kararının geçerli olacağı bir mahkeme kuruldu ve 1907'den başlayarak yapılacak ticari anlaşmaların İmparatorun adı altında bu ikili devlet için değil, her iki devlet için ayrı ayrı yapılmasına karar verildi.

Ekonomik sorunlar üstüne Viyana ile giriştikleri çetin tartışmalarda, Macarlar 1867 uzlaşmasına asla aykırı hareket etmediler. Aslında İmparatorluğun her iki bölümünün ekonomik özgürlüğe yönelmesi özellikle Macarların zararına olmuştu. Fakat çalkantılı siyasete oranla iç ticaret beklenmedik ölçüde iyi sonuç veriyordu. 1867'den sonra her iki devletin de politik bünyesi giderek daha değişik bir görünüm almaya başladı. Özetlenecek olursa, Viyana sekiz ulusu kapsayan bir federasyon yürütüyordu; Macarlar ise ülkenin kendilerine ait olan sınırları içinde ulusal bir devlet kurmaya çalışıyorlardı. Yüzyılın başlarında aşağı Avusturya ile Bohemya'nın endüstrisi, Avrupa'nın İngiltere ve Almanya gibi çok gelişmiş ülkeleriyle boy ölçüşecek duruma erişmişti. Birinci Dünya Savaşından on yıl önce Avusturya'nın kömür üretimini geçebilen tek ülke Almanya idi. Pik Demir üretiminde ise, 1914 yılında Avusturya 1890'dan beri verimini altı kat attırmış olarak ve Fransa'nın üretimini iki, İngiltere'ninkini ise onaltı kat geçerek, dünyada altıncı geliyordu. Aynı süre içinde, Avusturya'nın çelik üretimi beş, makine ve araç endüstrisi ise otuz kat gelişmişti. Savaşın patlak vermesinden bir yıl önce endüstrinin her kolunda eriştiği gelişim önceki beş yılın ortalamasından daha yüksekti. Demiryolları da büyük bir hızla ağlarını örüyorlardı. 1912'de Monarşinin yalnızca Avusturya sınırları içindeki demiryolları 30.000 mili aşmıştı. Habsburg imparatorluğu kendi kendine yeterli bir ekonomiye sahip olduğu halde, dış ticaret hızı 1863 ve 1912 yılları arasında beş kat artış göstermişti.

Endüstri Bohemya ve Moravya'da, aşağı Avusturya'da olduğundan daha çeşitli ve değişik yönlere ayrılma olanağına sahipti. Özellikle makine ve araçlarda silah yapımında, tekstil kollarında çok güçlü olan endüstri, Kuzey Bohemya Endüstriciler Birliği (Verband Nordböhmischen Industrieller) gibi 162 firma ve yaklaşık 45.000 işçi kapsayan önemli örgütler de kurmuştu. 1900 yılında Bohemya'nın bir kaç bölgesinde tarım işlerinde çalışan nüfus yüzde 10'a düşmüş kömür havzalarında çalışan nüfus Belçika'nın Ruhr bölgesindekiyle eşit orana yükselmişti. Endüstri ve kentleşme hızı özellikle Batı ve Kuzey Bohemyayla Kuzey-Batı Moravyada çok hızlı bir gelişim gösteriyordu.

Avusturya'nın gelişen endüstrisinden reklamlar. Bir gramofon ve bir hesap makinesi.

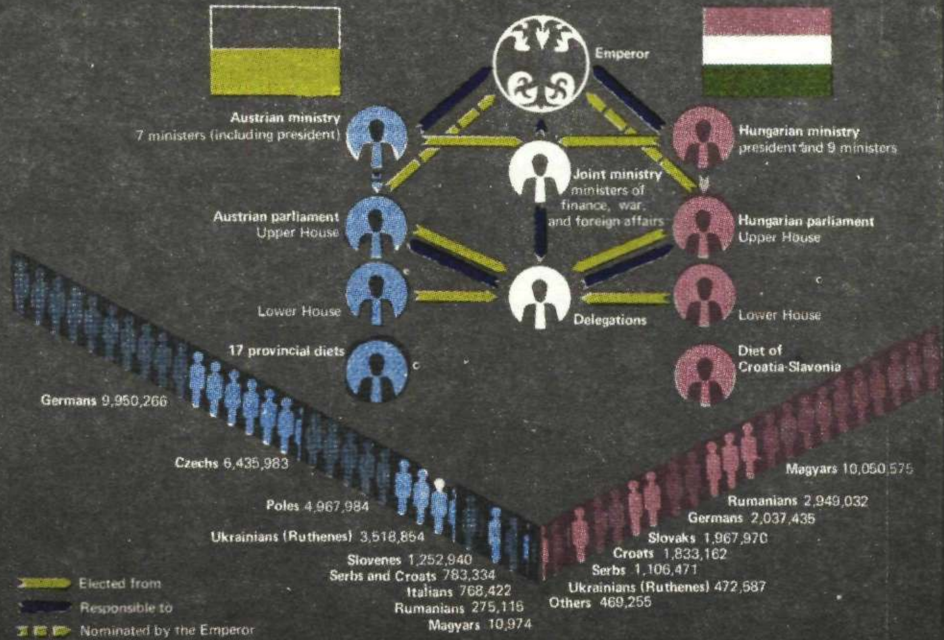

İmparatorluğun çeşitli pulları ve Avusturya - Macaristan devlet bankasının bastığı bir para (başta) ve Avusturya - Macaristan'ın idari sistemini ve nüfus istatistiklerini gösteren şema. (altta)

Birinci Dünya Savaşından önceki kırk yıl içinde nüfus 5.000.000'dan 6.500.000'a erişmişti. 1851 yılında eyalette nüfusu 10.000'i aşan ancak beş kent bulunurken, elli yıl sonra 10.000'i aşkın kentler 43 olmuştu. Nüfusun artması ve eğilimleri, Çek ülkesinde kültürel oluşumu çok fazla etkiledi. 19. yüzyılın başlarında Çeklerle Almanlar değişik yerleşim merkezlerinde çok belirgin ayrımları olan yaşamlarını yanyana sürdürürlerdi. Çekler kentlere değil de merkez bölgelere yerleşmişler, Almanlar da onları Bohemya ve Moravyanın sınır topraklarını içine alan bir daire çizerek çevrelemişlerdi. Bu durum, işçi talebinde hiç bir ulusal ayırım yapmayan yörel endüstrinin gelişmesiyle ortadan kalktı. Araştırmalar 1900'da Çek emeğinin Alman emeğine oranla üç kat hareket halinde olduğunu saptamıştır. Çeklerin merkez bölgelerinde, kentleşme Çekler yararına oluyor ve denge Alman sınır alanlarında bile değişmeye başlıyordu.

Çekler ulusal uyanışlarına, Habsburg hanedanının denetimi altında, orta sınıfların eliyle vardılar. Yüksek meclisin 1861'de ilk Çek üyesi olan Frantişek Palacky, Çek tarihini derleyip topladı ve "eğer Habsburg imparatorluğu var olmasaydı, icat edilmesi gerekecekti" dedi.Başka bir Çek lideri Macarların amaçlarına değinerek "ikiye bölünmüş bir Avusturya değil,tüm insanların ve eyaletlerin eşit sayılacağı bir Avusturya yaratmak istiyoruz" diyordu. Avusturya – Macaristan uzlaşmasına karşı gelen Çekler, bu eylemlerinden çok şey öğrendiler. 19. yüzyılın son otuz yılını Avusturya hükümetleriyle çalışarak geçirdiler ve önemli amaçlarının bir kısmını elde ettiler.

Ortaokullar üstündeki Alman tekelciliğine 1850'lerde ilk imparatorluk Eğitim Bakanı Kont Leo Thun tarafından son verildi. Alman kentlerine iş bulmaya gelen Çek köylülerinin çocukları ilk kez kendi okullarına gittiler ve Prag Üniversitesi 1882'de Çekler ve Almanlar için iki kısma ayrıldı.

Önceleri Çeklerin canlanışı çok zayıf bir bütçeye dayanıyordu. Fakat Çekler başarılı gelişim ve refahtan yararlanmayı bildiler. İlk bankaları 1868'de kuruldu ve onun yardımıyla yatırımlar yaparak endüstrinin gelişimine katkıda bulundular.

İmparatorluğun Avusturya bölgesinde Alman etkinliğinin yavaş yavaş önemini kaybetmeye, Çeklerin ise hızla Moravya ve Bohemya'da güçlenmeye başlamaları, ülkede politik çelişki ve uzlaşmazlıkları arttırdı. Georg Von Schönerer'in liderliğindeki "Deutsch Nationale Bewe gung) Alman Milliyetçi Hareket Partisi gibi aşırı partiler Viyana'da parlamentodaki ğunluğun Almanlara verilmesini istediler. Macarların Avusturya ile olan ilişkilerinin özel bir bağdan ibaret kalmasını ve Almanya ile olan dostluğun güçlendirilmesini arzu ediyorlardı.

Bir Macar subayının Avusturya'lılar tarafından çizilmiş karikatürü. (Üstte birinci) 1867 Uzlaşmasının Macar Julius Andrassy (üstten ikinci) Çek ulusçusu Frantisek Palacky (üstten üçüncü) Alman ulusçularının önderi Georg Von Schönerer (altta) Avusturya Sosyal Demokratların'ın lideri Viktor Adler.

Schönerer, kendi parti üyelerine kadar herkesle şiddetli kavgalara tutuşan geçimsiz bir adamdı ve bir keresinde politik hasımlarından birine ettiği ağır hakaretler yüzünden hapise bile girmişti. Ilımlıların oluşturduğu bir grup, bu eylemci partizanlardan ayrılarak ancak Almanya ile kurulacak bir dostluğun, Monarşinin ulusçuluğun da dışındaki karakteri ve özelliği ile sürdürülebileceğine inandılar. Schönerer uzlaşmaz bir tutum içindeydi. Slavlara Katolik kiliseye, Yahudilere ve belirgin bir ulusu olmayan hanedana karşı amansız bir saldırıya girişti.

Bir süre sonra Los – Von - Rom bildirisinde "Slav edepsizliği ve Roma'nın sonsuz ihtirasları, Almanların temel kurumları üstüne kurulmuş bir İmparatorluğun içinde Alman gücünü yitirmek amacıyla birleştiler" diyerek Proteston olacaktı.

Doğuştan Avusturyalı olan genç Adolf Hitler, Georg Von Schönerer'in büyük hayranlarından biriydi. Habsburg devletinden ve bu devletin simgelediği herşeyden nefret ediyordu. Sırf Avusturya–Macaristan ordusunda görev yapmamak için 1913'de Münih'e kaçtı. Viyana'da iken tanık olduğu durum Almanların güç ve etkilerini yitirmeleri – Hitler'e göre 1918'-de Almanyanın savaştan yenik çıkmasıyla bir kez daha tekrarlanıyordu. Daha doğrusu, bu mahvoluş geniş anlamda bir yinelenmeydi; tüm dünya, Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun yerine, Almanların küçük düşmesine tanık olmuştu. Hitler durumun acılığını hemen kavradı ve Schönerer'in takdirini kazanacak bir biçimde tepki gösterdi.

Hitler'inki aşırı bir tutumdu, fakat durumdan hoşnut olmayan başka partiler de vardı. 1898'de Marksist Sosyal Demokratların işçiler üstündeki etkisini dengelemek için kurulan Deutsche Arbeiterpartei (Alman İşçi Partisi) ve Çek Nasyonal Sosyalist Partisi, sömürülen işçilerin, var olabilmek için verdikleri savaşın, dil özgürlüğü, devlet memuriyetlerine girebilme olanağı, okul ve daha birçok ulusal hakları elde etme mücadelesiyle içiçe geçtiğini kavradıkları endüstri bölgelerindeki gerilimi yansıtmaktaydılar.

Alman işçilerin Çek göçmenlerine karşı ilk ayaklanmaları 1868'de Bohemya'daki Dessndorf'da oldu. 1880 yıllarında Bohemya'nın kömür yataklarında çalışan Çek ve Alman maden işçileri karşılıklı çatışmalarında evde yaptıkları bombaları kullanmaya başlamışlardı.

Bu iki parti seçmenlerden elle tutulur bir pay almayı başaramıyorlardı. İkisi de ulusların karışık olduğu bölgelerde baskı altındaki işçilerin önyargılarını besleyen ve halkın fazla ilgisini çekmeyen zayıf örgütlerdi ve işçilerin ana ihtiyaçlarıyla toplumsal haklarını sağlamaktan uzaktılar. Öte

yanda Sosyal Demokratlar monarşinin Avusturya bölümüne, 1906'da tanınan genel seçim sisteminden daha önce bir kitle partisi kurmayı başarmışlardı. Bu parti daha önceki dönemin usta ve çıraklarının kardeşlik(gesellschaften) örgütüyle çeşitli işçi kuruluşlarının birleşmesinden doğmuştu Viktor Adler'in önderliğinde Avusturya'nın Sosyal Demokrat hareketi, İmparatorluğun siyasal hayatında önemli bir yer kazandı.

Viktor Adler, Prag'da 1852'de doğdu.Varlıklı bir Yahudi ailesinin oğluydu. İlk politik duyguları tıp öğrenimi yaparken uyandı. Bir doktor olarak yoksul halkla ilişki kurmuş ve gördüğü yetersiz koşullardan çok etkilenmişti. Marx'ın ölümünden birkaç ay sonra 1883 yazında " sosyal hukuk" öğrenimi yapmak için İngiltere'ye geldi ve Friedrich Engels ile yakın bir arkadaşlık kurdu. İçtenliği ve sevilen kişiliği ile sosyalistler arasında kısa zamanda sevgi ve saygı kazanacaktı.

1886 yılında kendine miras kalan serveti haftalık Gleichheit dergisine yatırdı. Sonraları bu dergi partinin yayın organı olacak (Arbeiterzeitung) ve Adler bu gazeteyi 1918'de ölümüne kadar çıkartmayı sürdürecekti. Gazetenin ilk sayısının çıkmasından bir yıl önce Avusturya Sosyal Demokrat partisi 1888 Aralığında, Hainfeld'de resmen örgütlenmişti. Programı ulus ve dil eşitsizliğine karşı koymayı kapsıyor, fakat sosyalist hedeflere varma yolunda şiddeti reddediyordu. Öncelikle genel bir politik demokrasi, temel yurttaşlık haklarının korunması, ileri görüşlü bir toplumsal yasama, devlet öğrenimine yer veriyor, var olan politik kuruluşların işlemesinde "meclislerin bir sınıf egemenliğinden başka bir şey olduğu sanısına kapılmamayı" öneriyordu.

1897'de Sosyal Demokratlar Reichsrat'da on dört iskemle kazandılar. On yıl sonra, genel seçimin kabulünün ardından yapılan ilk oylamada, milletvekillerinin sayısı seksen altıya yükselecekti. Aynı zamanda 1903 yılına varıldığında sendikalar 323.000 üyeyle Avusturya sosyalist hareketinde önemli bir rol oynamaya başlayacaklardı.

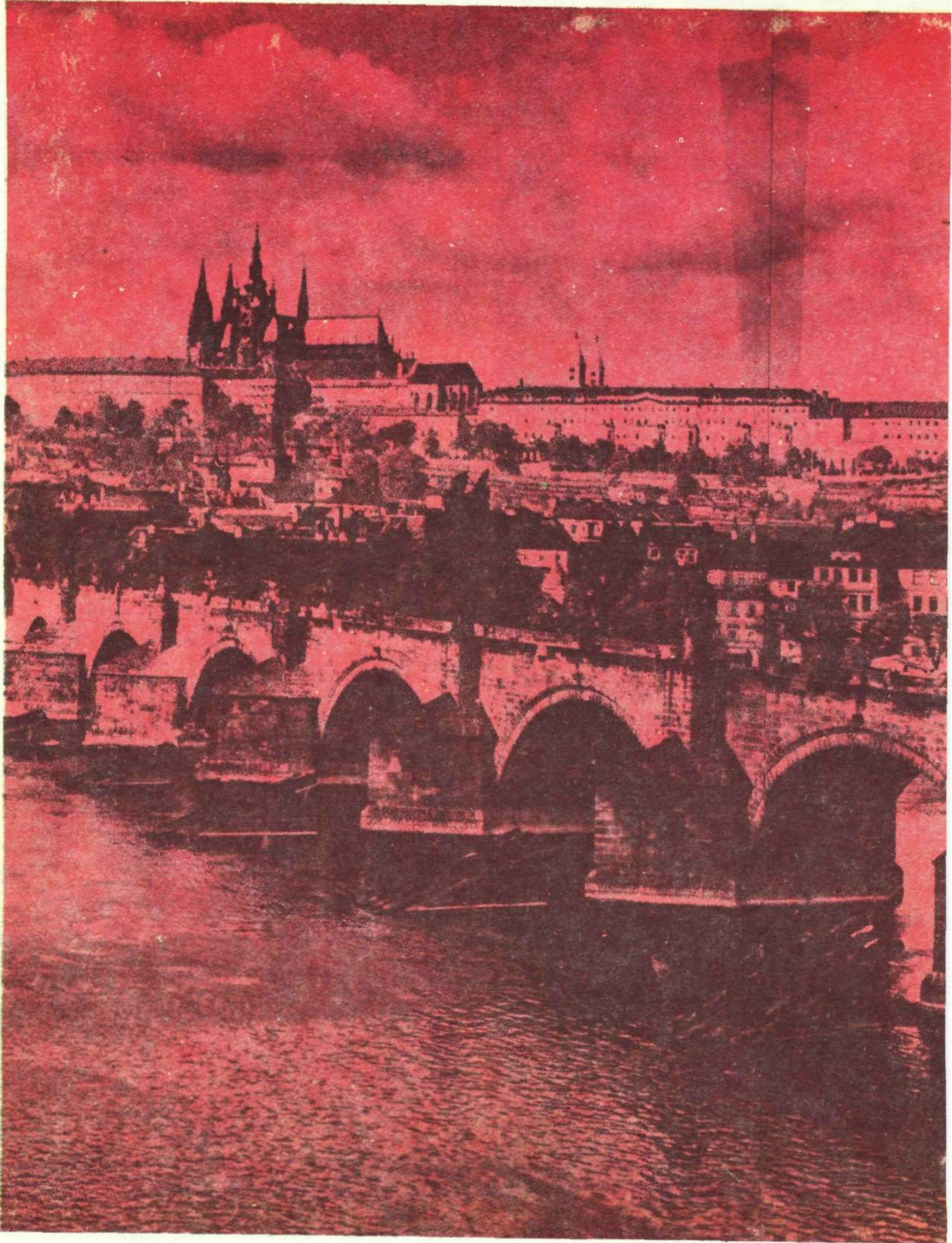
1899'daki Brno Programı Avusturya – Macaristan'ın halkları özerkliğe sahip bir federal devlet olmasını önerdi. Sosyalistlerin imparatorluğu ulusal sınırlar üzerinde yeniden örgütleme çabaları mantık dışı sayılmazdı. Fakat bir süredir parti içinde ulusculuğun getirdiği bir gerilim de sezilmiyor değildi. Örneğin Marx ve Engels Slavları Avrupa politikasından çok uzak buluyorlar, taraftarları da iyi niyetlerine rağmen Slav yoldaşlarını küçük görmekten vazgeçemiyorlardı.

(Soldaki Hıristiyan Sosyalistlerin lideri Karl Lueger Yahudilerle alay eden iki Avusturya karikatürü (Sağda)

Moldau nehrinden Prag'ın görünüşü.

ÇEKLER VE ALMANLAR ARASINDAKİ REKABET

Çeklerle Almanlar arasındaki anlaşmazlık, partinin ve sendikaların enternasyonalist öğretisini hırpalayabilecek güçteydi. Çeklerin Sosyal Demokrat partisi 1878'de kurulmuş ve sosyalist hareket içinde özerklik kazanmıştı. Örneğin, İkinci Enternasyonal kongresine kendi delegelerini gönderecekti. 19. yüzyılın son on yılında, Çek toprakları ulusal sınırlara ayrılınca, sendikaların içinde ulusal uyuşmazlıklar başgösterdi. Almanlarla Çekler birbirlerini merkezileşmeye ve hizipleşmeye başlamakla suçladılar. Almanlar Çekleri bilgisizlik ve Çekler Almanları edepsizlikle suçluyorlardı. En basit konularda bile uzlaşmak olanak dışı kalınca her iki halk topluluğu sendikalarını ayrı ayrı yürütmeye karar verdiler.

Yine de işçi sınıfındaki ayrılmalar, orta sınıfta olduğundan çok daha azdı. Avusturya'nın orta sınıfında birlik yok gibiydi. Orta sınıfı oluşturanlar ne emekçi ne de asildiler. Üst kademelerde asiiierle, aşağı tabakalarda ise işçilerle karışan garip bir sınıftı bu. Macaristan'da orta sınıf hızlı bir düşüş gösteriyor, Çeklerin arasında ise orta sınıf tam ters yöne ilerliyordu. Monarşinin ticaret ve sanayi burjuvazisi nerede olursa olsun ekonomik çıkarları için Devlet'e dayanıyordu. Bu nedenle, işçi sınıfının isteklerine karşı Devletle beraber olmaları gerekiyordu. 1879'dan sonra Avusturya'nın eski Liberal Partisi, ne Schönerer çizgisinde aşırı ulusçu,ne de gençlerin istediği ölçüde Viktor Adler gibi sosyalist olmadığı için çok gözden düşecekti.

Avusturya liberalizminin bıraktığı mirastan en çok yararlanan Karl, Lueger'in liderliğindeki Hıristiyan Sosyalistler oldu. 1891'de kurulan bu parti için "ne bir program veya bir bildiri ile, ne de birkaç muhalif veya reformcunun birleşmesiyle kurulmuştur" denir, partiyi tek bir adam, Dr. Karl Lueger kurmuştur. 1844'de Viyana'da doğan az gelirli bir orta sınıf ailesinden gelen Lueger, tüm siyasal yaşamı boyunca içinde yetiştiği toplumsal sınıfa bağlı kaldı. Hukuk okuyan ve 1875'de Şehir Belediyesine üye olan Lueger kısa bir süre sonra Schönerer'den sırf orta ve yüksek sınıfı kolladığı için ayrılacaktı.

Lueger,orta Avrupa Hıristiyan sosyalizminin dayandığı Katolik reform hareketini destekliyor ve oldukça esnek bir siyaset güdüyordu. 1897'de, beşinci çabasında sarayın, soyluların ve kilisenin muhalefetini yenerek Viyana Belediye başkanı olmayı başardı. Başkan olduktan sonra saray çevresi ve soylularla uzlaşma yoluna gitti. Din gruplarıyla dostluk kurarak ve Habsburg Devletine bağlılığını kanıtlayarak örgütünü ülkenin içlerine kadar soktu. Lueger'in Hıristiyan sosyalizmi kentlerin kenar mahallelerinin, lüks ve merkez semtlerine karşı baş kaldırmasını simgeler. Orta sı-

nıfla emekçilerin arasında kalan Viyana'nın kenar mahallelerinde yaşayan "Küçük adamların " gözükmeyen varlığı bu partinin en büyük desteğini oluşturuyordu.

Kentin tüm görevlerini o günlere dek ellerinde tutan eski soylu aileler Viyana'daki gelişimi tam anlamıyla kavrayamamışlardı. 1870 ve 1890 arasında geçen yirmi yıl içinde belediye nüfusu üç misli artarak Avrupa'nın en korkunç gecekondu mahallelerini oluşturdu. Bir yandan ise belediye hizmetleri gün geçtikçe daha yetersiz hale geliyordu. Viyanalılara çağrısında Lueger görevde bulunan soyluları Yahudi aleyhtarlığı ile suçlardı. Viyana'daki Yahudiler 1857 de nüfusun yüzde 1—3 ünü oluştururken bu oran 1890'da yüzde 12'ye çıkmıştı. Budapeşte'de ise 1910 yılında nüfusun üçte biri Yahudi idi. Yahudilerin en çok ilgilendiği mesleklerin arasında maliye, tıp, hukuk, gazetecilik, üniversitede öğretim üyeliği gibi kente bağlı konular en önde geliyordu. 1914'den önce Viyana'nın kültürel yaşamının öncüleri onlardı. En tutulan oyunları onlar yazıyor, sahneye onlar çıkıyor, en geniş dinleyici ve seyirci kütlesini onlar çekiyordu.

Lueger, kendine oy vereceklerin eğilimlerini bildiği için Yahudi aleyhtarı davranışlardan yararlanma yoluna gitti. Viyana'nın tanınmış Yahudileri arasında yakın dostları bulunduğu için "Kimin Yahudi olduğuna ben karar veririm" sloganıyla hareket etti. Bir Yahudi arkadaşına "Macar Yahudilerine Macarlardan bile az sempati besliyorum. Fakat Viyanalı Yahudilerle hiç bir uzlaşmazlığım yok. Zaten onlarsız yapamayız", diyordu. Lueger olanak buldukça politik alandaki yozlaşmayı Yahudilere bağladı ve kentsel hayatın tüm gereklerine (yasal, mali ve kültürel) karşı abartılmış bir tiksinti geliştirdi. 19 yüzyılın liberalizmine karşı çıkan bir görüşün liderliğini yaptı ve bu davranışın nedenlerini hiç bir şekilde anlamayan ve bu tutumdan hiç bir şekilde yararlanmayan bir kütleyi peşinden sürükledi.

O günlerde en tarafsız gözlemciler için bile Yahudi sorunu'nu toplumsal ve politik gelişimin bir parçası gibi görmek oldukça zordu. Derin psikolojik nedenlere inmek de yanıltıcı olabilirdi. O yıllarda Yahudiler hem varlıklı hem yoksul, hem zeki hem de aptal oldukları için, bir yandan öteki insanlar gibi olmaya çalıştıkları, öte yandan toplumun dışında kaldıkları için, kısacası herşeyden ötürü suçlanıyorlardı. Ülkenin öylesine geri kalmış yöreleri vardı ki, kendi orta sınıfını oluşturmamıştı. İşte Yahudiler toplumun bu boşluğunu doldurmaktaydılar. Slav çevrelerinde ise yöresel Yahudiler, kendilerini yöneten kişilerle bir tutup, Almanca veya Macarca konuşmayı yeğlediklerinden, onlara karşı olan akımlar ulusçu

duygularla da körüklenmekteydi. 19. yüzyıl sona erdiğinde siyasal Yahudi aleyhtarlığı Yahudilerle bir başka ırkın yanyana geldiği her yörede kendini iyice belli etmeğe başlamıştı. Avusturya'da yirmi dört yaşını bitirmiş erkeklere oy hakkının tanındığı 1906 yılında Avusturya liberalizminin çöküşüyle oluşan çeşitli akımlar gözönüne serildi. Bu yenilik halkın umduğu gibi toplumsal sorunlara yeni bir politik ilgi getirmedi ve ulusal gerilimleri azaltmadı. Sistem belki de yürüyebilmek için bu ulusal gerilim ve uyanışlara gerek duyuyordu. Ayrıca sosyalist hareketin içinde Çek – Alman uzlaşmazlığı da fazla ileri gitmişti. Macaristan'da, genel seçim yerine 1907 yılında tarım işçileri kararnamesi yürürlüğe girdi. Bu, genel seçim ilkesinin suratına fırlatılmış bir bomba etkisi yaptı. Kararname Macaristan'dan Amerika'ya akan göçmen selini engelliyor ve tarım işçisini efendisine ve işlediği toprağa çok sıkı bağlarla bağlıyordu. 1907 yılında, genel seçim hakkının tanınmasından sonra Avusturya'da ilk oylama yapıldı ve ülkenin iki ayrı parçasının, politik tutumda birbirinden ne kadar ayrı düşmüş olduğu ortaya çıktı.

Brno festivalinde Çekler imparatorlarını selâmlıyor.

1908 yılında Habsburg İmparatoru Bosna Herseğe el koyuyor, Franz Ferdinand Bulgaristan-ın bağımsızlığını ilân ederken Sultan Abdülhamit acı acı düşünüyor.

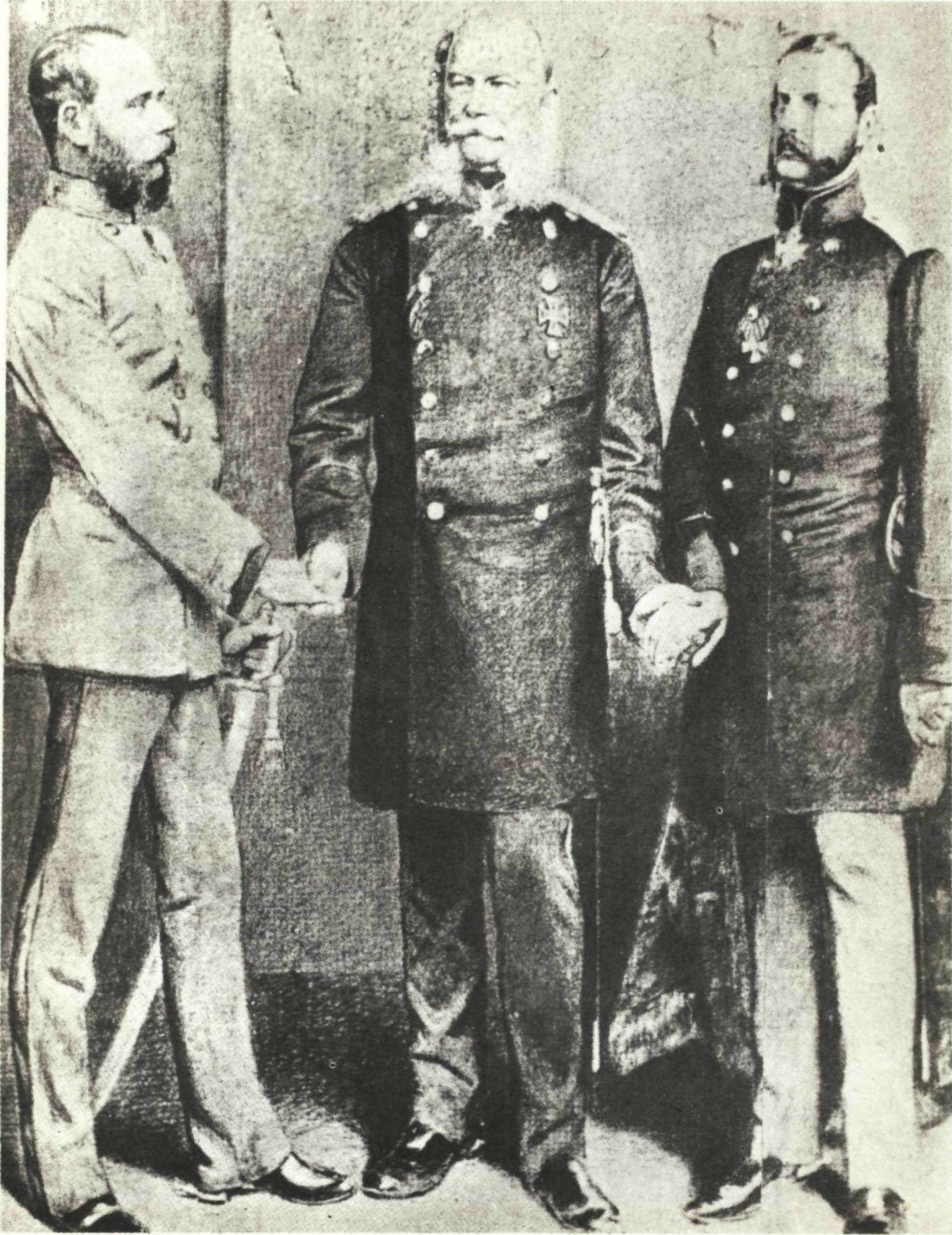
BÖLÜM: 3

İmparatorluğun bünyesindeki gerilim

Büyük Savaştan bir yıl öncesine kadar Avusturya - Macaristan imparatorluğu dünyanın en büyük güçlerinden biriydi. Bir donanması vardı, fakat kolonilerde gözü yoktu. Geri kalmış tarımsal alanları ve çok gelişmiş endüstrisi ekonomik bakımdan birbirlerini tamamlıyorlarsa da politik açıdan tam bir uyuşmazlık içindeydiler. Yine de Avusturya - Macaristan'ın güçlü varlığının sürdürülmemesi için hiç bir belirli neden yoktu. 1870 yılından beri Avrupa devletleri koloniler için çıkan bazı anlaşmazlıkların dışında, bir barış havası içinde yaşamaktaydılar. Üstelik Avusturya, koloniler yarışının tam anlamıyla dışında kalmıştı. Başka ülkeler arasında bu konuda çıkan anlaşmazlıklar da genellikle tatlıya bağlanıyordu. İmparatorluklar İçişlerindeki uzlaşmazlıkları da dengede tutmayı başarabilmişlerdi. 1870'de Paris Komünü'nün başarısızlığını gördükten sonra aralarında Friedrich Engels'in de bulunduğu devrimciler, devletin emrindeki güçlerin gittikçe kuvvet kazanmakta olduğunu gözlediler. Çar'ın Rusya'da 1905 devrimini bastırabilmesi bu görüşlerini büsbütün kanıtlıyordu.

Avusturya'da genel oy hakkının tanınması Almanların Reichsrat'da çoğunluğu ele geçirme umutlarının sonu oldu. Monarşinin dertlerinin bir bölümü Avusturya - Macaristan'ın dış ilişkileriyle giderilebilirdi. Almanya ile imzalanan dostluk paktı Alman asıllı Avusturyalılar için bir umut ışığı oluyordu. Anlaşma 1879'da tamamlandı. 1882'de İtalya, iki yıl sonra da Romanya ile uzlaşılacaktı.

Avrupa'nın en eski hanedanı, böylece iki en genç politik güç ile dost oluyordu. Bu antlaşmanın sorumlusu olan iki kişi, Prens Otto Bismarck ve Kont Julius Andrassy, Habsburgların bir süre önce en korkunç düşmanıydılar. Bismarck, Avusturyalılar, Alman devletlerinin içişlerinden ellerini çekene kadar rahat durmadı. Bunu başardıktan sonra da Avusturyalıları ılımlı bir anlaşma olan Prag antlaşmasını imzalamaya razı etti. Kont Andrassy ise 1848-9 ayaklanmasında çarpışmış ve devrimci Macar hükü-

Dreikaniserbund (üçlü Kayzer anlaşmasının) üç üyesi, Franz Joseph, Alman İmparatoru I. Wilhelm ve Rus Çarı II. Alexander.

metinin bir elçisi olarak İstanbul'a yollanmıştı. Habsburg orduları Rusların da yardımıyla isyanı bastırdıktan sonra, duruşması kendisi bulunmadan yapılmış ve Kont ölüm cezasına çarptırılmıştı. 1857'de aftan faydalanarak geri dönen ve 1861'de Macar Parlamentosuna üye seçilen Andrassy ile Deak sıkı bir çalışma ve işbirliğinden sonra, 1867 uzlaşmasını ortaya çıkaracaklardı. Andrassy 1871'de Dışişleri Bakanı oldu. En büyük siyasal amacı, uzlaşmanın siyasetini Avusturya, Almanya ve İngiltere arasında kurulacak bir dostluk paktıyla desteklemekti. 1872 de Gorchakov ve Bismack ile Dreikaiserbund (üç kayzer birliği) ni kurarak planlarının ancak bir kısmını gerçekleştirebildi.

Bismarck böylece Fransa'nın 1870 Fransız–Prusya savaşının öcünü almasına karşı güçlü bir tedbir gerçekleştirmiş oluyordu. İngiltere bu antlaşmaya çağrılmamıştı. çünkü Bismarck, dış siyaseti parlamento denetimi altında olan ülkelere karşı kuşku duyuyordu. Üstelik Rusya'nın antlaşmaya girmesini sağlamak, İngilizlerle dostluk kurmaktan daha kolay olmuştu. Fakat Dreikaiserbund uzun ömürlü olamadı. 1878'de toplanan Berlin kongresi bile 1875'deki Bosna bunalımından sonra Avusturya ile Rusya arasında Balkanlarda başlatılan yarışın gerilimlerini gideremeyecekdi.

Berlin Kongresinde Romanya, Montenegro (Karadağ) ve Sırbistan özerk devletler haline getirildi. Obrenovic kralları, Milan ve oğlu Alexander'in yönetimi altındaki Belgrad ile Viyana arasında bir dostluk havası yaratılmıştı. Avusturya için Sırbistan, imparatorluğun güney sınırında yoksul, düzensiz ve küçük bir devletten ibaretti. Oysa, yüzyılın başlarında Belgrad'da huzursuzluk baş gösterecekti. Genç Sırp diplomatları ve subayları, Adriatik'e bir geçitleri olmadığı sürece ekonomik ve politik bakımdan Avusturya - Macaristan'a bağlı kalmaya zorunlu olduklarına inanmaya başlamışlardı.

Avusturya - Macaristan'ın işgal ettiği Bosna Hersek bu geçite engel oluyordu ve Sırpların emellerine ulaşmaları için Rusların desteği gerekliydi.

1903'de Kral ve Kraliçe işte bu tür güçlerin bir tertibine kurban gittiler. Obrenoviç'lerin yerine Karageorgeviç (Kara-Yorgi) ailesinden Kral Peter geçti ve kral ile kraliçeyi öldüren suikastçılar orduyu Dragutin Dimitriyeviç'in politikacıları da Nikola Pasiç'in emir ve denetimi altına vererek tahtı ve tüm devlet güçlerini ele geçirdiler. Yeni dış siyaset Rusya ile sıkı ilişkiler kurarak, Avusturya - Macaristan topraklarında yaşayan güneyli Slavları Habsburglara karşı ayaklanmaya kışkırtıcı örgütlere yer verdi.

1908 yılındaki olaylar Sırbistan'ı çok daha sert bir dış siyasete yöneltecekti. Avusturya - Macaristan'ın Dışişleri Bakanı Aehrenthal Bosna Hersek'in tam anlamıyla kendi imparatorluğuna katılacağını bildirdi. Oysa, o güne dek Bosna Hersek Maliye Bakanı tarafından yönetiliyor ve yakın gelecekte kendi anayasa ve kurultayına sahip olması bekleniyordu.

Aehrenthal uzun süredir Avusturya - Macaristan'ın dış siyasette daha girgin bir kişiliğe bürünmesini, daha onurlu bir politika sürdürmesini arzulamaktaydı ve ayrıca bu eylemini Rusya'nın Dışişleri Bakanının da onaylayacağı kanısındaydı. Eyaleti ilhak etmenin salt yazı ve sözde kalıp,başka hiç bir değişiklik uyandırmayacağına inanıyordu. Yanılmıştı. Bosna Hersek'in Avusturyaya katılması savaşın patlamasından önce uluslararası bir gerilim ve bunalıma yol açtı. Sırpların Dışişleri Bakanı Pasiç, Sırpların Avusturya Macaristanla bir savaşa girdikleri takdirde Rusların onları destekleyip desteklemeyeceklerini öğrenmeye Petersburg'a gitti. Cevap hayırdı.. 1908 Kasımının ikinci günü Pasic Petersburg'dan Belgrad'a şöyle bir telgraf çekiyordu. "Şu anda Rusya, Bosna için bir savaşa girmeye taraftar değildir ve bizi savaşta desteklemeyecektir." 1909'un Mart ayında Rusya'da öbür Avrupa devletleri gibi Bosna-Hersek'in Avusturya'ya katılmasını kabul ediyor ve Pasiç ile Sırp ordusu büyük devletlerin davranışına uyarak savaştan vazgeçiyorlardı.

Bu konu Belgrad çevresinde başka yollardan canlı tutuldu. 1908 sonlarında ilhaktan biraz sonra Sırplar Ulusal Savunma (Narodna Obraha)isimli bir örgüt kurarak üyelerine gerilla savaş tekniği öğretmeye başladılar. Belgrad'ın katılmayı kabul etmesiyle yumuşamak zorunda kalan örgüt üyeleri bu kez politik ve kültürel ajitasyona başvurdular. Avusturya'ya karşı olan davranışlarında hiç bir değişme olmamıştı. Tüm basın yayın organları Sırpların zayıf düşmüş Türkiye karşısında kendilerinin yeterli ölçüde savunma gücü bulunduğunu ve asıl çabanın "Kuzeyden gelen ve eski düşmanlarından çok daha güçlü ve korkunç olan yeni düşmanlarına yöneltilmesi gerektiğini" belirtiyorlardı. Bu örgüt Pasiç'in Radikal Partisinin üyeleri ile bir ordu grubundan oluşuyor ve çalışmalarını, spor, jimnastik, sağlık yayınları veya edebi dergiler maskesi altında sınırları aşarak Bosna Hersek ve Hırvatistan'a kadar iletiyordu.

Bosna bunalımının arkasından gelen huzursuzluk ve Büyük Sırbistan hayalleri Avusturya - Macaristan yöneticilerini kaygılandırdı. 1909'da Kuzey Slavları yargılayan iki gürültülü siyasi duruşma yapıldı. Hırvatistanda elli üç Sırplıyı yargılayacak olan Zagrep duruşması ocak ayında başladı. Tutukluların hepsi de Sırbistan içinde huzuru bozmakla suçlanıyorlardı. Macaristan Başbakanı Wekerlerin tutukluları vatana ihanetle suçladığı duruşma birkaç ay sürdü. Kanıtlar yetersiz ve sahte olduğu halde tu-

Berlin kongresi (1878) 1875'de başlayan Bosna Buhranına çözüm getirememişti. Bismarck bir Alman diplomatı olan Holstein ile el sıkışırken, Avusturya delegesi Andrassy seyrediyor.

(Üstte) Saraybosna 1878'de Avusturya ordularınca alınıyor (altta) Habsburgların kâbusu, Almanlar, Ruslar ve İtayanlar İmparatorluğun topraklarını paylaşmak üzere bekleşiyorlar.

tuklular sekiz yıl hapis cezası yediler. Fakat cezalar uygulanmadı. Hırvatistan skandalının bir eşi de Avusturya'da ortaya çıkıyordu. Viyana üniversitesinde bir tarih profösörü olan Heinrich Friedjung 1909 Martında Aehrenthalin yolladığı bazı belgeler aldı. Belgelerde Güneyli Slav politikacılar tarafından Sırbistan'ın Avusturya - Macaristan'daki devleti devirme planı ayrıntılı olarak anlatılıyordu. Friedjung'un bu konu üzerine yazdığı yazı 25 Mart 1909'da 'Neue Freie Presse'de yayınlandı. Yazıda "Avusturya ordusuna Belgrad'ın ihtilalciler yuvasını temizleme görevi verilecek olursa, bu çok gerekli, uygar ve büyük bir görev olacaktır" deniyordu. Hırvatistandaki en önemli parti olan Sırp-Hırvat koalisyonunun üyeleri de Sırp hükümetinden para karşılığı desteklerini esirgememekle suçlanıyorlardı. Koalisyon üyeleri Friedjung'a iftira davası açtılar. Tarih profesörü, Aehrenthal'in kendine yolladığı belgelerin orijinallerini ele geçiremedi. Üstelik, mahkemede belgelerin sahte olduğu da ortaya çıktı.

Bir duruşma salonunda hile ve ihaneti ispat etme çabaları Viyana hükümetinin saygınlığını yitirmesi ve küçük düşmesiyle sonuçlandı. Duruşmalar üstünkörü hazırlanmıştı,sahte delillere dayanıyordu ve Avusturya-Macaristan yöneticilerinin güneyli Slavlara olan gereksiz kötü niyetlerini açığa çıkarmaya yaramıştı. Aslında suçlamalar tümüyle asılsız sayılmazdı. Belgrad hükümetinin Viyana'ya karşı beslediği hisler ve niyetler dostane olmaktan çok uzaktı.

Bu arada Belgrad ile Habsburg imparatorluğunun güneyli Slavları arasındaki ilişkiler giderek sıklaşıyordu. Sırp okulları ve üniversiteleri Avusturya - Macaristan'dan gelen öğrencilere kucak açmıştı. Sırpların ne ordusu ne de memur sınıfı Sırplarla Habsburg vatandaşı olan ırkdaşlarının arasında hiç bir ayrım gözetmiyorlardı. Sırbistan, Avusturya - Macaristan ülkesindeki okul ve üniversitelere dergiler, propaganda yayınları hatta ders kitapları bile yolluyordu.

Durumu en çok güçleştiren ögeyse, imparatorluk yöneticilerinin güneyli Slavlara karşı giriştikleri iyi niyetli hareketlerin hiç bir işe yaramadığı gibi bir de ters sonuçlar vermesiydi. Belgrad'ın politikacıları ile ordusu, yerel uğraşlarıyla vakit geçiren mutlu çevrelerin oluşmaması için gerekli çabayı gösteriyorlardı.

Bosna'da ilk Diet (Meclis) 1910'da açıldı. Eyaletin kendi kendini yönetebileceği bir noktaya geldiği sanılıyordu. Dört ay sonra, Bogdan Zerajic adlı Sırp öğrencisi Valiye ateş edecek, fakat iyi nişan alamadığı

Belgrad'da Avusturyalılara karşı Sırpların hazırladığı bir gösteri.

için, sonunda yalnız kendini öldürecekti. Ölümünden sonra talihsiz öğrenciden Belgrad basını "Sırp amaçları için ölmüş bir şehit" olarak bahsetti. Bir sınıf arkadaşı da, Zerajic için yazdığı ateşli şiiriyle sınırın her iki yanında yaşayan çağdaşlarının duygularını körüklüyordu.

Avusturya valisinin hayatına yönelik olay, Belgradın Balkanlar'daki Habsburg yönetimine karşı verdiği savaşta bardağı taşıran damla oldu. Gerilim birdenbire politik ve kültürel ajitasyondan tedhişçiliğe dönüştü. 1911 Mart'ında, tedhişçiler kendilerine eylemlerini daha iyi niteleyen bir isim seçtiler. Ölüm Birliği (Ujedinjenje ili Smrt) adını alan grup sonradan Kara El diye tanınacaktı. Birlik 1903'de kral ve kraliçenin cinayetini hazırlayan askerler grubunun denetimi altındaydı. Genellikle Avusturya ve Türk sınırlarına yerleştirilen Genelkurmayın atadığı "özel görevli subaylar" Kara El örgütünün üyeleriydi. Örgüt bağımsızlığına kavuşamamış yörelerde meydana gelen cinayetlerle, tedhiş eylemlerini Sırp halkının çıkarları için gerekli görüyordu. Bir çoğunu da bizzat kendi düzenlemişti.

Balkanların yüzeyde kalan barış havası kısa süre sonra tam anlamıyla bozuldu. Türkiye Avrupa kıtasında Arnavutluk, Makedonya, Teselya ve Trakya'yı henüz elinde bulunduruyordu. Balkan savaşı başlamamıştı. Halklar her an ayaklanmaya hazır bir halde devrimin eşiğinde bekliyorlardı. Nihayet 1912'de baş kaldırdılar. Birinci Balkan Savaşı Türklerin Avrupa'da kalan son eyaletlerine Karadağ, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın saldırmasıyla başladı. İkinci Savaşta Bulgarlar'ın aldıkları topraklar dostlarıyla aralarında anlaşmazlık doğurdu. 1912 ekiminde başlatılan bir seferden bir yıl sonra Türkiye yenik düştü. 1913 Ocak ayında Türklerin Edirne kuşatmasına engel olma çabalarıyla çarpışmalar tekrar başlayacaktı. Edirne 26 Mart'ta düştü. Londra konferansında toprak bölüşümü yeni sorunlara yol açtı ve müttefikler Balkanları arzularınca bölmek için İkinci Balkan Savaşına hazırlandılar. Makedonyayı paylaşmak amacıyla Sırplar, Yunanlılarla anlaştılar. Bulgarlar, Sırplarla Yunanlılara 28 Haziran 1913'de saldırdılar ve on beş gün sonra Romenlerin saldırısına uğradılar. Bir gün sonra ise Türkler Edirneyi geri alarak Trakya'ya ilerlemeye başlayacaklardı. 1913 Ağustosunda yapılan Bükreş antlaşmasıyla Üsküp ve Manastırla beraber Makedonya'nın büyük bir bölümü Sırbistan'a bırakıldı. Oysa 1913 Ekimin'de Avusturya'lıların Belgrad'a verdiği ültimatomda Sırplar Arnavutluk'un sınır topraklarından çekilmeye zorlanıyordu. Balkan Savaşından sonraki toprak bölüşümü o derece karışıktı ki, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde sorun hâlâ ortadaydı.

Balkanlar Rusya ile Habsburg imparatorluğu arasında barış havasının bozuk olduğu tek yer değildi. Savaştan önce Belgrad'a atanan Rus elçisi Hartwig, "Büyük Sırbistan" hayallerini elinden geldiği kadar destekliyor ve körüklüyordu. Balkanlarda Rusların Habsburglara karşı eylemleri desteklemeleri resmi ve dolaylı idi. Patlamaya hazır başka bir yer olan Doğu Galiçya'da ise Ruslar resmi olmayan fakat doğrudan bir tutumla amaçlarına varmaya çalışıyorlardı. Doğu Galiçya'da kural olarak mal sahiplerini Polonyalılar, köylüleri de Rutenler oluşturuyordu. Savaş öncesi yıllarda iki politik görüş gelişmişti. Eski Rutenlerin Partisi, halkı hem tarih hem de dil bakımından Rus ulusuyla eş tutuyor, Ukrayna Partisi ise Ukraynalılar (Rutenler) ile Rusların arasındaki farkı her iki halk topluluğundan iki ayrı devlet oluşturacak ölçüde büyük buluyordu. Savaştan hemen önce zaferi Ukraynalılar kazandı. Seçimlerden sonra Viyana'daki 1911 Reichstrat'ına onlar yirmi bir, Rutenler ise yalnızca iki delege yollayacaklardı.

Parti içindeki tutumları ne olursa olsun, Ukraynalılar Viyana'dan destek gördüler. Hükümetin gerekirse Polonyalıların yararına öne sürülecek istekleri dizginleyebileceği için yeni bir ulusçuluğun doğuşunu hoş göreceği belliydi.Savaştan önce Ukraynalıların Lemberg'de kendi üniversitelerini açma isteklerine İmparator ses çıkartmamıştı. Yine de politikada şansının dönmesi ve Bosna bunalımından sonra uluslararası gerilimin artması eski Rutenlerin partisini önce muhalefete sonra da Habsburglara karşı isyana itekledi.

PANİSLAVLARIN YARATTIĞI HUZURSUZLUK

Habsburglara karşı gelme eğilimi Rusya'daki Slav ulusçu örgütleri tarafından desteklendi, eyaletteki dinsel örgütlerden ve basit Ruten köylülerden yardım gördü. Tıpkı Berlindeki Pan-Cermen akımı gibi, St. Petersburg'daki Pan İslavizm de savaştan önce dış politika üzerinde fazla etkili değildi. Pan- İslavizm en büyük desteği birkaç gazeteyle, emekliye ayrılmış generaller sağlıyordu. Kurumlar, sergiler, kongreler gibi toplumsal çalışmalara ilgi duyanlar, aynı ırk, dil ve dinden olmanın verdiği kardeşlik duygusu içinde hareket eden kimselerdi. Politik hesapların Pan-İslavizm ile hiç bir ilişkisi yok gibiydi. Ortodoks kilisesi Ruten köylülerini Yunan katolikliğinden Ortodoksluğuna geçirerek görevini yapmıştı.Katolik Yunanlılar Roma'nın dinsel hiyerarşisini kabul ediyor, fakat Ortodoks adetlerini uyguluyorlardı) Kiev yakınlarında basılan dua kitapları el altından Doğu Galiçya'ya sokuluyordu. Böylece I. Franz Joseph'in Ruten köylüleri, Çar ve Rus ordusu için dua eder olmuşlardı.

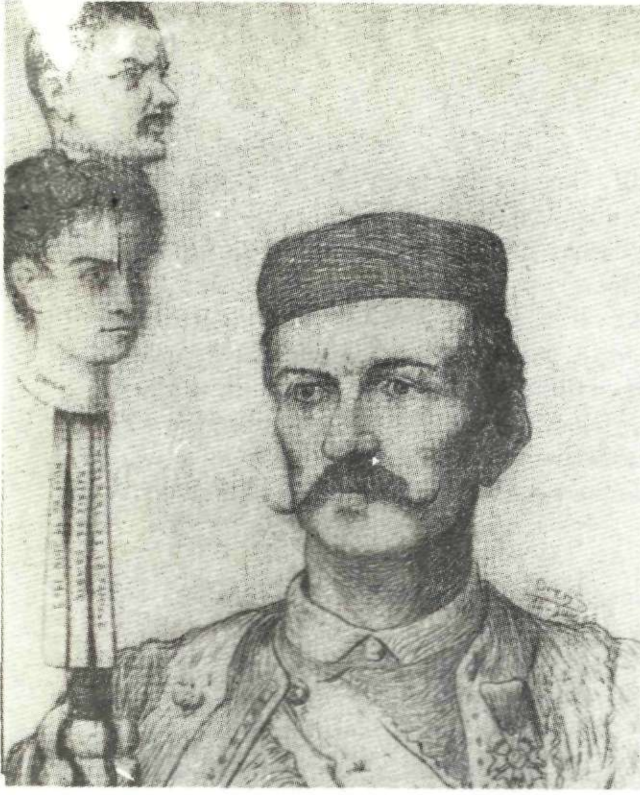
Bir Duma üyesi olan Kont Bobrinski tarafından yönetilen Galiçya-Rus örgütü de savaştan biraz önce çalışmalarını iyice hızlandıracaktı. Örneğin 30 Kasım 1913'de Petersburg'da hazırladığı büyük mitingte amacı, hasat sonu eyaletin ürün azlığından dolayı düştüğü perişan durumu halka anlatmaktı. Kürsüde Kont Bobrinski vardı. Ayrıca Reichsrat'ın iki Ruten üyesinden biri olan Demetrius Markov yanında o gün için köyden getirilmiş ve hiç konuşmayan bir Ruten köylüsü olduğu halde şeref konuğu olarak bulunuyordu. Bobrinski dinleyicilere 110.000.000 Rus'un sınırın öbür kenarında kalan 4.000.000 kardeşine yardım etmesi gerektiğini söyledi ve Markov'a üstünde "Rus dilinin cesur savaşçısına" yazılı bir çelenek verdi.

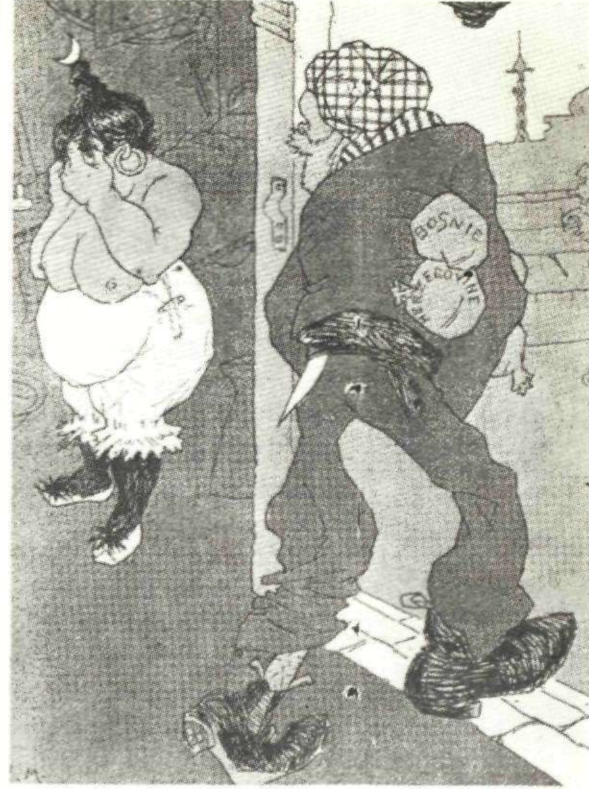
Rus yanlısı arjitasyon giderek Bukavina, Karpat Rusyası ve Kuzey-Doğu Macaristan'daki öteki Ruten eyaletlerine de sıçradı. 1913-14 kışında Rus Karpatlarında Katolik kiliseyi ve Budapeşte hükümetini Ruten halkına yaptığı insanlık dışı baskıdan dolayı suçlayan bildiriler dağıtılmaya başlandı. "Her Rusun, Çar'ın tebaası olmasa bile, damarlarında bir damla Slav kanı taşıyan herkesin Çar için, onun iyiliği ve ailesi için Tanrıya dua etmesi birinci görevidir. Çünkü yeryüzünde Slavların koruyucusu bir tek o'dur. Büyük Rusya'nın şanı sonsuzdur. Rusya Macaristan'da yaşayan Rusların kardeşidir. . . Korkmayın, Rus Ulusu büyüktür, güçlüdür ve bizim yanımızdadır. Er geç zafere ulaşacağız."

Avusturya-Macaristan yöneticilerini monarşinin kuzeyindeki Rus yanlısı akımların büyümesi kadar Balkanlar'daki Sırp Propagandası da kaygılandırıyordu. 19 Ocak 1914'de Galiçya Valisi İçişleri Bakanlığına ". . . . son günlerde Rusofil partinin kışkırtmaları fazlalaştı. Hem politik örgütünü güçlendirmeye hem de genç kuşağın eğitimini kendi yönüne saptırmaya çalışıyor. . . Mezhep ayrılığı için propaganda da hız kazandı. Yörede yeni Ortodoks ajanları belirdi. Ortodoks kilisesi tarafından destek gören Galiçya'nın Ruslaştırılmasına engel olunmak isteniyorsa, resmi görevliler tarafından daha fazla ve ciddi ilgi gösterilmelidir. . ." diyen bir rapor yolluyordu.

Galiçya valisi devlet memurlarından Rus yanlısı kuruluşları gözetlemelerini istedi. Ukraynanın yeni örgütleri çoğunlukla karşı politik propaganda yapmakta başarılı oluyorlardı, fakat dinsel destek gören görüşlerle savaşmak oldukça zordu. Rus taraflısı papazların denetimindeki mıntıkalarda Yunan Ortodoksluğu sağlam bir temele oturmuştu. Hassas bir sınır bölgesi için bu çok tehlikeli bir durumdu.

Bosna bunalımı sırasında alarma geçirilen Sırp askerleri.

Avrupanın şişko teyzesi Türkiye 1908'de Bosna Herseğini çalan Avusturya'ya ağlıyarak bakıyor (Sağ üstte)1910'da Franz Joseph Bosna'nın başkenti Saraybosna'yı ziyaret ediyor(altta) (sol üstte) Kılıcın'la öldürülen Obrenovic sülalesinin kralı Alexander ile kraliçe I. Draga'nın başları bulunan Karageorgeviçlerden gelme Sırbistan kralı Peter.

Balkanlar'da Macar yöneticileri çabuk davrandılar. 1914 Şubatında Marmaros - Sziget'de Rutenler için bir duruşma başlıyordu. Kont Bobrinski Marmaros'a tanık olarak bizzat geldi. 3 Mart 1914'de 32 Ruten bir papaz için en ağır ceza olan dört buçuk yıllık hapis ve en azı para cezası olmak üzere hafif cezalara çarptırıldılar. Bir hafta sonra benzeri bir duruşma Doğu Galiçya'nın merkezi Lemberg'de yapıldı. Uzun ve dolambaçlı bir yargılamadan sonra, juri dört tutukluyu vatana ihanet ve casusluktan suçlu bulmadığını açıklıyordu.

Rus yanlısı görüşler yasalara aykırı olmadığı ve savcılık casusluk için gerekli delilleri ele geçiremediği halde yöneticiler Rus yanlısı akıma kapılanları titiz bir gözlem altında bulunduruyorlardı. Akım sinir bozucu bir tarzda açık vermeden gelişiyor, Rusya'da olduğu kadar Habsburg İmparatorluğunun öbür İslav yörelerine de dal budak salıyordu. Örneğin Bobrinski'nin başında bulunduğu örgüt tarafından toplattırılan "Açlara Yardım Fonu", Rus yanlısı Çeklerin yönettiği bir Prag bankasına yatırılmak üzere Galiçya'ya yollanmıştı.

Doğu Galiçya'da başlatılan akım Dışişleri Bakanlığının gözünden kaçmadı. Aslında bu eylemler Rusya doğrudan doğruya işin içinde olduğu için Sırpların Habsburglara karşıt hareketlerinden daha önemli ve tehlikeli idi. Dışişleri Bakanı 1912'de Aehrenthal'in yerine geçen Kont Berchtold'du. Kont, Friedjung duruşmalarından gerekli dersi almış olduğu halde, iki Ruten'in duruşmasını engellemek için bir girişimde bulunmadı. Diplomatlık hayatının büyük bir kısmını Petersburg'da geçirmiş olmasına karşın Ruslarla iki ülkeyi ilgilendiren konularda ilişkide bulunmakta Aehrenthal kadar başarılı olamamıştı. Kendini hanedana adamış bir aristokrat olan Kont kendinden bir önceki bakan kadar zeki ve hırslı olmadığı gibi, en büyük amacı da İmparator tarafından mümkün olduğu kadar çok kabul edilmekti. 1914 yılının nisan ayında İçişleri Bakanına, Rus yanlısı ajitasyonu sürdüren kişi,kuruluş ve gazetelerle üç değişik koldan ilgilenilmesini önerdi. İçişleri Bakanı bunu çok parlak bir fikir olarak kabul etti. Fakat savaşa kadar bu yönde hiç bir adım atmadı.

Berchtold için Ruten akımı Avusturya ve Rusya'nın ilişkilerini bozduğu için dış siyaseti olumsuz yönde etkileyen en önemli ulusal sorundu. Avusturya Başbakanı Stürgkh'e şöyle yazıyordu:

"Rusya ile çok önemli olan ilişkilerimizin gelecekte Rutenlerin Ruslaşmasını önlememize dayandığını söylerken inanın bana sorunu abartmıyorum. Bunu başarırsak, uygarlık seviyesini yükselterek ülkenin değişik özelliklerini koruyabiliriz"

Berchtold'un bu notu yazmasından bir ay gibi kısa bir süre sonra Franz Ferdinand ve eşi Sarayevo da öldürüldü. Savunma Bakanı General Krobatin ve Macar Başbakanı Kont Tizsa giderek ciddileşen Ruten sorunu karşısında kaygılanmaktaydılar. Sonradan her ikisi de Sırbistan'a karşı savaş açmaya karar verdikleri sıra, Rusya'da gerilim kopma noktasına gelmişti.

KARARLI VE YETENEKLİ ÖNDERLİK

Çek siyaseti de Bosna bunalımını, Balkan savaşlarını ve uluslararası huzursuzluğu tüm açıklığı ile yansıtıyordu. İki ana parti (Tarımcılarla Sosyal Demokratlar) genel olarak sağlam, sarsılmaz birer cepheydiler. Tarımcılar sert ve yetenekli bir liderin denetiminde Çek halkına ve imparatorluğa karşı olan sorumluluklarını yerine getiriyorlardı. Liderleri Habsburgların siyasi oyununu kurallarınca oynamaktaydı.Tüm Marksistler gibi, küçük bağımsız devletlere değil de, imparatorluk gibi büyük ekonomik birliklere inanan Sosyal Demokratlar da hem kurallara uyuyor, hem de ulusal sorunları, sosyal sorunların gerisine itiyorlardı. Bohemya ve Moravya'nın iki küçük dinsel partisi de monarşiye sadakatla bağlıydı ve imparatorluğu politik bir üstünlük olarak kabul ediyorlardı.

Partilerin başındaki Çekler, ara sıra ilgisizliğinden şikayet etmekle beraber Viyana sarayının etkisi altındaydılar. Hükümete muhalefet edebilirlerdi, fakat devlete karşı gelmek akıllarının ucundan bile geçmiyordu. Oysa daha küçük ve ulusçu partilerin arasında Habsburg imparatorluğunu benimsemeyenler yok değildi. Reichstrat'a ancak iki milletvekili yollayabilen İlerici parti savaştan önce Habsburglara karşı açıkça cephe alan tek Çek partisiydi.

Almanlarla yapılan anlaşma Avusturyalı Alman politikacıların arasında bir uzlaşma havası estirdi ve İslav meslekdaşlarını şaşkınlığa düşürdü. Çeklerin Panislavizmleri onların ulusal uyanışlarına renk kattıysa da, 19. yüzyıl süresince Rusya ile olan ilişkileri yalnızca kültürel düzeyde kaldı. Pansilavizm politikalarına da büyük bir değişim getirmedi. Çoğunluğu Katolik olan Çekler Ruslar'a Rutenler ve Sırplar gibi dinsel bağlarla bağlı değildiler. Ancak yüzyıl başlarında bu durum da değişmeye başladı.

1908'de Prag ve Petersburg'da 1910'da Sofya'da yapılan Slavlar kongresinde politik amaçlar iyice belirlenmişti. İlk Slav bankasının kuruluşu 1908'de Çekler tarafından önerildi. Balkan savaşıyla Birinci Dünya Savaşı arasında Pansislavism Habsburglara karşı kesin olarak cephe almıştı.

Orta büyüklükte bir orta sınıf örgütü olan Genç Çekler partisinin başkanı Karel Kramar aynı zamanda Reichsrat'a da üye idi. Belirli görüşleri ve güçlü bir kişiliği olan ve kendi fikirleri partisiyle sık sık çelişen Kramar bir Rus kızıyla evliydi ve politik temasların dışında Rusya ile ayrıca ticari ilişkileri de vardı. Yazlarını genellikle Kırım'daki şahane villasında geçirirdi. Prusyanın saldırısına karşı en güvenilir savunmanın Slavların birleşmesiyle yapılacağına inanıyordu. Habsburg kralını bu görüşe ortak etmek için girişimler yapmış, fakat bir Habsburg Dışişleri Bakanı olmak ve İmparatorluğu Alman yanlısı tutumundan döndürüp Ruslara yaklaştırma çabaları boşa gitmişti.

Kramar'ın en yakın dostlarından biri, Petersburg Telgraf şirketinin bir temsilcisi olan ve Rus Dışişleri Bakanlığı ile sıkı ilişkileri bulunan Svatkovski idi. 1914'ün mayısında Kramar düşüncelerini dile getiren bir yazı yazdı. Rusya ve Avusturya - Macaristan arasında bir savaş çıktığı takdirde Avusturya-Macaristan'ın yıkılarak yerine bir Slav federasyonu kurulacağına inanıyordu. Aslında bu yeni devlet birçok bakımdan Habsburg imparatorluğunun sistemini sürdürecek yalnız Çar rejimine bağlı bulunacağı için merkezi otorite çok daha güçlü ve sert olacaktı. Kramar'ın, Polonyalıların Federasyona girmeyi kabul edeceğinden Sırbistan ve diğer Balkan Devletlerinin yeni kazanılmış bağımsızlıklarından vazgeçeceğinden kuşkusu yoktu. 16 Haziran 1914'de Svatkovski, Kramar'ın tekliflerini Viyana'daki Rus Elçisine verdi. Mektubun başına kısa bir not eklemişti: "Bu yazılar son derece önemlidir ve yazarı için büyük tehlike arzetmektedir. Bu nedenle çok dikkatle saklanıp gizli tutulmasını rica etmeyi görev sayıyorum"

Kramar için mektupdakiler ikinci adımdı. Habsburg imparatorluğu yıkılmadan önce yapılacak başka görevleri vardı. Bu yüzden Habsburgcu bir siyaset adamı gibi davranmayı sürdürdü ve mektubu Petersburg'a ulaştıktan iki hafta sonra, veliahtı öldüren katilleri sert bir şekilde suçlayarak idamlarını istedi. O sırada Rusların dışında bu gizli planından yalnız iki yakın arkadaşının haberi vardı.

Nasyonal Sosyalist Parti, Genel oy hakkının tanınmasından yararlanarak, seçimlerin sonunda "Genç Çek"lerden daha güçlü çıkmıştı. Mecliste (Reichstrat) on üç milletvekili ile temsil ediliyorlardı ve başlarında Vaclac Klofac vardı. Çağın başından beri Klofac, Çek işçilerini ulusal sorunların çözümünün sosyal sorunlardan daha fazla öncelik istediğine inandırarak Sosyal Demokratlardan ve Marksist etkiden koparmaya çalışıyordu. Rus yanlısı, şovenist ve gözü pek bir politikacı olan Klofac, Kramar'ın planından daha da cesur bir plan hazırladı. 22 Ocak 1914'de Prag'daki Rus konsolosu Zhukovski Dışişleri Bakanlığına telgraf çekerek, birkaç

Osmanlı imparatorluğunu canlandırmaya çalışan,
Genç Türklerin lideri Şevket Paşa(sağda)

güne kadar Rus Başkentine Klofac ile Praglı bir bankacının geleceğini, bu ziyaretin çok gizli tutulup, gazetelere aksetmemesini bildirdi.

Klofac bir savaş çıktığı takdirde, Çek çevrelerindeki Habsburglara karşı olan örgütlerin gücünü Ruslara bildirmek istemişti. Sırbistan'daki durumu biliyor ve kafasında güneyli Slavların gizli örgütleri arasında bir ajan ağı kurmayı tasarlıyordu. Zhukovski, Klofac'ın planlarını "Rusların gizli ajanlarına bir yardım" olarak yorumladı. Rus Dışişleri Bakanı Sazanov 24 Ocak 1914'de Klofac'ı kabul ettiği gün, İstanbul'daki Enver Paşa, Viyana'daki Veliaht ve Bulgar kralı gibi Avrupa'nın savaş meraklısı maceracılarına da değindi. Yine de Sazanov Avrupa'dan gelen raporların barışçı bir havayı aksettirdiklerini söylüyordu. Sonra Klofac'a bir savaş çıktığı takdirde "ülkesinden nasıl bir davranış geleceğini" sordu. Klofacın cevabı kaçamak olmuştu, "Çeklerin bir devrime henüz hazır olmadıklarını söylüyordu.

Klofac birkaç gün sonra "Rusların savaşı istememekle beraber, savaşa hazır olduklarını" bildiren Genel Kurmay Başkanı ile görüştü. O zaman Klofac tasarladığı gizli casusluk planından söz etti ve önerilerini Rusya'nın Viyana'daki askeri ataşesine açıklayacağına söz verdi. Avusturya'ya döndükten sonra, Klofac Rus ataşesini görmeye gitmedi. Onun yerine dostu olan Prag'daki Rus konsolosu ile görüşecek ve ona Viyana'daki sefarete geçirmesi için bir muhtıra verecekti. Zhukovski muhtırayı 25 Nisan 1914'de iletti. Klofac Çarlık ile kendi nasyonal Sosyalist partisinin aynı görüş ve amaçta olduğunu bildiriyor, Ruslardan partiye yardım etmelerini istiyor ve partinin de Ruslardan yardımını esirgemeyeceğine dair söz veriyordu. Partisi Çek topraklarının doğu eyaletlerinde Rus propagandası yaparak halkı Rus ordularının işgali için hazırlayacaktı. Klofac Ruslara yeni parti ocakları açmanın ve yerel gazeteler çıkartmanın kuruşu kuruşuna kaça mal olacağını bile bildirmişti.

"Doğu Moravya ve Silezyada ajanlar her bir köy ve kasabayı kapsayan öyle bir ağ kurmalıydılarki, Ruslar Silezya yoluyla Doğu Moravya'ya girdiklerinde Rus ordusu o çevredeki halka her anlamda güvenebilmeli" diyordu.

ALDATICI ORTAM

Ne genç Çekler ne de Nasyonal Sosyalistlerin liderlerinin Rus yanlısı gizli planlarından haberleri yoktu. Durumu bilseler, bu karanlık işlerden kesinlikle hoşlanmayacaklardı. Öte yandan bu öneriler Rus diplomatlarını da tedirgin etmişti. Avusturyalı yöneticiler ise Çek çevrelerindeki Rus sempatizanlığını bilmekle beraber Kramar ile Klofac'ın gizli işlerinden

habersizdiler. Avusturya - Macaristan hükümeti savaştan önceki aylarda Slav çevrelerinin politik eğilimini incelediklerinde, durumu kuşkulu gördü. Yine de Güney Slav topraklarındaki tedhişçilik, Çeklerin arasındaki Rus propagandası ve Rutenlerin karmakarışık dinsel ve politik huzursuzluğu dışardan bakan gözlemcilere çok tehlikeli değillermiş izlemini veriyordu. Huzursuzluğun giderek yatışacağı ve bir barış havasının er geç geleceği umudu vardı. Üstelik Slav politikacılarının çoğunluğu Monarşiden şikâyetçi değillerdi.

Transilvanya Romenleri ile Avusturya'nın İtalyan azınlığı arasında savaştan önceki elli yıl içinde bir huzursuzluk görülmemişti.

1883'de Viyana ve Berlin ile yaptığı gizli anlaşmadan sonra Romanya kralı I. Karol Avusturya-Macaristan sınırları içinde yaşayan Romenlere kendi topraklarını geri istemeye kalkışmalalarını öğütlemişti.İtalya da orta Avrupa'nın bu iki imparatorluğu ile dost olduğundan, Avusturyalı İtalyanlardan da bir uzlaşmazlık beklenmiyordu. Bu yüzden acil ve tehlikeli bir ortam yok gibiydi. Oysa durum savaş sırasında beklenmedik şekilde değişecek, İtalyanlarla Romenler Avusturya'nın düşmanlarıyla birleşecekler ve savaş öncesi ortamın ne denli yanlış bir izlenim verdiği zamanla ortaya çıkacaktı.

Sırp kadınları yurtlarını savunabilmek için tüfek kullanmasını öğreniyorlar.

Dünyanın en büyük Katolik gücü. Habsburg imparatoru kutsal cuma töreninde.

BÖLÜM: 4

Başarılar ve eğlenceler şehri Viyana

Ulusal uyanışların, gerilim ve huzursuzluğun kol gezdiği ortamı umursamayan Viyana, geleneksel uçarı yaşamını sürdürüyordu. Birinci Dünya Savaşından hemen önceki "sosyal mevsim" her zamanki gibi neşe içinde geçmişti. Strauss ve Lanner'in valsleri kulağa her zamanki gibi hoş geliyor, Sacher ve Emperyal otellerin lokantaları Viyana sosyetesi ve yabancı turistlerle dolup taşıyordu. Mevsim şubat sonlarında Paskalyadan önce tutulan Lent perhiziyle sona eriyordu.

Saray törenleri de her zaman olduğu gibi kilise ziyafetleriyle birleşerek gösterişini ve görkemini sürdürüyordu. Viyanalılara özgü tiyatrovari gösteriş merakı her fırsatta kendini belli ediyordu. Soyluların ciddi olsun neşeli olsun her vakit şık olan giysileri gri tilki ve samur kürklerle cömertçe süsleniyor, koyu renk üniformalar altın ipliklerle işlenerek, Leopar derisi tolgalar dövmeli gümüş tokalarla tutturuluyordu. Golden Fleece şövalyeleri kilisenin çeşitli mevkilerdeki din adamları, piskoposlar değer biçilmez antika kıyafetleriyle her saray toplantısını hafızalardan silinemiyecek kadar güzel, ihtişamlı ve nefes kesici kılıyorlardı.

Paskalyadan önceki son perşembe günü yapılan ve alçakgönüllüğü sembolize etmesi gereken 'ayak yıkama' töreni bile kendine özgü bir biçimde azametli ve etkileyici olurdu. Rittersaal'da toplanan siyahlar giymiş hanımlar ve Frakları içinde erkekler, saray mensupları, tüm elçiler ve sefirler, yanında bir alay muhafızı bulunduğu halde, tabureye oturtulmuş adamların ayaklarını imparatora yıkatmasını seyrederlerdi. Kutsal Cuma günleri saray kilisesinde inanılmaz güzellikte bir ayin yapılırdı. Buna havaların güzel gittiği günlerde alay törenleri de katılır, eski Burg'un pencereleri seyircilerle dolar taşardı. Amalienhof'daki saat öğleden sonra dördü vurduğu zaman Cermen ırkının şövalyeleri sırayla Schweitzertor'da gözükürler, çok uzaklardan gelirmiş gibi duyulan ulusal marşın başla-

masıyla birdenbire dururlar ve sonra bir tek trampet darbesinin herkesi duaya çağırması duyulurdu. Ana kapının gölgeliğinde kilise görevlileri buhurdanlıklarını gereğince sallıyarak kominyon alırlar sonra kiliseden Te Deum ilâhileri yükselir ve törenin dini ayin kısmı sona ererdi. Bu kez askeri bandonun müziği yeri göğü çınlatırken taburlar imparatorun önünden geçide başlardı.

Korpus Kristi resmi geçidi ise tüm törenlerin en parlak olanıydı. Lent perhizinin ve Paskalya'nın getirdiği ciddiyeti geride bırakan bu seremoni göz kamaştıran bir olay olurdu. Askerler ve jandarmalar başlıklarında defne dallarıyla yollara dizilir, arşidükler altışar kıratın çektiği kristal arabalarıyla önceden gelir, sonra sekiz tane yağız ata koşulmuş altın ve kristal karışımı arabası içinde, yanında veliaht Franz Ferdinant olduğu halde İmparator gözükürdü. Habsburgların cenaze törenleri kendilerine özgü bir haşmetli sessizlik içinde yapılırdı.

Bir cinayete kurban giden imparatoriçe Elizabeth sıcak bir eylül gecesi, kendi kentine getirildiğinde, her yer bir ölüm sessizliğine bürünmüştü. Westbahn tren istasyonundan Hofburg'a kadar uzayan yolda karanlığı hafifçe aydınlatan meşaleler, yol boyunca dizilmiş halkın yüzüne solgun bir ışık saçıyordu. Kortej yokuş aşağı yavaş yavaş ilerlerken derin sessizliği bozan tek ses nalların yola vururken çıkardığı ahenkli gürültü idi.

Bu törenler yöneticilerle halkı görülmez bağlarla birbirine bağlıyor fakat yönetilen halka yöneticilerden daha büyük bir zevk ve mutluluk veriyordu. Savaştan önce Viyana'nın en varlıklı ve güçlü sosyal sınıfı olan soylular eğlencelerini başka yerlerde buluyorlardı. Tarihsel isimlere sahip eski ailelerin opera ve tiyatroda özel locaları vardı ama sanata olan düşkünlükleri, bu locaları doldurmaktan ileri gitmiyordu. Viyana'da entelektüel soylularla, doğuştan asil olanların kaynaşması pek ender olurdu.Doğuştan soylu olan kadınlar kendilerini ve kocalarını eğlendirmek için kış aylarında yardım baloları, lent süresince yardım konserleri ve katılmaya hazır yakışıklı genç adamlarla güzel genç kızlar buldukça pandomimler düzenlerlerdi.

Zaten soylular şehirde yılın pek kısa bir bölümünü geçirirlerdi.Mart'a doğru şehri boşaltmaya başlayan bu üstün sınıf, bir zorunluluk olmadıkça kasımdan önce Viyana'ya dönmezdi. Yaşamları genellikle şehir dışındaki köşklerinde ve köşklerini çevreleyen topraklarında geçerdi. Kırsal kesimin sağladığı açık hava eğlencelerini, avlanmayı, at koşturmayı, kentin tüm zevklerine yeğ tutarlardı. Şehir dışındaki konaklarının, malikânelerinin lüksü ve büyüklüğü, şehirdeki evlerinden, sosyal ve varlık ölçülerini göstermede, daha iyi bir örnekti. Soyluların başkentte başkentin sağladığı entelektüel ve günlük yaşamdan her anlamda uzak kalmaları bu sınıfı aşılması zor bir duvarla çevreleyivermişti. Birinci Dünya savaşının başlamasına kadar bu toplumsal sınıfın şanslı kişileri peri masallarını an-

Arşidük Karl'ın Prenses Zita ile evlilik törenleri. İmparator Franz Joseph, gelinin annesinin yanında duruyor.

İmparator Franz Joseph, Schönbrunn sarayında Kayzer II. Wilhelm ve Alman Prenslerini kabul ediyor.

dıran yaşamlarını göz kamaştıran biçimde sürdürdüler.

Mevsim asillerin kasım ayında Viyana'ya dönmesiyle verilen saray balosu (Hofball) ile açılırdı. Fakat en başarılı ve gösterişli olanları Prenses Pauline Metternich tarafından düzenlenen bu büyük balolar Viyana'nın eğlence hayatının yalnızca bir bölümüydü. Her bir kuruluşun, her bir sosyal grubun kendi balosu vardı. Gazeteciler cemiyetinin verdiği balonun yanısıra baca temizliyicilerinin, kasapların, bisiklet binicilerinin de baloları olurdu. Tanrının her gecesi Viyana'nın bir başka köşesinde bir bola verilirdi.

O günler, Viyana'nın basit halk çevresinin takvimlerinde özel günler olarak işaretlenirdi. Balonun dışında orta sınıf ve yoksul tabaka günlük yaşamlarını rahat ve sakin bir dekor içinde, paralarının yettiği ölçüde geçirirlerdi. Viyanalılar yemeğe ve içkiye çok düşkündüler. Biraların şarapların yanısıra ördek kızartmalarının, hamur işlerinin pasta ve çöreklerin sonu gelmezdi. Neşeli, uçarı ve eğlence meraklısı idiler. Aralarında asık yüzlü bir kişiye rastlanmazdı. En zayıf yönleriyse resmi unvanlara olan düşkünlükleriydi.

YEŞEREN UYGARLIK

"The man without qualities" (Kalitesi Olmayan Adam) isimli romanın barışın son yılındaki Viyana dekoru üstüne yazan Robert Musil bu şehri büyük bir Amerikan kenti ile karşılaştırmıştır. "Trafik ile damar damar örülmüş, havası ve toprağı ile bir karınca yuvasını andıran Amerikan kentinde herkesin belirli bir işi, bir görevi vardır. Herkes belirli görevini bitirdikten sonra, akşamüstü kentin başka bir yöresinde bulunan evine, karısına, ailesine, gramofonuna ve kendi benliğine döner. Oysa Viyana dünyanın tüm büyük şehirlerinin en küçüğü, aynı zamanda 'Bir büyük kentten' çok daha büyük yaşamı olan bir yerdir. Ve Viyana (sanki) anlaşılamıyan kaybolmuş bir dünyada kurulmuştur. Hızlı, fakat yeteri kadar hızlıdır. Arabalar vardır, fakat çok fazla değildir. Ordu için büyük paralar harcanır, fakat paralar salt bir güç olarak kaldığını saptamak amacıyla harcanır."

Musil'e göre Viyana'da kazanılan dünya pazarlarını veya dünya güçlerini aydın bir bürokrasi ile birleştirme eğilimi yoktur. Viyanalıların tek kusuru, bir dehayı, veya bir dehanın ürününü "eğer soylu bir doğum veya devlet atamasıyla imtiyazlı kılınmamışsa" gereksiz bir gösteriş veya haddini bilmeyiş olarak değerlendirmeleridir. Habsburg imparatorluğu içinde "bir dahi her zaman bir serseri muamelesi görür, fakat başka yerlerde çok sık olduğu gibi, bir serseri hiç bir zaman bir dahi muamelesi görmez" Musil'e göre" Viyana zaten bir dahiler yuvası idi, belki de mahvolmasının ilk nedeni buydu". Viyana'da barışın son yıllarında kentin gelişimi, zenginliği, sorunlarının artmasının yanısıra kültür hayatında da olağanüstü bir filizlenme görülür. Felsefenin temelleri, bilimci bir filozof ve dog-

Viyana Belediye Başkanı Karl Lueger 1897 de Prater'den geçiyor.

Viyana'dan neşeli ve parlak bır sahne. Çoğunlukla galaları Franz Joseph açardı.

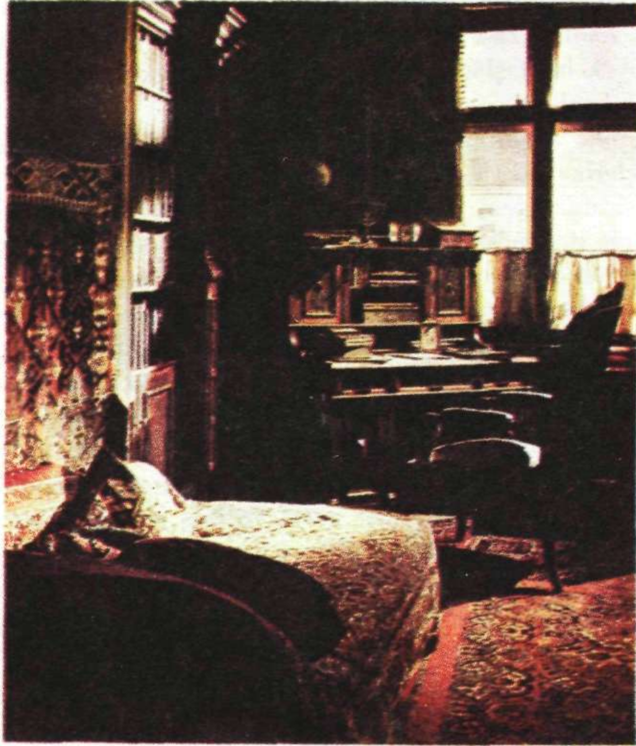
matizmin baş düşmanı olan Ernst Mach tarafından atılmıştır. Etkisi çağdaş edebiyatın örneklerinden Robert Musil'in "Kalitesi Olmayan Adam"-da açıkça belirmektedir. Kalitesi olmayan adam, kutuplaşmış fikirlerin, tezadların adamıdır. Bir fikir önerir, tartışır kabul eder, derken birdenbire kendini aynı ölçüde gerçek, elle tutulur fakat tam zıd bir fikri önerirken bulur. Felsefi araştırmanın dayanağı mantık, ölçü ve değerleri teker teker çürütülerek, bir anlamsızlık içinde eriyip gitmektedir. Ernst Mach'ın mantığı, bilimsel ve felsefi açıdan araştırmaya kalkmasına karşılık Sigmund Freud, insanın davranış nedenlerini ve içgüdülerini incelemeye girişmiştir. Psikolojiye ilk katkısı 1900'de yayınladığı rüyaların yorumlanması (Die Traumdeutung) adlı kitabıyla olmuştur. O sırada Freud inzivaya çekilmiş, yaşamının ana gayesi olarak kabul ettiği "insan beyninin hangi güçler ve koşullar altında işlediğini" saptamaya çalışıyordu. Çalışmaları meslektaşları arasında ilk kez 1908'de psikanalistlerin uluslararası kongresinde ilgi çekti. Freud'un da Mach gibi çağının edebiyatı üzerinde etkisi sonsuz olmuştur. Freud'un psikanaliz metodları özellikle bir doktor olan Arthur Schnitzler tarafından abartılarak kullanılmış ve Schnitzler kadınlarla erkeklerin cinsel güçsüzlüklerini belirten acıklı seks romanları yazmıştır. En güçlü romanı Der Weg İns Frei (Açığa Çıkma Yolu) 1908 yılında basılmıştı.

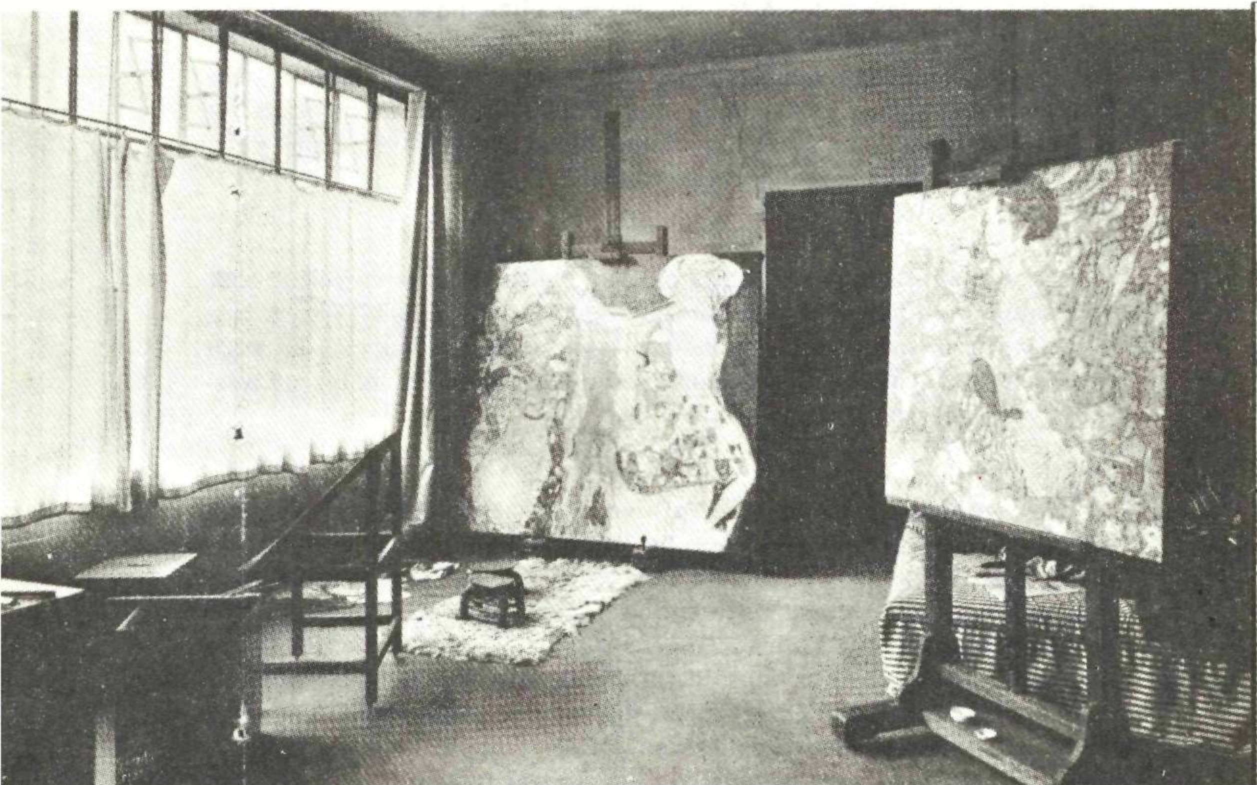
Die Fackel (Meşale) adlı derginin yöneticisi sivri dilli Karl Kraus ise taşlama ustası idi. Özellikle Schnitzler'in romanlarını insafsızca eleştiren Kraus, kendi de bir Yahudi olduğu halde yazarı "beyinleri fazla yağdan yozlaşmaya yüz tutmuş Yahudi okurlar için roman yazmakla" suçluyordu. Zaman zaman edepsizliğe varan bir dil kullanmakla beraber Kraus büyük bir taşlama ve hiciv ustasıydı ve peşinden bir hayranlar ordusu sürüklemişti.

Bugün bile anlamını kaybetmemiş sözleri hâlâ akıllardadır. Örneğin cinsel suçlarla ilgili yasaların reformunu isteyen çağrılarında şöyle demişti. "Cinsel ahlâk için yapılan bir duruşma, sorunu kişisel olmaktan genel ahlâksızlığa itelemektedir." Freud'un psikanalizlerini ise, "Bir tedavi türü olduğunu iddia eden başlıbaşına bir hastalık" olarak tanımlamamaktadır. Politik konularda da aynı ölçüde gerçekçi olabilen Kraus üstelik Avusturya ve Almanya'da büyük bir gelişim gösteren ekonomik ve toplumsal konuların yanısıra politik ögelerin İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi bu gelişimi hazmedecek bir ilerleme kaydetmediğinin farkındaydı.

Sanatta ise özellikle resim dalında, çağ sonu havası, sonbahar, ayrılık konularını ve kahverengi gibi durgun renkleri, eski romantik Avusturya ekolü ile kaynaştırdı. Resimler geniş ve boş Viyana evlerini süsleyecek türde ve bol miktarda yapılıyordu. Klimt'in ormanlardan süzülen ölgün güneş ışınlarını yansıtmasına karşılık, Oskar Laske, Fransız izlenimcilerini anımsatan resimler yapıyordu. Laske sonraları savaş ressamı olarak tanınacaktı. Viyana Sanat Okulunda öğrenci olan Oskar Kokoschka ise 1905-9 yılları arasında parlak renkleri sert fırça darbeleriyle rastgele işleyerek, kendine özgü bir stil yaratıyordu.

Viyana soyluları vakitlerini dansederek geçirirlerken, tüm Avrupa kültürünü etkisi altına alacak olan birçok parlak zekâlı genç adam sanat ve bilimin her kolunda kendilerini göstermekteydiler. Viyanalı ressamlar, yeni izlenimci resme kendi romantizmlerini getirmişlerdi. Mahler Viyana operasında, yeni bir müzik türü yaratmaya çalışacak, fakat Schön berg'in buluşu onu geçecekti. Felsefi araştırmalar, Ernst Mach'ın kalemiyle doruğuna erişirken, Sigmund Freud insan davranışlarının derinliğine iniyordu. Arthur Schnitz'ler ve Die Fackel'in basımcısı Karl Kraus ise Viyanalıların eğlenceli, renkli fakat boş yaşamlarını eleştirmekteydiler. Bir ressamlar grubu, Gustav Klimt iskelmede oturandır. (Üst sağda) Klimt'in stüdyosu ve son yaptığı resim (altta) Freud'un Viyana'daki çalışma odası (sağ altta)

Müzikte ise tam bir deneyler devri yaşanıyordu. Bohemyalı bir yoksul Yahudi ailesinin oğlu olan Gustav Mahler 1907'ye kadar tam 10 yıl Viyana operasının kralı olmuştu. Birlikte çalıştığı kimselere zorunlu kıldığı ayrıntılı prensipler, sonuç olarak onu sevimsiz bir kişi yaptı ve Viyana' nın geleneksel (Yahudi düşmanlığının) daha da artması üzerine işinden ayrıldı. Bir kompozitör olarak Mahler müziğin çeşitli türleriyle deneyler yapmıştır. Kompozisyonlarına halk müziğine varana dek her tür elemanı karıştıran Mahler'in yapımları çoğu zaman bir öğrencinin yapacağı resimleri andırırdı. Geleneksel liedleri ise senfonilere benzetiliyordu. Sonunda her iki biçimi de (Das Lied Von der Erde) adlı yapımında kullanarak yarı lied yarı senfoni bir eser meydana getirdi. Arnold Schönberg'in deneyleri ise başka türlüydü. O müziğin geleneksel tonal sistemini incelemiş, ve Birinci Dünya Savaşından hemen sonra, kendine özgü 12-ton sistemini yaratmıştı. Gerek Mahler gerekse Shönberg müzikte "Modern hareket'in öncüleriydiler.

Barış ve yasal egemenlik korunabildiği sürece, imparatorluğun çeşitli parçalarını oluşturan ögeler ve başkent yan yana gelişmeye devam ettiler. Aralarında sürekli çelişkiler ve gerilimler olmasına karşın, bu değişik güç ve akımlar, hiç bir zaman devlete karşı birleşme yoluna gitmediler. Slavların uzlaşmazlığı kendini belli ediyor,fakat duvarlar üstüne yazılmaktan öteye gitmez gibi görünüyordu. 1914 yılı, yaklaştakça Franz Joseph saltanatının son katkısı olan Bosna Hersek'de bu huzursuzluk giderek belirlenip endişe vermeğe başlıyacaktı.

Barış içinde yaşayan ve ekmek parasını çalışarak kazanan yoksul halk çoğunluğunun dışında Bosna Herseğin geleceği için değişik görüşler besleyen iki grup daha vardı. Bunlardan birincisi Maliye Bakanlığına bağlı olan ve bu iki eyaletin yoksulluğu ve geri kalmışlığı ile büyük bir mücadeleye girişen devlet memurlarıydı.

Baş sorunları endüstrileşmek ve modern yönetim uygulamasına geçmekti ve bu konularda genellikle başarılı olabiliyorlardı. Öteki grup ise çoğunluğu yirmi bir yaşın altında olan büyük ideallere kendilerini kaptırmış tedhişçiler grubuydu. Bakunin, Kropotkin, Marx gibi radikal politik düşünürlerin etkisinde kalan bu gençler anarşist ve sosyalist eğilimlerine karşılık, aslında romantik ulusçulardı. Ülkelerinin ekonomik sorunları ve toplumsal gelişimi onları zerre kadar ilgilendirmiyordu. Devlet görevlileriyle genç tehdişçilerin oluşturduğu bu iki grup birbirinden öylesine farklı ve uzaktı ki eğer birbirleriyle karşılaşmış olsalardı, hiç kuşkusuz birbirlerini büyük bir anlayışsızlıkla suçlayacaklardı.

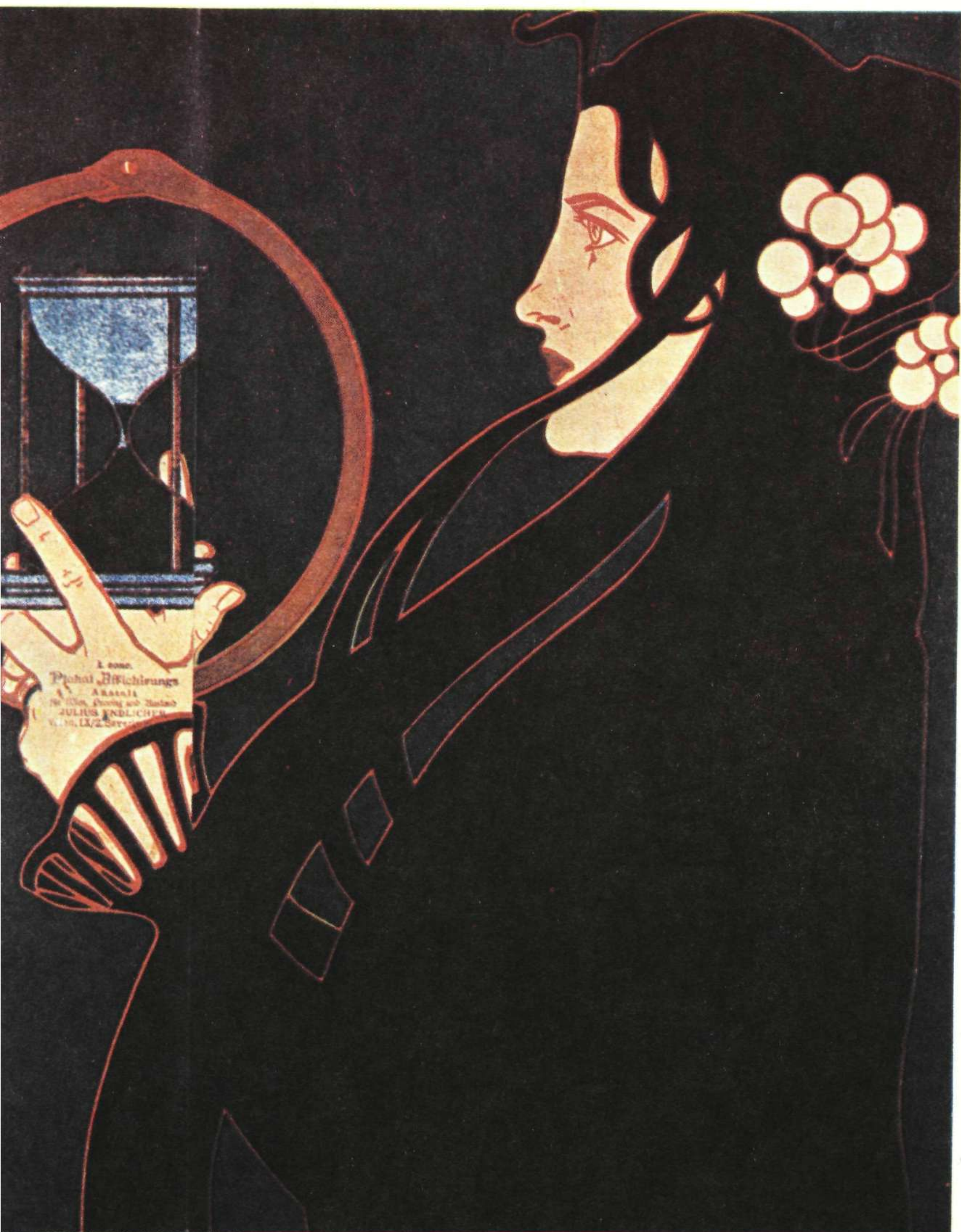
Üstten birinci Arnold Schönberg (üstten ikinci) Gustav Mahler. Her ikisi de modern müziğin kurucularıdır. (üstten üçüncü) Filozof Ernst Mach (altta) Mach'ın eserlerinin etkisi altında kalan romancı Robert Musil. Viyana'da bir sanat sergisi için Kokoscka'nın hazırladığı duvar ilânı (sağda)

SONUN BAŞLANGICI

Tedhişçiler kendilerini, Bosna Hersek'te Avusturya yönetimine son vermeye adamışlardı. Belgrad'da başlarında Gavrilo Princip adlı bir öğrencinin bulunduğu bir grup Bosnalı Sırp genci Albay Dimitriyeviç ve arkadaşlarından yardım görüyordu. Bu gençler Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'yı ziyaretinden birkaç ay önce özenle yetiştirilmiş, ellerine silah ve cephane verilmiş ve hudutta görevli bir gümrük memuru tarafından gizlice Avusturya Macaristan sınırından geçiriliverrmişti. Sırp başbakanı onları durdurmak için hiç bir şey yapmadı. Ordu ile arasında Makedonya'daki yeni kazanılan toprakları yönetme konusunda büyük görüş ayrılıkları vardı. Bu yüzden orduyu herhangi bir nedenle yeniden kızdırmak istemiyordu. 28 Haziran'da tedhişçiler Arşidük ile karısını Saraybosna'da öldürdüler.

Cinayet, politikacıların görevlerinden uzak yerlerde tatilde, politik çalışmaların da tembel ve gevşek bir hava içinde geçiştirildiği müthiş sıcak bir yaz ortasında işlendi. Hiç kimse Saraybosna olayı ile rahatsız edilmek istemiyor gibiydi. Viyana'da bile haberin yayıldığı o pazar öğleden sonrasında hiç kimsenin ne üzgün ne de telâşlı veya kızgın olduğu görülemedi. Prater ve Grinzing'in bandoları hiç bir şey olmamış gibi çalmaya devam ediyordu. Haber ancak kara büyük puntolarla basılmış gazetelerin ikinci baskılarında gereken önemi bulabilmişti. 1914'ün 30 Ağustos Salı gününde Rus elçisi raporunu şöyle yazıyordu. "Arşidük Ferdinandın trajik ölümü burada büyük bir heyecan yaratmadığı gibi borsayı da etkilemedi. Hükümet stoklarının değerinin değişmemesi, barışın sürdürüleceğini kanıtlıyor." Budapeşte'deki borsa kuru bir artış gösterdi. Arşidük Macaristan'da, Avusturya'da olduğu kadar bile sevilmiyordu.

Viyana basınında katiller ile Belgrad arasında bir bağ bulunduğu öne sürüldü. Belgrad ise Viyana'nın "Yahudi Basınına" ateş püskürüyordu. Saraybosna'da Sırp aleyhtarı gösteri ve yürüyüşler yapıldı. Viyana'da ise siyasi liderler birbirinden çok değişik tepkiler gösteriyorlardı. Genel Kurmay Başkanı Conrad Von Hötzendof hemen Viyana'ya geri dönerek, arkadaşlarına "olayın altında bir Sırp tertibi olduğunu, ve durumun Sırplarla bir savaşı gerektirecek kadar ciddileştiğini, Rusya ve Romanya'nın da düşman olarak tanımlanmaları gerektiğini söyledi. Dışişleri Bakanı Kont Berchtold da Sırbistan ile hesaplaşma zamanının artık geldiğine inanıyordu. Oysa Macar Başbakanı Stefan Tisza kesinlikle savaşa karşıydı. Bir başka başbakanın oğlu olan Tisza imparatorluğun en etkili ve güçlü kişilerinden biriydi. Öğrenimini, Bismarck gücünün doruğunda olduğu yıllarda Almanya'da yapmış ve Almanya ile kurulacak bir dostluğun özellikle bir savaş anında, Avusturya'nın güvenliği bakımından en büyük

Bir Avusturya takviminin reklâm posteri.

yararı sağlıyacağına inanmıştı. 29 Haziran'da Viyana'ya gelen Tisza, Berchtold'un görüşlerini dinledikten sonra ona Sırbistan ile girişilecek savaşın Avusturya için en büyük hata olacağını bildirdi. Sonraki günlerini Viyanalı siyaset adamlarıyla konuşarak ve imparatora sunulmak üzere bir muhtıra hazırlıyarak geçiren Tizsa, Sırbistanın bu olayda kesinlikle parmağı bulunduğunu belirleyen delillerin yokluğuna değiniyor, Belgrad'dan gelecek bir açıklamayı beklemeyi öneriyordu.

Tisza'nın görüşüyle, o günler Sırbistan'a saldırmak için uygun değildi. Bulgaristan Balkan savaşlarında fazlasıyla yıpranmış, Romanya perişan olmuştu. Yine de Balkanlar'da bir savaş için her zaman bahane bulunurdu. Başbakan, Romanya ve Bulgaristan sorununu Arşidük'ün cenaze merasimi için Viyana'ya gelecek olan Kayzer Wilhelm II (Alman İmparatoru) na açması için imparatora adeta yalvardı. Fakat Franz Joseph savaş yanlısı olan grubun görüşlerine daha yatkındı. Bir savaşın getireceği tüm sorumlulukların ve risklerin de farkındaydı. Genel Kurmay Başkanına "Eğer bu İmparatorluğun kaderinde mahvolmak varsa hiç olmazsa şerefiyle mahvolsun" demişti.

EN İYİ VE KÖKLÜ ÇÖZÜM

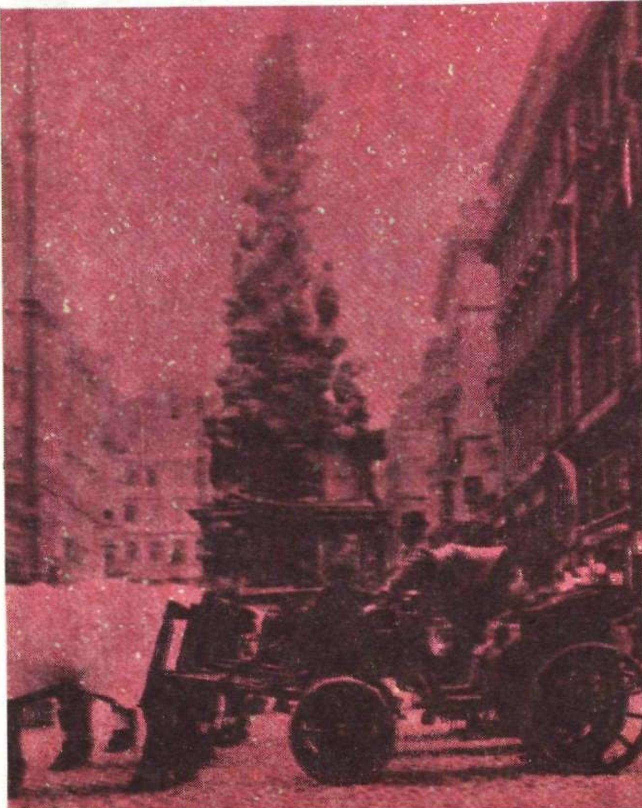
5 Temmuz 1914'de Conrad İmparatorla bir kez daha görüşerek Sırbistan ile savaşın kaçınılmaz hale geldiğini anlattı. İmparator da bu görüşü benimsiyordu, yalnız bir sorusu vardı "Almanya'dan emin misiniz?". Aynı gün Berlin'deki Avusturya elçisi öğle yemeğinde Kayzer'e Balkan sorununu ayrıntılarıyla içeren bir muhtıra ve Franz Joseph'in özel notunu verecekdi. Kayzer her iki mektubu elçinin önünde okudu ve sonra elçiye Avusturyanın Sırbistan'a savaş ilân etmesinin haklılığına inandığını, yalnız böyle bir sorunun Avrupa çevresinde büyük tepkiler uyandırabilmesi nedeniyle kesin cevap vermeden önce başbakanına danışmak istediğini söyledi. Ertesi gün, Avusturya elçisi, Alman hükümetinin "Rusların Balkanlardaki tutumlarının Avusturya Macaristan'a ve üçlü ittifak'a karşı yarattığı tehlikeleri anladığını" bildiren notayı alıyordu. Elçi ülkesine çektiği telgrafta şöyle devam edecekti.

"Almanlar Avusturyalıların Balkanlardaki siyasetlerini kendilerinin saptamaları gerektiğine ve ne yapmaya karar verirlerse versinler, Almanyayı yanlarında bir dost ve müttefik olarak göreceklerine dair söz verdiler. Ayrıca Alman Başbakanı da İmparatoru gibi düşünüyor ve Balkanlardaki sorunlarımızı en iyi ve köklü biçimde çözümlemenin Sırbistan'a savaş ilân etmek olduğuna inanıyor."

İmparatorun katılacağı bir töreni duyurmak için yapılmış bir duvar afişi.

(üstte) Bir hizmetçi kız, yüksek sınıftan gelen sevgilisine soruyor "benimle ne zaman evleneceksin?" Tipik Viyana faytonları (sol altta) Viyana sokaklarında günlük hayat (sağda)

6 Haziran'da Berlin'den gelen bu telgraf, Berchtold'a elçinin Kayzer'le yediği öğle yemeğinin sonucunu iletiyordu. Vakit geçirmeden Condrad'ı çağırtarak, imparatorun esas niyetlerinin ne olduğunu anlamaya çalıştı. Conrad'a Berlin'den gelen haberleri ulaştırdığı zaman, Viyana'nın savaşa girme olasılığı güç kazanmış oluyordu.

7 Haziran 1914'de ülkenin başbakan ve bakanları Viyana'da toplandılar. Stefan Tisza, Berchtold'a arada geçen birkaç gün içinde durumun değiştiğini ve savaş olasılığını cinayetin ilk günlerinde olduğu gibi uzak bulmadığını açıkladı. Ne var ki Tisza Sırbistan'a habersiz yapılacak bir saldırıyı onaylamıyacağını, savaşın diplomatik yollardan ilân edilmesi gerektiğini bildiriyor, Sırbistan'a bir ultimaton verilmesini öneriyordu. Meslektaşları Sırbistan üzerinde diplomatik bir zaferi önemsiz bulduklarından Tisza'ya karşı çıktılar. Toplantıda "Sırbistan ile olan anlaşmazlıkların gerek savaş, gerekse barışçı yollarla ivedilikle çözülmesine ve Sırbistana sunulacak tekliflerin kabul edilmemesi halinde seferberliğe geçilmesine" karar verildi.

Avusturya Almanların desteğine sahib olduğunu biliyor, fakat diğer Avrupa güçlerinin nasıl bir tepki göstereceklerini kestiremiyordu. Petersburg da bu konuda en çok Avusturya kadar bilgi sahibi idi. Ve çok fazla endişeye düşen Sazanov'u yatıştırmak Rusya ve Avusturya arasında bir görüşme öneren Sir Edward Grey'e düşmüştü. Kuşkularına rağmen sonunda Avusturya, Sırbistan'a saldırmaya karar verdi. Tisza'nın kararsızlığı da sonunda gideriliyor ve Sırbistan'a verilecek ultimatonun sözleri üzerinde anlaşmaya varılıyordu.

23 Haziran 1914 Perşembe günü, öğleden sonra geç bir vakitte, Belgrad'daki Avusturya elçisi Dışişleri Bakanlığına giderek Avusturya'nın ultimatomunu yetkililere verdi. Başbakan Pasic başkentte bulunmuyordu ve yerine bıraktığı vekili ultimatomu kabul etmek istemedi. Fakat ultimatomu okuduktan sonra Sırbistan Bakanları "başa geleni çekmekten başka çareleri kalmadığını anlıyacaklardı. Ultimatom arşidük Franz Ferdinandın katillerine karşı yapılan suçlamaları özetliyor. ve Sırp hükümetine öne sürdüğü on şartına cevap vermesi için 48 saatlık bir süre tanıyordu. Ultimatomda şöyle yazmaktaydı, "son yıllarda süregelen olaylar ve 28 Haziran cinayeti, Sırbistan'ın bazı bölgeleri Avusturya-Macaristan imparatorluğundan kopartmak için, içinde yıkıcı bir akım geliştirdiğini belirtmektedir. Sırp hükümetinin gözleri önünde gelişen bu akım emellerine ulaşmak için sınırın bu tarafında tedhişci eylemlere girişmiştir. Sırp hükümeti 31 Mart 1909 bildirisinin koşullarına uymamakla kalmamış, bu tedhişçi eylemleri de bastırmak için hiç bir gayret göstermemiştir. "Sırp

hükümetinin bu ithamlarına karşı verdiği cevap yeterli bulunmayınca Avusturya 28 Temmuz 1914'de Sırbistana savaş ilân etti.

Viyana'daki yöneticiler içerdeki siyasal durumun karmakarışık olduğu bir dönemde devletin geleceğini askerlerin eline devrediyorlardı. Macaristan'da muhalefetin Tisza'ya karşı olan antipatisi öylesine derindi ki, bu ülke hiç olmazsa savaş süresince parti ayrılıklarının üstüne çıkıp belirli bir resmi politik tutum içine giremedi. Avusturya kesiminde Bohemya'daki Çeklerle Almanların uyuşmazlığı zaten savaştan önce ileri derecedeydi. Ayrıca Habsburg Slavları arasında gördüğünüz gibi başka kıpırdanmalar ve huzursuzluk belirtileri de vardı. Almanya ile yapılan dostluk antlaşması Rusya ile bir çelişki meydana getiriyor ve henüz denenmemiş bir politik yöntem olarak bazı tehlikeler belirtiyordu.

1914 Haziranında Saraybosna'da Sırplıların dükkanları yağma ediliyor.

Yaşlı İmparator Bohemya eyaletlerini ziyaret ediyor.

BÖLÜM: 5

Dönüşü olmayan yol

Avusturya'nın Sırbistan'a savaş açmasını izleyen hafta içinde, İtalya dışında Avrupa'nın tüm büyük devletleri düşmanla birleşiverdiler. Habsburg İmparatorluğu en büyük tarihsel sınavını vermek üzereydi. 29 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan Sırbistan'a savaş açmakla, Avrupa'da zincirleme bir savaş ilânını başlatmış oluyordu. Habsburglar 6 Ağustos'ta Rusya'ya, 28 Ağustosta Belçika'ya savaş açtılar. 4 Mayıs 1915'de İtalya bu üçlü birleşmeden ayrılarak, 23 Mayıs'ta Avusturya - Macaristan'a savaş açıyordu. 15 Mart 1916'da Avusturya- Macaristan Portekiz'e, 27 Ağustos'ta ise Romanya, Avusturya - Macaristan'a savaş açtı. İtalya ve Romanya savaşa, İmparatorluktan toprak elde edebilmek amacıyla girmişlerdi. Önceleri doğu cephesinde savaş, askeri açıdan merkezi Güçlerin yararına gelişti. İtalya'nın 1915'de karşı tarafa geçmiş olmasına karşılık, Türkiye 1914 Kasımında Merkezi Güçler ile birleşmiş ve onların Balkan cephesindeki kuvvetlerine katkıda bulunmuştu. En önemli nokta, Türklerin savaşa girmesiyle, Rusların Doğuda tek başına bırakılmış olmalarıydı. Rusya bu savaşı dostlarından çok az yardım görerek,Doğu cephesinde kendi kendine sürdürecekti. 1915 yılının yaz sonuna doğru, Alman ve Avusturya - Macaristan orduları, Ruslardan 750.000 kişi esir almış ve Rus yönetimi altındaki Polonya topraklarını ele geçirmişlerdi. Avusturya ise Doğu cephesinde, İsonzo'da İtalyanlara boyun eğmemişti 1915 yılının ekim ayında Avusturyalılarla Almanlar, Tuna'yı geçerek Sırpların üzerine ilerlediler. Bulgarlar da sınırı aşarak Güney Sırbistan'a indiler. Savaş sonucu 1916 kışında belli oldu. 1916 yazında Bruslov saldırısı Rusların son kuvvet gösterisi olacak ve Rus gücü tamamen çözülecekti. Aynı yıl, sonbaharda yapılan ani bir Alman saldırısı, düşman saflarına Ağustos ayında katılan Romanya'yı devreden çıkarttı. Böylece Orta Avrupa İmparatorlukları, Romanya'nın zengin tahıl ve petrol yataklarına sahip oluyorlar,Ruslar ise 300 millik bir sınırı daha savunmak zorunda kalıyorlardı.

1916 Yılının sonlarına doğru düşman cephe, özellikle Avusturya'da gücünü duyurmaya başladı. Monarşinin içinde ise, iki ayrı kesiminin arasındaki çelişki ve huzursuzluk giderek artıyordu. Macarlar, Avusturya kesimine ihraç ettikleri gıda maddelerini her gün biraz daha azaltmışlar, Avusturya'nın endüstri bölgeleri ciddi bir açlık sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Avusturyalı bir devlet adamı, "Müttefiklerin yapacağı bir ekonomik blokajı hoşgörü ile karşılıyabilirdim, fakat Macarlarınkini asla" diyordu. Savaştan önce ülkenin iki kesimini yakınlaştırmaya yarayan ekonomik bağlar, şimdi çözülmeye başlamıştı.

Başlangıçta ne Avusturya ne de Macaristan'da savaşa karşı halktan gelen olumsuz bir tepki olmamıştı. Liberallerin 'İşçi Partisi' adı altında örgütlendiği Macaristan'da Tisza destek görmekteydi. O günlerde Albert Apponyi'nin liderliği altındaki Milliyetçi Partiler Koalisyonu, Tisza'nın siyasetine ayrı görüşte olmakla beraber, başka nedenlerle savaşa hayır dememişti. Tisza çekildiği takdirde ulusal bir kabine kurmayı bile önermişlerdi. Tisza bu öneriyi reddedince Macarlar, Almanların'Burgfriede'si veya Fransızların 'union sacree'si gibi bir birlik kuramadılar. Hırvatlar Macarlardan da dağınıktı. Savaşın patlak vermesinden sonra, Sırp-Hırvat üyeleri diyet'i topladığında, hepsi Sırbistana kızgın çıkışlar yaptılar ve Güney Slav topraklarının hemen hemen her tarafında sürdürülen ayaklanmaları kınayan görüşlerini yansıttılar. Avusturya Almanları da savaşı hoşgörü ile karşılayarak Viyana sokaklarında savaş yanlısı gösteriler bile yapmışlardı. Sosyal Demokratlar ise uluslararası konferans hazırlıklarından vazgeçerek savaşa uygun düşen davranışlara yöneleceklerdi. Rusya'nın işin içinde olması onları savaşa kışkırtan en büyük etkendi. Onlar 1914 yılından çok seneler önce, Çar'lık rejimini çağdışı bir yönetim, Rusya'yı ise Avrupadaki tutucuların kalesi olarak görmekteydiler. İşte şimdi ellerine beğenmedikleri Rusya'yı yok etme olanağı geçiyordu. Almanya'daki yoldaşları gibi bu olanağın doğmasına Avusturyalı sosyal demokratlar da çok sevinmişlerdi. Avusturyalı Alman Milliyetçileri ise, savaştan yararlanarak, barıştaki başarısızlıklarını unutturmak umudundaydılar. Avusturya'daki sosyal statülerini güçlendirecek, Cermen ve Slav ırkları arasında yapılacak bu savaştan kesinlikle zafer kazanarak çıkacaklardı. Bu düşünce önce Alman başbakanı tarafından ortaya atılmış, fakat Avusturyalı Almanlar arasında Almanya'da olduğundan çok daha yürekten destek görmüştü.

Habsburg İmparatorluğu içinde, Rus Batı cephesi diye bir şeyin var olmadığını yazarak halkının duygularını kamçılayan Rusların ilginç bir görünüşü vardı.Polonyalılar da Rusların baş düşmanları olduğunu ilân ederek, Monarşiyi destekleyeceklerine söz vermişlerdi.

Budapeşte'de askere alınmaya önceleri kimse itiraz etmeyecekti.

Savaş içinde olan her ülkede gerekeceği gibi, savaş Avusturya - Macaristan'da bazı yasal değişiklikleri zorunlu kıldı. Özellikle sivil özgürlük konularında yasal kuralların yerini, imparatorluk fermanları almaya başladı. Ağır ceza mahkemeleri ve jürilerin yerini de "Olağanüstü Ceza Kurulları" aldı. 24 Temmuz 1914'de çıkarılan bir fermanla, vatana ihanet, yöneticilere karşı işlenecek suçlar, düzen bozucu davranışlar ayaklanma ve sabotaj hareketleri sivil mahkemelerin elinden alınarak askeri yasama organlarına teslim ediliyordu. Askeri bölgelerde subaylar her türlü yönetim yetkisine sahiptiler.

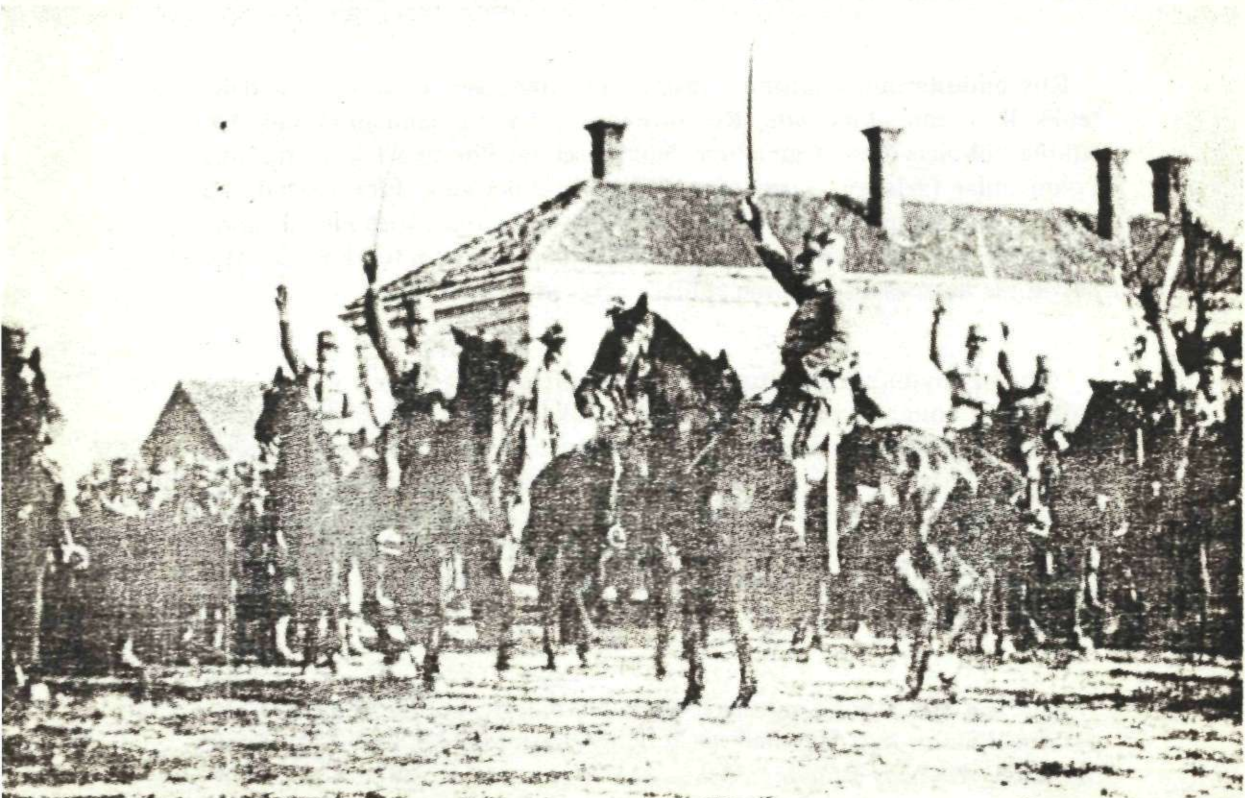
Budapeşte'de parlamento savaş süresince toplanarak, ülkede sivil yönetime karşı giderek artan askeri baskıya başarı ile karşı koyabildi. Oysa Avusturya'da meclis savaşın ilân edilmesiyle silinip gitmiş, 1917 mayısına kadar toplanamamıştı. Başbakan Stürkh, meclisi yeniden açma ve orduya karşı koyma gücüne sahip bir kişi değildi. Parlamento'nun giderek Habsburg ve savaş aleyhtarı gösterilerin yuvası haline dönüşme kuşku ve korkuları, Başbakanı böyle bir tutuma itmiş, Meclisi toplamamanın politikacılar üstünde ne gibi olumsuz etkiler yapabileceğini düşünememişti. Eyaletlerdeki kentlerin ve özellikle Slav çevrelerinin yabancılaşmaya başlayacağı ve hükümetten kopabileceği aklına gelmemişti. Ordunun gücünü sınırsızca uygulayabildiği bu küçük, kapalı ve dedikoduya yatkın kentler sonuçta Viyana ile bağlarını tamamen kopararak İmparatorluk içinde huzursuzluk yuvaları ve çıban başları oldular.

Savaşın ilânını izleyen haftalarda Çeklerin arasında da hiç bir ayaklanma ve baş kaldırma olayı olmadı. Zaten ordu yöneticileri Çekler ve Slavlar üzerinde amansız bir baskı kurmuştu. 1914 Eylülü sonunda, nasyonal Sosyalist lider Vaclav Klofac ile yüzlerce Ruten ve Sırplı, savaş bölgelerinde tutuklanarak idam edildiler. Cepheden oldukça uzak olan Bohemya ve Hırvatistan'da askeri ve sivil yöneticiler arasında yönetim gücü alanında şiddetli bir yarış başlamıştı.

Savaştan hemen sonra kurulan "Savaş Denetim Ofisi Ordu Kumanda merkezi", askerlerin sivil yöneticilere karşı en etkili aracıydı. Silahlı Kuvvetleri, içten ve dıştan gelecek her türlü tehlikeye karşı korumak görevini yüklenmiş olduğundan, sivil yönetimin her dalına sızmış, en ince ayrıntıya kadar herşeyi gözetim altına almıştı. Geniş ajanlar ağı iyi ücret alan fakat yine de güvenilir olmayan" kimselerden kuruluydu.

Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanı Arşidük Friedrich, Tisza ve Stürghk'ü Slav bölgelerindeki tüm sivil yetkilileri, askeri yöneticilerle değiştirebil-

Askere kaydolanlar Viyana sokaklarında neşeli yürüyüşler yaptılar.
1914 Ekiminde Avusturya süvarileri Belgrada giriyor.

meye kandırmak için çaba göstermişti. Tisza,Denetim Kurulunu onaylamıyor ve onun Macaristan topraklarındaki yasama gücünü elinden geldiği kadar kısıtlamaya çalışıyordu. Stürgkh ise ne kendinden ne de Avusturya Slavlarının Monarşiye olan bağlılıklarından emin olmadığı için, Arşidük'e karşı koyamamıştı.

ÇEK RENKLERİYLE SÜSLENMİŞ SARHOŞ BİRLİKLER

Avusturya'da orduya karşı koyma hareketini yerel yetkililer yürüttüler. Örneğin, Prag'daki Bohemya valisini çok zor koşullar bekliyordu. 1914 yılının 22 ve 23 eylül günleri sekiz ve yirmi sekizinci Prag birliklerinin izinleri sırasında çıkacak olaylar, sonradan büyük anlaşmazlıklara yol açacaktı. Bu iki alay, son on yıldır güçlü bir Rus propagandası altında kalmış ve Nasyonal Sosyalist Partinin çok etkili olduğu bölgelerden toplanan erlerden oluşuyordu.

Kadın ve çocukların sevgi gösterileri arasında, şarkılar söyleyerek Tren İstasyonuna yürüyen sarhoş askerler düzensiz bir sıra izliyorlardı. Bir çok bölükler üstlerinde Çek renkleri bulunduruyor ve ellerinde "nedenini bile bilmeden Ruslara karşı yürüyoruz" yazan kırmızı bayraklar taşıyorlardı.

Rus bildirilerinin dağıtımı sırasında meydana gelen olaylar çok daha tehlikeli ve can sıkıcı oldu. Rus ordularının baş kumandanı Grand Dük Nikola Nikolaeviç'in, Çar adına daha güzel bir Polonya teklif etmesine Polonyalılar fazla yüz vermediler. Oysa, Rutenler ve Çekler arasında bu teklif çok taraftar bulacaktı. Savaştan daha yıllar önce, Rutenler arasında başlatılan yarı dinsel Rus propagandasının son adımıydı bu. Pochaev Manastırında hazırlanan bildiride şunlar yazıyordu.

"Alman boyunduruğu altında ezilen sevgili kardeşlerimiz.
Aziz Tanrı sonunda yakarışlarınızı duyarak, sizi Ortodoks Rus İmparatorluğu ile birleştirmeye karar verdi. Avusturya İmparatoru ile istemeden girdiğiniz anlaşmadan Tanrı ve Peygamber adına hemen vazgeçin. . ."
Franz Joseph tarafından imzalanmış başka bir bildiri İmparatorun, Rus Çarının politikaya din'i alet edebilecek kadar alçalmasına olan hayreti ve üzüntüsünü belirtiyordu. Üstlerinde Rus bildirileri bulunan Rutenler kurşuna dizildiler.

16 Eylül 1914'de Grand dük Nikola Nikolaeviç bu kez Habsburg İmparatorluğunun tüm Slav halkına seslenen başka bir bildirisini yayınladı. Bunlar önce Kuzey Bohemya'daki askerler arasında dağıtıldı. Sonra 1914

Almanya'da halk 1914 Haziranında Franz Joseph'e olan bağlılığını gösteriyor.

aralığında Prag'a ulaştılar. O tarihe kadar zaten Prag'da 31 kişi tutuklanmıştı, yıl sonunda Rus bildirisi ile ilgili tutukluların sayısı birkaç yüzü bulacaktı.

1915 Nisanın'da ordunun eline Çeklerin devlete ihanet ettiklerini kanıtlayan başka deliller geçti. Belli başlı Karpat geçitlerinden biri olan Dukla yakınlarında yapılan çarpışmaların dışında, 2000 kişilik alaydan sadece 20 subay ve 236 er kalmış, gerisi Ruslar tarafından esir edilmişti. Olay Avusturya-Macaristan ordusu içinde değişik görüşlerin doğmasına yol açtı. Yüksek rütbeli subaylar arasında, esir düşenlerin kasıtlı olduğu inancı yayılmıştı. Silahlı Kuvvetler Komutanı, İmparatordan bu alayı dağıtmasını istedi ve bu isteği 17 Nisan 1915'de gerçekleştirildi.

Slav eyaletlerinde idari kilit noktalarını ele geçirmek için ordunun yaptığı ikinci bir hamle yine başarısız kaldı. Askerler savaşın başlatılmasıyla ele geçirdikleri yetkilere hâlâ sahiptiler ama bunun ötesine geçememişlerdi.Başlangıçtaki yenilgileri zafere dönüştükçe, askerlerin gururu okşanıyor ve yönetimde söz sahibi olma eğilimlerinden vazgeçer gözüküyorlardı. Oysa yeterli derecede zarar verilmişti. Savaşın ilk yıllarında yetki ve güçlerini uyguladıkları yöntemlerle, önemli Slav çevrelerinde halkın yabancılaşmasına, hatta Monarşiden tamamen kopmasına yol açmışlardı. Eyaletlerin köy ve kasabalarına yayılan korku ve kuşku Habsburg aleyhtarı örgütlenmeleri başlatmıştı.

Savaşın beraberinde getirdiği vahşet, özellikle Bosna-Hersek'de tedhişcilerin uyanmasına yol açtı ve Habsburg aleyhtarı hareketin Güneyli Slavlar arasındaki liderliğini Dalmaçya, İstria ve Adriyatik kıyıları yaptı. Buralarda İtalyan uygarlığı, İtalyanların birleşmek için giriştikleri çabaların etki ve anılarını en canlı biçimde yaşatıyor ve Güneyli Slavlara izlemeleri için örnek oluyordu. Güneyli Slavların komitesi 1915 Mayısında Paris'te kuruldu. Amacı dört bir yana dağılmış olan Güneyli Slav sürgünlerini biraraya getirerek Slav ordusu için bir gönüllüler birliği oluşturmak ve Slavların Habsburg devleti içinde bir güç olduklarının propagandasını yapmaktı.

Yurt dışındaki Güneyli Slav komitesinin liderleri, ülkelerindeki politik gelişimden tamamen uzak düşmüşlerdi. Arada hiç bir bağ kurma olanağı yoktu. Kaderleri Sırbistanın askeri zaferine bağlanmıştı. Çeklerin arasındaki Habsburg aleyhtarı hareketleri de ilk kez Prag'da başlatıldığı halde Avusturya-Macaristan dışında çok daha hızlı gelişiyordu. Karel Kramar 21 mayıs 1915'ta tutuklanmadan önce, partisinin Monarşiye bağlılığından vazgeçmediğini görerek, partinin içinde Habsburg aleyhtarı grup kurmuştu. Kramar, savaşı Rusya'nın er geç kazanarak Çek topraklarını işgal

Alman ve Avusturya birlikleri doğuya doğru ilerliyoriar.

İtalyan cephesinde yaralılara bakan Avusturya askerleri.

edeceğine inanıyordu. 1914 Aralığında eski dostu Svatkovski ile ilişkilerini yeniden kurdu.

Savaş başladıktan sonra Kramar gibi, Profesör Thomas Masaryk de Monarşi dışında bazı ilişkiler kurma gereğini duyacaktı. Masaryk Realist Partinin meclisteki tek üyesi olarak gücünü partisinden çok kişiliğine borçluydu. 1850'de doğan Masaryk, Pragdaki Çek üniversitesinde felsefe profesörü olmuştu. 1891'de meclise üye seçilerek ilgisini politikaya verdi ve devrinin tüm çelişkilerini gözetme olanağına sahip oldu. Siyasetinde her zaman şoyenizmden kaçınarak aşırı uçlardaki vatandaşlarını kuşku ile izledi. Masaryk Rus yanlışı olmadığı gibi 1912'de Rusyayı sert bir dille eleştirmişti bile "Çarlık sisteminden yalnız bir insan olarak değil, bir politikacı ve bir Slav olarak da nefret ediyorum." Bu görüş ayrılığı Masaryk ile Kramar arasında uçurum açmıştı. Savaştan hemen önce, Masaryk Çek sorununu Rusya ile yapılacak bir anlaşmayla çözümleyeceğine, Avrupa'nın küçük devletleri ile bağdaştırarak çözümlemeye uğraşmıştı.

Savaş başladığında Masaryk altmış dört yaşında ve harekete geçmek için tetikteydi. Rus sempatizanı olmadığı için, Avusturya-Macaristan yöneticilerinin kuşkusunu çekmemek gibi bir avantajı da vardı. Savaştan sonra tarafsız ülkelere kolayca yolculuk yapabiliyordu. Eylül ve ekim aylarında Hollanda'ya giderek, orada R.W Seton - Watson ile görüştü. Avusturya basını ülke içinde olup bitenlerden ayrıntılı söz etmediği için, Masaryk bu olanağı da değerlendirip, gereğinde Avusturya - Macaristan hakkında bilgi de vererek, çok şeyler öğrenmek amacındaydı. Watson için bu savaş, yalnızca Cermen ve Slav ırkları arasında bir çatışma değil, ne zamandır beklenen politik, sosyal ve moral bir değişimin aracıydı.Britanya İmparatorluğu da bu kavgada kendine düşen görevi kesinlikle yapacaktı.

Genç Çekler grubu Habsburg aleyhtarı düşünce ve eylemlerini kendilerine saklarken, Masaryk ve arkadaşları başka siyasal partilerin görüşlerine de kucak açtılar. Sonraları birinci sınıf bir sekreter olarak yetişecek olan genç öğretmen Edward Bene, Masaryk'in en candan izleyicilerinden biriydi. Sosyal Demokratların lideri Bohumir Smeral ile sıkı bir ilişki kurmuştu. 3 Kasım 1914'de Smeral, Benes'e Berlinden aldığı bilgilere bakılırsa, Rusya ile Almanya'nın özel bir barış anlaşması yapmaya hazır olduklarını, Rusya'nın güvenilir bir dost olmadığını bildiriyordu.

Savaştan önce Kramar bir Slav Konfederasyonu için planlar yaparken, Masaryk özerk bir devlet düşünmüştü. Bu yeni devlet Çek topraklarının dışında Macaristan'ın Slovak eyaletlerini de kapsayacaktı. Bu devlet tahtında bir Rus arşidükünün değil, Danimarkalı veya Belçikalı bir prensin

oturacağı bir krallık olacaktı (Masaryk henüz cumhuriyetçi olmamıştı.) Masaryk, Almanya kesin olarak yenilmedikçe özgür bir Çekoslavak devleti kurulamayacağını anlamıştı. Planlarını geliştirdikten, Çeklerle Güneyli Slavların önemli siyaset adamlarıyla görüştükten sonra, 18 Aralık 1914'-de Roma'ya gitti. 1915'de Beneş ve Masaryk ile İsviçre'de buluştukları zaman Prag'da bir gizli komite kurmaya karar verdiler. Bu komite hem sürgünde bulunanlarla ilişki kuracak hem de yurt içindeki siyaset adamlarını etkilemeğe çalışacaktı. Beneş Prag'a döndüğü zaman Kramar'ı inandırmayı başardı ve beraberce Habsburg aleyhtarı bir grup kurdular. 1914–15 kışında Ruslar Alman ve Avusturya kuvvetlerini durdurarak, Galiçya ve Bukovina'ya doğru ilerlediler. Kramar Rusların ilerlemelerini sürdüreceklerini sanıyordu. Bu yüzden Habsburg aleyhtarı Çekler Masaryk ile birleşmeyi kabul etmediler. Onlar Rus ordusunu beklemeyi daha uygun bulmuşlardı. Kramar sonunda Rus yanlısı tarımcı bir milletvekili olan Joseph Dürich'i yurt dışına yollamayı başardı. Dürich, Slav federasyonu için çalışmalarını hızlandırarak ve Rusya'daki Çek göçmenlerini de aynı yola iteleyerek Masaryk için ciddi engeller yarattı. Batı'da ve Amerika'daki Çeklerle Slovakların ve Rusya'daki Çeklerin aralarında öyle büyük ayrılıklar vardı ki, gelecek için hepsinin aynı devlet yönetimini benimseyebilmeleri olanak dışıydı. Bu ayrılıklar ancak 1917'den sonra, Masaryk göçmen örgütlerin yönetimini ele geçirdikten ve Rusya savaştan çekildikten sonra giderilebildi.

Bu arada Masaryk ve Beneş 1915 Eylülün'de buluşmuşlar, İngiliz ve Fransız dostlarından gereken yardımları görerek, Batı'daki müttefik devletlerin de sempatisini kazanmak için Çeklerle Slovakların bağımsızlık sorununun propagandasını yapmaya başlamışlardı. Bu aslında çok zor bir işti. İngiltere ve Fransa'daki halk kütleleri Avusturya-Macaristan halklarına ve onların siyasal özlemlerine çok yabancıydılar. Politikacılar tanımadıkları bu insanların sorunlarından pek etkilenmediler. Ayrıca o sırada hiç kimse Habsburg İmparatorluğuna son vermekle ilgilenmiyordu.

Oysa bir yıl sonra durum değişecekti. 21 Ekim 1916'da Avusturya Sosyal Demokratlar liderinin oğlu Friedrich Adler, Başbakan Stürgkh'ü öldürdü. Adler bu cinayeti Stürgkh'ün baskıcı yönetimine karşı işlemiş, kendi deyimi ile "Çok uzaklardan bile görülebilecek bir gösteride" bulunmuştu.

Kasım başlarında İmparator bronşite tutuldu. 21 Kasım'a kadar her sabah erken kalkıp, işinin başında çalışmalarını sürdürdüyse de, o gün ilk defa olarak yazı masasının önüne bir koltuk konmasını istedi. Aynı günün akşamı, ölmek üzere olan bir Katoliğin gerekli dinsel görevlerini yerine

Habsburgların büyük krallarının sonuncusu olan Franz Joseph'in cenaze töreni.

getirdikten sonra hayata gözlerini kapadı. Yerine yeğeni Arşidük Otto'-nun oğlu olan I. Karl geçti. Henüz otuz yaşını doldurmamış olan Karl, Burbon-Parma prensesi Zita ile evliydi. Savaş sırasında komutanlık görevleri yapmış olmasına karşın, tahta çıktığında hiç bir siyasal tecrübesi yoktu. En olumlu niteliği, iyi niyeti ve sevimli kişiliği idi. Savaşın en zor günlerinde, tüm imparatorluğun ve bir dönemin sembolü haline gelmiş, güçlü, kişilik sahibi ve sevilen bir Kralın, Franz Joseph'in yerine geçiyordu. Kendi kişiliğinde olağanüstü bir taraf yoktu ve düşmanları, "başka insanlar hakkında karar vereceği zaman, akıl danıştığı karısının çok fazla etkisi altında kaldığını söylüyorlardı. Macaristan Kralı IV. Charles olarak taç giydiği zaman, başına konan St. Stephen tacı gözlerinin üstünden, burnuna kadar inmişti.

23 Aralık 1916'da Ottokar Kont Czernin, Dışişleri Bakanlığına atandı. Czernin 1905 yılından beri, öldürülen Arşidük Franz Ferdinand ile çok yakın ilişkiler kurmuştu ve Arşidük'ün Monarşinin yeniden düzenlenmesi üstüne tüm fikirlerini paylaşıyordu. Özellikle Avusturya - Macaristan'ın yanı sıra, meydana getirilecek üçüncü bir yasal bölgenin Güney Slav sorununu çözeceğine inanmaktaydı. 1913'de Bükreş'e elçi olarak gönderilen Czernin 1916'da Romenleri tarafsız kılmayı becermiş olmasına karşın, başarılı sayılan ve sevilen bir diplomattı. Bakanlığa atanınca, savaştan önce Franz Ferdinand'a yaptığı gibi, tüm güvence ve bağlılığını İmparatoruna sunmaktan çekinmedi. Üstelik o da İmparatoru gibi barışın ivedilikle sağlanması gerektiğine inanıyordu. O kadar ki, Habsburg Monarşisinin içine düştüğü feci durum karşısında Vinaya'daki Alman elçisinden daha da kötümserdi. Acele bir barış gereği üstüne görüşleri Rusya'daki 1917 Mart olayları ile daha da güçlendi. Petrograd'daki 'Ekmek ayaklanmaları ' önce hükümetin, sonra da Çar'ın gücünü eriten bir ihtilale dönüşmüştü. Ordu tarafından kolayca bastırılan 1905 ihtilalinin tersine 1917 devrimcileriyle başa çıkmayı hükümet organlarından hiç biri başaramıyacaktı.

Czernin İmparatoruna şunları yazıyordu, "Dünyanın en güçlü Monarşisinin böyle kolayca yıkılıvermesi endişelerimizi arttırarak bize 'examplae trahunt' sözünü hatırlatıyor. Rusya'daki devrim, Alman halklarımızdan çok Slavları etkiliyecektir. Ülkesi ulusal bir birlik için savaşan insanlarla değil, hanedan gücüyle ayakta durabilen bir Kral için, savaşı sürdürmek büyük sorumluluklar yüklenmek olur."

Slavlara hükümetin iyi niyetlerini göstermek için girişimlerde bulunulmuş; 1917 Mayısında Meclis tekrar toplanmış ve siyasal mahkumlar için af çıkartılmıştı.

İmparatorluğa karşı gelen Sırbistan'ın Orta Avrupa Devletlerine katılan Bulgaristan tarafından 1915'de sırtından vurulması.

İMPARATOR BARIŞ İSTİYOR

İmparator halkına barışı getirebilmek için ilk adımı atmıştı. Zaten İmparatoriçe Zita'nın Belçika ordusunda subay olan iki erkek kardeşi Avusturya'ya gelerek İmparatoru ve kız kardeşlerini ziyaret ettiler. İmparator onlara barışçı görüşlerini açıklamaktan kaçınmadı ve baharda, kardeşlerin yaşlısı olan Prens Sixtus'a bu konuyu içeren iki mektup verdi. Birinci mektup Fransa'nın Alsas-Loren üstündeki 'haklı taleplerinden' söz ediyor ikincisi ise İtalya'nın kendi taleplerinden vazgeçtiğini ki bu doğru değildi yazıyordu. Síxtus Czernin ile bu konularda bir görüşme yaptığı halde,ona mektuplardan söz etmedi. Habsburg sarayı ve Prens Sixtus genel bir barışın geleceğine inanıyorlar, Dışişleri Bakanı ise Almanların Dostluğunun sağlamlığından emin olamıyor, barışa onlarsız gideceklerinin kuşkusunu duyuyordu.

Czernin'in özel ajanları onun talimatına göre hareket ettiler. Daha önceleri Washington'da elçi olan Kont Mensdorff, 1917 baharında Danimarka'ya barış için zemin hazırlamaya gitti. Ne var ki İskandinav ülkelerinin başkentlerine birkaç hafta süren gidiş gelişlerden sonra başarısızlığını kabul ederek Viyana'ya döndü. Onunla görüşmek üzere yollanan Sir Francis Hopgood ise diplomatik temaslarda tecrübesi ve kararlılığıolmayan bir kişiydi. Sonunda 1917 Kasımında Mensdorff ve General Smuts arasında Cenevre'de bir görüşme düzenlendi. İki gün süren görüşmelerde, savaşın iki karşıt cephesinin temsilcileri arasında çok açık bir konuşma yer aldı ve anlaşmazlık çözülebildi. Smuts, Avusturya'nın öyle istediğini sanarak Avusturya ile ayrı ve özel bir barış üstünde duruyor, Czernin ve İmparatorun talimatları gereğince hareket eden Mensdorff ise zemini genel bir barış için hazırlamaya çalışıyordu. Avusturya ile yapılacak bir barıştan ilk kez 1917 Nisanında haberi olan İtalyan hükümeti böyle bir barışa şiddetle karşı koyacaktı.

Bu arada Avusturya tarafında savaştan zaferle çıkılacağı umutları belirmeye başlamıştı. Smuts ile Mensdorff'un buluşmasından birkaç gün önce Rusya'da Bolşevik Devrimi olmuştu. Rusya böylece savaş dışı kalıyordu. Zaten Almanlar da yaz sonundan beri doğu cephesindeki askerlerini geri çekmeye başlamışlardı. Czernin'in, Rus devriminin Habsburg Monarşisi ve özellikle Slavlar üzerinde çok etkili olacağını söylemesi haklılık kazanıyordu. Meclisin açılmasından bir süre önce, 19 Mayıs 1917'de Prag'da bir gazete, altında yüz elli imza bulunan Çek yazarlarının bildirisini yayınlıyordu.

Bildiride şöyle deniyordu :

"Bu ulusun gerçek sözcüleri,Geleceğin Avrupası özgür ve özerk devletlerden oluşan demokratik bir Avrupadır.Efendiler,milletiniz sizden bu tarihî gerçeğe uymanızı, kişisel çıkarlarını gözetmeyen, özgür, bağımsız yüksek ahlâklı ve ulusal bilince varmış kişiler olmanızı bekliyor. Ulusunuzun sizden istediklerini yapabilecek güçte ve kişilikte değilseniz.... Parlamentoya girmeden görevlerinizi bırakın..."

Bu bildiri, Çek politikacılarının Monarşiye karşı değişen tutumlarının bir habercisiydi. 10 Ocak 1917'de, Başkan Wilson'un savaşla ilgili araştırmalarına bir cevap olarak sunulan 'Entente'de Çekoslovakların bağımsızlığa kavuşmalarına de değiniliyor ve bunun üzerine Çek milletvekilleri Czernin'e verdikleri bildiride 'Entente'de geçen ima'dan bir umut olarak söz ediyorlardı. Yine de 'Çek halkı geçmişte olduğu gibi gelecekte de Habsburglara bağlı kalacak, onun denetimi altında gelişeceklerdi. "Oysa 1917 baharında bu tutumları değişmeye başladı.Nisan ayında Masaryk ve Beneş, Çek politikacılarına Paris'ten yolladıkları ayrıntılı talimat listesinde "orada kazandıkları başarılardan" bahsediyor, Avusturya-Macaristan devletine karşı uyanık olmalarını öğütlüyorlardı, "Unutmayın ki Rusya'da bir devrim oldu ve Cumhuriyet ilan edildi. "Kramar ve Klofac'ın da aralarında bulunduğu tutuklular affa uğramış ve orduda görev almış olan milletvekilleriyle beraber, tekrar politikaya dönmüşlerdi. Yazarların bildirisi yayınlandıktan sonra, Meclis'in Çek üyeleri bir uzlaşma hazırladılar. Habsburg Monarşisi'nin sürdürüleceği varsıyımı üzerine, Monarşinin yalnız içişlerini eleştirmeye karar verdiler. Hükümetin ikili sistemi şiddetle kınandı. Monarşinin içinde, yönetilen ve yönetici olarak iki sınıfın doğup kutuplaşmasına yol açtığı için bu sistemin ortadan kaldırılıp, yerine Çeklerle Slovakların ayrı devletlerini de tanıyan bir federal devlet kurulması önerildi. Sadece iki Çek milletvekili çoğunluğun onayladığı programa aykırı düşerek, bağımsız bir Çekoslovak devleti kurulmasını istiyorlardı.

30 Mayıs 1917'de programlarını Parlamentonun açılış toplantısına getirdikleri zaman, Mecliste büyük bir şaşkınlık ve dehşet havası esti. Başbakan, Çek üyelerin başkanından öneriyi geri almasını istedi. Bu istek kabul edilmeyecekti. Çekler Parlamento içinde yalnız sayılmazlardı. 1917'nin Martında anayasal sorunların çözümüne beraberce eğilmek için Güneyli Slavlarla aralarında anlaşma yapmışlardı. 30 Mayıs 1917'de Meclisin bir Sloven üyesi' 'Slovakların, Hırvatların ve Sırpların yaşadıkları toprakları birleştirip, dışyönetim ve baskılardan özgür, Habsburg himayesi altında demokratik ve özerk bir devlet yaratmak istiyoruz" derken o da ikili sistemi tam kalbinden vuruyordu.

1916 Aralığında İmparator Karl ve karısının Macaristan kral ve kraliçeleri olarak taç giyme törenleri, yanlarındaki veliaht prens Otto'dur.

Polonyalıların durumu ise oldukça karışıktı. Almanya, Rusya ve Avusturya - Macaristan arasında bölünmüş, savaşı her iki cephede birden sürdüren Polonyalılar için ne yenmek ne de yenilmek mümkündü. Yapmaları gereken tek şey bir ulus olarak birleşmeleriydi. Josef Bilsudski ve Polonya alayı savaşa Avusturya-Macaristan tarafında başlamış, 1915 yazı saldırısında bütün Polonya Merkezi Güçlerin denetimine geçmişti. 5 Kasım 1916'da Franz Joseph'in son politik çalışmalarından biri olan "İki İmparator Bildirisi" hazırlanmış ve uzun süren diplomatik tartışmalardan sonra Berlin ile bir uzlaşma yapılmıştı.Almanlar önceleri Avusturya'yla yayı hemen hemen birleştiren ve özel bir anlaşmayla Habsburg himayesine veren Avusturya - Polonya çözümüne ses çıkartmadılar. (Almanya'nın kendi hissesine düşen Polonya topraklarından vazgeçmesi beklenmediği için, sorun Avusturya ile Rus Polonyası arasında kalıyordu.) Berlinin tek korkusu, Rus Polonyasını ilgilendiren bir anlaşmazlığın, Peterburg ile yapmaya çalıştıkları barışı tehlikeye düşürmesiydi.

Almanlar fikirlerini tamamen değiştirip, önceleri benimser gözüktükleri plana karşı çıkınca Avusturyalılar ne yapacaklarını şaşırdılar "İki İmparator Bildirisi" özerk bir Polonya'ya izin veriyor, fakat bu izin yalnız Rus bölgesini kapsıyordu. Bildirinin yayınlandığı gün Franz Joseph Alman Başbakanına yazdığı bir mektupta Galiçya'da gerçekleştirmeyi düşündüğü daha geniş bir özerklikden sözediyordu. Almanlar bu teklifi beğenmemiş, Avusturyalıların özerk devletler kurarak, bu devletler üzerinde etki kazanmaya yönelmelerinden kuşkulanmışlardı.

Bütün olup bitenlere karşın, Polonya'nın birleşmesi fikri giderek güç kazanıyordu. Rus devriminden sonra, 1912'den önce Rus Dumasında Polonyalı bir milletvekili olan Roman Dmowski, Paris'te Rus Polonya Ulusal Konseyi'ni kurmuş ve Amerika ile Batı Avrupa'nın müttefik devletlerinde Polonya'nın bağımsız ve birleşmiş bir devlet olması fikrini yaymağa başlamıştı. İki İmparator Bildirisinin hayal kırıklığına uğrattığı Avusturya Polonyalıları ise 1917 mayısında toplanan Mecliste 1917'de yapılan Krakow Anlaşmasının ışığında İmparatorluğun ulusal sorunlarına eğilme kararı alacaklardı. Krakow Anlaşması birleşik ve bağımsız bir Polonya için gerekli formülleri öneriyordu.

Savaş süresince eski Rutenlerle Ukraynalılar arasındaki anlaşmazlık su altında kalırken, Ukraynalılarla Polonyalıların arası büsbütün açılmıştı. 1917 Mayısında, Ukraynalılar, Galiçya konusundaki görüşlerini "Galiçya suni bir idare birliğidir", diye açıklayarak, Rusya'da Ukraynalıların kendi

kaderlerini tayin etme çabalarını yürekten paylaştıklarını belirtiyorlardı. 1918'in şubat ayında Rusya ve Merkezi Güçler arasında yapılan barış görüşmelerinde bir Ukrayna Devleti doğdu. Bu devlet Galiçya bölgesinden toprak almıyor, yalnızca daha önce bir Polonya-Rus eyaleti olan Kholm'u kapsıyordu. Avusturyalı Polonyalılar, Viyana hükümetini bu anlaşmaya imza atan taraflardan biri olduğu için asla bağışlamıyacaklardı.

1917 yılı süresinde gelişen Rus Devrimi, Avusturya - Macaristan'ı büyük ölçüde etkileyecek, önce ulusal sonra da toplumsal isteklerin güçlenmesine yol açacaktı.

1917 yazında devrimci hükümet tarafından hazırlanan son Rus hücumunun başarısızlığından sonra, Doğu cephesine bir sessizlik çöktü. Rus cephesi yavaş yavaş erimekteydi. 1917 Aralığında Lenin Hükümetiyle Merkezi Güçler arasında barış görüşmeleri başlatıldı. Sovyetlerin Dışişleri Komiseri Troçki, 1918 ortalarında bu görüşmeleri, bir barış oluşturmaktan çok, devrimci propaganda aracı olarak kullanmaya başladığında henüz hiç bir yere gelinmemişti.

Lenin ve Troçki bir ölçüde başarılı oldular. Genel Avrupa Devrimi savaşa son vermediyse de propagandaları en çok Avusturya-Macaristan'ı etkiledi. 1917-18 kişi bir önceki kışın ekonomik perişanlığını aratacak kadar sert ve zor geçti. 11 Ocakta Bohemya valisi arkadaşı Czernin'e şöyle yazıyordu:

"Önümüzdeki yılın hasatına kadar, bizi idare etmesi gereken mısır rezervlerimiz konusunda, eminim hiç bir fikrin yok. Viyana'da edindiğim izlenimlerden sonra, gerçeği bilmediğini anladım. Birkaç haftaya kadar, eğer son dakikada yabancı bir yardım kaynağı bulamazsak, büyük bir felâketle karşı karşıya kalacağız. Elimizdeki tahıl rezervleri, bizden, başkalarına yardım etmemiz istenmezse, Bohemya halkına ancak nisan ortalarına kadar dayanabilir. Ülkenin başka yerlerinde durum bizde olduğundan da kötü. Pek çok yerde açlık başgösterdi bile."

Üç gün sonra Avusturya'da gıda maddeleri vesikaya bağlanıyor, Viyana'nın endüstri bölgelerinde işçiler gösterilere başlıyordu. İki gün içinde 95.000 kişi aşağı Avusturya'da greve gidecek, 18 Ocak 1918'de grev Bu-

Avusturya Dışişleri Bakanı Ottokar Czernin (Sağda)

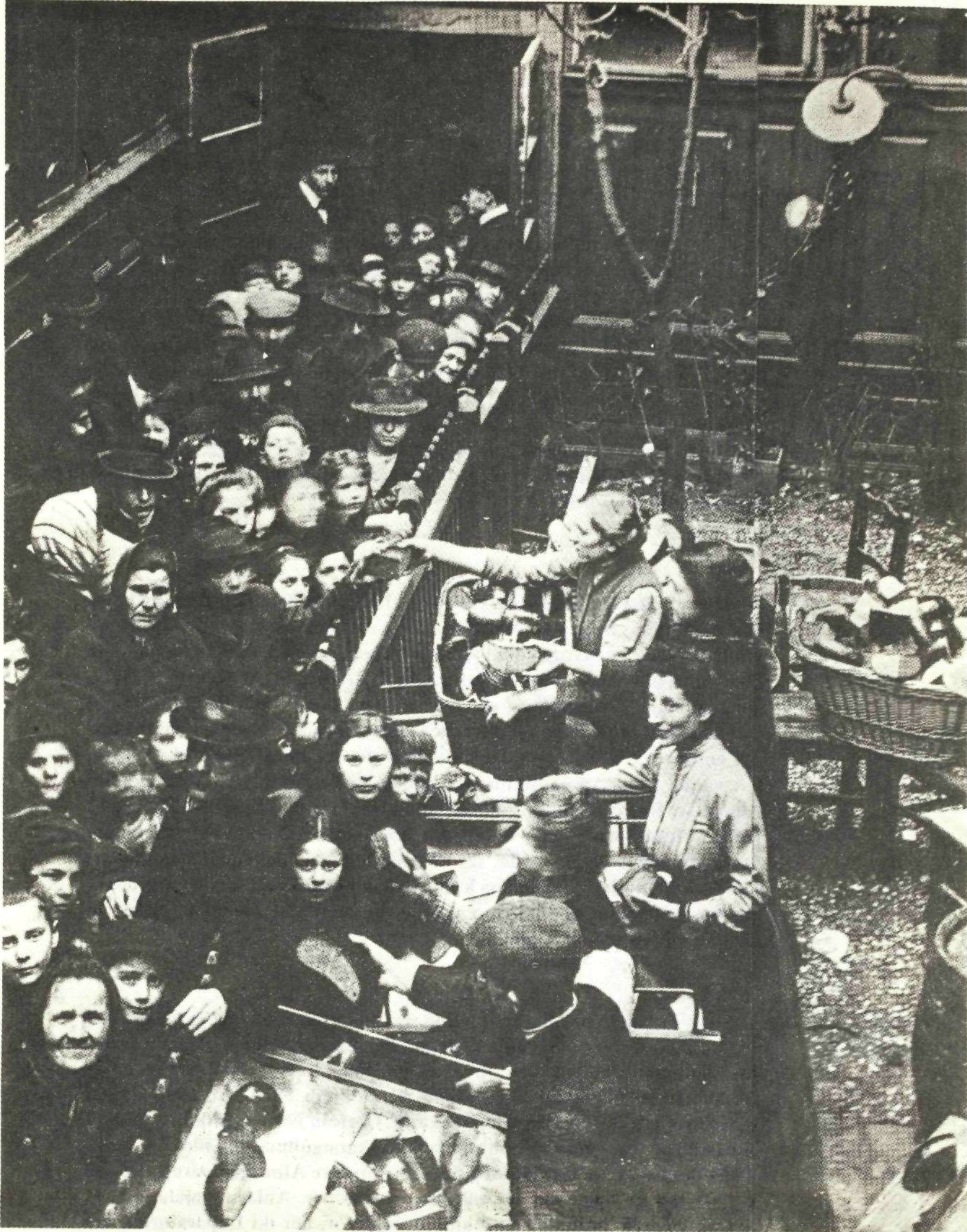

Macaristan ulusçuluğu imparator Karl'ın tahtını sarsıyor.

dapeşte'ye de sıçrayacaktı. Macaristan endüstrisinin büyük bir bölümü böylece duruyor, grev Macar demiryollarının tümünü çalışmaz hale getiriyordu. Ayrıca fabrikalarda Rusya'yı örnek alan İşçi Sovyetleri seçilmeğe başlamıştı. Fakat grevlerin gücü ve siyasal eğilimleri bölgeden bölgeye değişmekteydi. Avusturya ve Macaristan'da bu eylemler, Sosyal Demokrat Partinin denetiminden çıkarak iyice büyümüş, toplumsal sorunlara ses veren bir hareket olmuştu. Oysa Bohemya ve Moraya'nın endüstri bölgelerinde Sosyal Demokratlar aralarında bölünerek belirli ulusal istekleri dile getirmeye başlamışlardı.(1917 yılı içinde Çek'lerin Sosyal Demokrat liderleri Habsburg yanlısı tutumlarını değiştirerek, işçi sınıfının şikâyetlerini toplumsal devrime değil, ulusal bir devrime yöneltmeyi başardılar.) Avusturya - Macaristan orduları ancak Rus cephesinden dönen askerlerle kuvvetlendirildikten sonra, düzeni tekrar denetim altına alabileceklerdi. Düzenin kurulabilmesi, Petrograd'daki Bolşeviklerin devrim umutlarını yine suya düşürüyordu.

1918'in ilk yarılarında Merkezi Güçler Doğuda zaferler kazanmışlardı. Önce Ukrayna, Rusya ve sonra Romanya ile barış yapılacaktı. Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa'daki ağırlığı bu barış anlaşmalarının sonucunda kendini belli edecek, düşmanları kadar dostlarını da etkileyecekti. Savaşın başından beri Habsburg aleyhtarları Avusturya - Macaristan'ı Almanya'nın avucu içine düşmüş, onun her dediğini kabule hazır bir zavallı olarak görüyorlardı. Gerçekte Berlin ve Viyana arasında kesin görüş ayrılıkları vardı. 1914 Ağustosunda çarpışmaların başlamasıyla Avusturyalılar Almanları Rus cephesinde eşit davranmamakla suçlamışlardı. Viyanadaki Alman elçisi Avusturya - Macaristan hükümetinin 'Sadowa ruhu'na göre davrandığından yakınıyordu. İki dost devletin çelişki ve anlaşmazlıkları Türk askerlerinden yararlanma konusundan Polonya'nın geleceğine değin her meselede derin uçurumlar açıyordu. Bu iki devlet aslında birbirleriyle dost olmaktan çok uzaktılar.

1918'in baharında Berlin'in eline Avusturyalıları hizaya getirmek için bir olanak geçti. 2 Nisanda Czernin, Fransız başbakanı Clemenceau'ya hiç diplomatik ve terbiyeli olmayan bir çıkış yapmış, çok sert bir karşılık almıştı. Clemenceau İmparator Karl ile Prens Sixtus'un Almanlardan ayrı barış isteklerini ortaya çıkartıyordu. Czernin istifa ettirildi ve İmparator Alman başkumandanının Spa'daki karargâhına çağrıldı. 8 Mayıs 1918'de Kayzer ve İmparator Karl Avusturya ve Alman İmparatorluklarını birbirlerine bağlayan bir anlaşma imzaladılar. Anlaşma aralarında asker ve gümrük birliğinin kurulmasını sağlıyor, her iki İmparatorluk ara-

1917'nin sonlarında sıra olmuş kadınlara ekmek dağıtılıyor. 1916'dan sonra müttifiklerin blokajı ve Macaristanın giderek daha az gıda maddesi ihraç etmesi, Avusturya'da kıtlığa yol açmıştı.

sında, barış ve savaşta savunma ve korunmalarını gözetecek uzun vadeli bir siyasi dostluk oluşturuyordu.Anlaşmanın uygulanamamasının tek nedeni zamansızlıktı.

İmzalar atıldığında Almanlar Batı cephesini kontrol altında tutuyorlardı. 21 Mart 1918'de yaptıkları büyük saldırılarıyla İngiliz ve Fransız birliklerini dağıtmayı başarmışlardı. Bu saldırının sonucunda Paris, Alman tüfeklerinin ateşine yaklaştırılmış oluyor ve Almanların eline 250.000 esir düşüyordu. Amerika Birleşik Devletleri savaşa bu büyük saldırıdan tam bir yıl önce girmiş fakat önemli bir katkıda bulunamamıştı. Almanların Doğudaki zaferleri, Batıdaki başarılı saldırıları ve İtalyan cephesinin henüz belli olmayan durumu (1917 sonbaharında Avusturya birlikleri İtalyan saflarını bozguna uğratacaklardı) İngiltere ile Fransayı çok zor ve kötü bir duruma düşürüyordu. Kısacası 1918 yılının ilkbaharına Alman zaferinin kokusu sinmişti.

'Dikkat' yavru vatan Macaristan eski rejimin taraftarlarını rejimi yıkmakla tehdit ediyor.

BÖLÜM : 6

İmparatorluğun çöküşü

Müttefikler bu ortam içinde Habsburg İmparatorluğunu parçalama kararı aldılar. 1917'nin baharında Reichsrat'daki Çek ve Güney Slav politikacıları Avusturya - Macaristan'ın federal bir devlete dönüştürülmesini önermişlerdi. Müttefik ülkelerde kaçak ve sürgünde bulunan kimselerin, İmparatorluğu çözmek ve bağımsız devletler kurmak için büyük bir çaba içinde oldukları açıkça biliniyordu. Ayrıca Rus Devriminin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde büyük etkileri olmuştu. Fakat savaş Rusya'nın gücünü yitirecek ve bu ülke savaşan devletlerin arasından ayrılacaktı.Şimdi bir süre için Rusya gözlerini tamamen kendi içişlerine çeviriyordu. Rusya'nın savaştaki yenilgisiyle Güney Slav, Çek ve Rus yanlısı Ruten politikacılarının umutları sönüp gidecekti. Habsburg İmparatorluğunun kaderi ise halkının isteklerine olduğu kadar, Londra, Paris, Roma ve Waşington'da alınacak kararlara bağlıydı. Rus Devrimi ve Amerika'nın savaşa katılması, devreye halkların kendi kaderlerini tayin etme doktrinini, yani kendi özgür ve bağımsız devletlerini kurabilme olanağını sokmuştu. Başkan Wilson'un 1918 Ocağında yayınlanan Ondört Prensibi (Fourteen Points) bu olanağı perçinliyordu. Habsburg halkları için özerklik veya tam bağımsızlık ayrıntılı olarak belirtilmemişti ama, Polonyalılara birlik ve özgürlük sözü kesinlikle verilmişti. 1918 yılının başlarında Çeklerle Slavlar henüz Müttefik devletlerden elle tutulur bir şey koparamamışlardı. Ocak 1917'de Çekoslovakların özgürlüğe kavuşturulmasına şöyle bir değinilmişti o kadar. O yıl boyunca yurt dışındaki Çeklerle, Güneyli Slavlar Avusturya - Macaristan ile ayrı bir barış yapma olanağının tehlikesini yaşadılar. İşte bu yüzden Beneş,Prag'a yolladığı mesajında Habsburg İmparatorluğunun ilelebet ayakta kalacağı yanılgısına düşülmeden, görüşmelerin hükümet ile değil, doğrudan doğruya halk temsilcileri ile yapılmasında ısrar edecekti. Fakat yıl sonunda ayrı barış tehlikesi ortadan kalkmış, ufukta Almanyanın zaferi belirmişti. Ayrıca yurt dışındaki Habsburg aleyhtarı kişiler sonunda birliklerini kurabileceklerdi. Avusturya'dan savaştan önce göç etmiş ya da siyasal sürgüne yollanmış

Polonyalılar, Güneyli Slavlar ve Çekler'in oluşturduğu ordular Birinci Dünya Savaşında cephelerin ön saflarında, İtilâf Devletleri'nin yanında savaştılar. Avusturya göçmenlerinden oluşan Rusya'daki Çek lejyon'u 1914 sonbaharında Çarlık yöneticileri tarafından onaylanmıştı. Masaryk-in, devrimden önce Rusya'da, Habsburg aleyhtarı çalışmalarıyla aynı çalışma içindeki Ruslarla çelişmesi, Petrograd'ta bir karşı Çekoslovak merkezi kurulmasına yol açmıştı. (Masaryk Ulusal Komiteyi Paris'te kurmuştu.) Rusya'ya bağlı tüm Çekleri birleştirmeyi arzulayan Rus hükümeti bu girişimi elinden geldiği kadar destekleyecekti.

Oysa Rus Devrimi bu planları temelinden sarstı. Masaryk'i savaş öncesinden tanıyan Profesör Paul Milyukov ilk geçici hükümette Dışişleri Bakanı olmuştu. Çek göçmenlerinin Çar yanlısı olan toplulukları, düzen değişikliğiyle birlikte gözden düşerek prestij ve etkilerini yitirdiler, onların yerini savaş esirlerinin oluşturduğu, devrimi destekleyen ve Masaryk'in liderliğini benimseyen örgütler aldı. Masaryk 1917'nin 16 Mayısında, Çek örgütlerini kendi liderliği altında birleştirmek için Petrograd'a geldi ve Rus yetkililerini, savaş esirlerinin Çek Lejyonuna girebilmeleri için izin verdirmeye ikna etti. 1917 Temmuzunda Çek ordusu elinden geldiği kadar asker toplamaya çalışacak ve yıl sonunda ordu içindeki güçlü kuvvetli erlerin sayısı 40.000'i bulacaktı.

Çeklerin Rusya içinde Çar'a olan bağlılıklarından vazgeçip, devrimi desteklemeye yönelen siyasi değişimleri gerektiği kadar çabuk olamadı. Masaryk Çekoslovak hareketini, devrimdeki ılımlı orta sınıf hareketiyle birleştirmişti. 1917 Yazının felaketle biten Kerensky saldırısında Çeklerin hafif süvari alayı düşman üstüne at sürerken, Rus birlikleri savunmaları gereken hatları bırakıp kaçıyorlardı. 1917 Kasımında hareketin önderliği barış yanlısı Bolşeviklere geçince, Masaryk'in Çekoslovakları soyutlanacaklardı.

Masaryk 8 mart 1918'de Amerika'ya gitmek üzere Moskova'dan ayrıldı. Amacı Fransız hükümeti ile anlaşmış olduğu gibi, Çekoslovak birliklerini Sibirya yoluyla Batı cephesine nakletmek ve Bolşevik hükümetten a. alacağı izinle Trans Sibirya demiryollarından serbestçe Vladivostok'a ulaşmaktı. Çekler Doğuya giden yollarda Avrupa Rusya'sından ayrılmaya başladılar. Fakat az sonra Bolşeviklerle aralarında silah miktarı yüzünden anlaşmazlıklar çıkacak ve 1918 mayısında büyük bir gürültü kopacaktı. Müttefikler Rusya'ya bir müdahalede bulunarak Doğu cephesini yeni-

Polonyalıların özgürlüğü için savaşan Pilsudski, 1914 Ağustosunda Polonya Lejyonunu Rusya'ya götürüyor.

den oluşturmayı düşünüyorlardı. Çeklerle Bolşeviklerin arasındaki çelişki onların bu planlarına hız kattı. Çek tugayı Trans-Sibirya demiryolu boyunca yayılarak, müttefiklerin Rusyaya müdahalesinde çok önemli bir rol oynadı. Masaryk'in yokluğunda Beneş'in liderliği altına giren Paris'teki Ulusal Komite, Çekoslovak tugayının Batı Cephesine sevdekilmesi planından vazgeçti. 1 Nisan 1918'de Beneş, Londra'daki Fransız Askeri Ataşesinden, ulaşımda büyük zorluklarla karşılaşıldığını ve Tugayın Batı cephesine getirilmesinin olanak dışı kalabileceğini bildiren bir mesaj alacaktı. Ataşenin mesajı Beneş'i yıldırmadı. Tam tersine bu bildirinin "tarihsel bir önem taşıdığını, ordu için yaptıkları önemli görüşmeler sayesinde Fransa ve İngiltere'de, Çekoslovakların siyasal bir kişilik kazandıklarını belirtiyordu.

İMPARATORLUĞUN ÇÖKERTİLMESİ İÇİN YAPILAN BASKILAR

Habsburg İmparatorluğuna son vermek için müttefiklere ve Birleşik Devletler'e yapılan baskılar değişik yönlerden geldi. Öncelikle askeri gereksinmenin baskısı, sonra siyasal sürgünlerin amaçlarına erişebilmek için yaptıkları sınırsız propagandanın oluşturduğu eğilimler ve bir de uzmanların görüşleri vardı. Uzmanlar grubunun en güçlü ve etkin olanı Londrada bulunuyordu. Bunlar sürgünlerin hükümetle doğrudan ilişkilerine engel olmakla beraber,onların etkisi altında kalarak, amaçlarını benimsemiş kimselerdi. Dışişleri Bakanlığı için çalışan R.W. Seton Watson, savaştan önce Viyana'da The Times gazetesinin temsilcisi olan Wickman Steed ile birlikte, düşman topraklarında propaganda başkanı olan Lord Northcliffe'e yardımcı oluyorlardı. Düşman bölgelerinde propaganda servisi, Beaverbrook'un Enformasyon Bakanlığının bir bölümüydü. Polonyalı tarihçi Lewis Namier ise savaş süresince Orta ve Doğu Avrupa olaylarını günü gününe izlemiş, en ince ayrıntılarıyla saptayarak yazmıştı. Tüm uzmanların görüşü Habsburg İmparatorluğuna son verilmesi konusunda birleşiyordu. 1918 Şubatında Northcliffe'e yollanan bir bildiride, Stted Habsburg İmparatorluğu içinde desteklenecek devrimci ulusçuluğun, askeri açıdan sağlayacağı yararlara değinmekteydi. Fakat bu konuda yazmış oldukları sayısız bildiri ve yazıda, uzmanlar Orta ve Doğu Avrupa'da kurulacak ulusal devletlerin, bölgenin ulusal yapısından ötürü karşılaşacağı zorluklardan hiç bir zaman söz etmediler ve kurulu düzenin yıkılmasıyla doğacak toplumsal sonuçları incelemekten kaçındılar.

Paris'teki genel karargâhlarında Rusya'ya müdahale etme durumu henüz görüşülmekteyken, Müttefikler Habsburg İmparatorluğunu parçalama işlemine girişmişlerdi bile. Steed 1918'in mart ortalarında İtalya'ya gitti ve İtalyan gizli ajanlarının düşman ordularında moral bozukluğu meydana getirmek için kendisiyle aynı görüşü paylaştıklarını öğrendi. İtalyanlar sürgündeki ulusal komitelerin halklarının bağımsızlığını ilân

Çek Birliği Kievdeki Masaryk tarafından yönetiliyordu.

etmelerini, Müttefiklerin de bu beyanı kabul ettiklerini açıklamasını öneriyorlardı. Northcliffe öneriyi onaylayınca İtalyan cephesinde propaganda saldırısı 1918 Nisan'ında başladı. 1918'in bahar ve yaz ayları boyunca yurt dışındaki Çek politikacıları arasındaki haberleşme düzenli olabaşarıların haberlerini duyurmayı hiç aksatmadı. Haziran başlarında Beneş kazandıkları büyük politik zaferden söz etmeye başlamıştı bile. 29 Haziran 1918'de Fransız Dışişleri Bakanı Pichon, Beneş'e bir mektup yollayarak 'Çekoslovakların Ulusal Komitesini ' bu ulusun çıkarlarını gözeten en yüksek kurum ve gelecekteki Çekoslovak hükümetinin temeli olarak resmen kabul ettiklerini bildiriyordu. Beneş Prag'daki politikacılara, bir gün hükümetin öteki yarısını onların oluşturacağına söz veriyor, Masaryk ve komiteleri ile işbirliği yapmalarından büyük yararlar doğacağını söylüyordu.

Öte yanda Polonyalılar, kendi ulusal hareketleri Çek'lerinkinden çok daha bölük pörçük olduğu halde, sonunda ulusal birliğe kavuşup, devletlerini kuracaklarına inanıyorlardı.

İşte tam bu sırada, 1918'in yaz başlarında savaşın kaderi değişmeye başladı. Tam dört ay sonra, batı cephesindeki Alman orduları kendilerini yitirmiş, Amerikan birlikleri mevzilenmeye başlamış ve öncelik Müttefiklerin eline geçmişti. İtalyan cephesinde ise Avusturyalıların haziran saldırısı başarıyla durdurulacaktı. Sonunda 15 eylül 1918'de Müttefikler Bulgaristan cephesine Selanikten saldırıya geçtiler. Ludendorff'un, İtalyan ve Makedonya kanatlarını alarak batıya doğru çekilirken, ağırlığını koyarak barış görüşmelerini sürdürme planı suya düşmüştü. 29 Eylül'de Alman ların başkumandanlığı bir ateşkes kararı aldı. Bir hafta sonra Alman Başbakanı Prens Max Von Baden, Amerikan Başbakanına, karada ,havada ve denizde ivedilikle ateşkese gitmesi, için ricada bulunuyordu. 26-28 Eylül günlerinde Foch'un saldırıları, Alman cephesini yarmak ve bölmekle tehdit ederken, Avusturya - Macaristan ordusu düşman topraklarında Polonyalılar, Ukraynalılar, Sırplar, Romenler ve İtalyanlarla uğraşmaktaydılar. Ne var ki yıl başından beri Avusturya - Macaristan ordusunun morali giderek bozulmuş, perişan olmuştu. Rusya'dan dönen pek çok savaş esiri ise Bolşeviklerin barışçı propagandasının etkisi altındaydı. Avusturya - Macaristan'daki kamplarda kendi görüşlerini yaymağa çalışıyorlardı. Oysa Alman birliklerinin Doğu'dan Batı'ya sevkedilmeleri olaysız geçecekti Avusturya - Macaristan'ın İtalyan cephesini savunmakla görevli yedi savaş tümeni 1918 grevlerini kırmak üzere geri alınmıştı. Bu birlikler kumandanlarının ısrarlı çağrılarına karşın geri yollanmamışlardı. Bu durum Ge-

Çek sürgünleri yurt dışında büyük destek gördüler.

1918'de Avusturyalılar tarafından idam edilen vatan haini Çekler.

nel Kurmayla Savunma Bakanlığının arasını her gün biraz daha açıyordu. Sonunda 8 Temmuz 1918'de General Arz bütün savaş tümenlerinin cepheye dönmelerini gerektiren kesin bir emir çıkarttı. Bakanlık bu emre karşı koyabilmek için İmparatora baş vuracaktı. Artık ordu, düşmanlarıyla hem içerde hem dışarda savaşmak zorunda kalmıştı.

Macaristan hükümetinin savaşın son aylarında toprakları üstünde bir denetim kurabilmesine karşılık, Avusturya hükümeti hak ve görevlerinden teker teker vazgeçmekteydi. Reichsrat içindeki Slav politikacılar, hükümeti yermeyi ve yıpratmayı sürdürmekle beraber, bu işten bıkmaya başlamışlardı. 14 Eylülde İmparator Berlin'e danışmadan, kimsenin ciddiye almadığı bir savaş bildirisi yayınladı. Ekimde Avusturya Başbakanı, politikacılara hükümetin doğrultusunda yürümelerini isteyen son bir ricada bulunacaktı. Mayıs 1917'de milletvekillerinin çoğunluğu federal bir Habsburg devleti istemişlerdi. 16 Ekimde Kralın imzaladığı bir bildiri,onlara Avusturyanın federe devlet olacağına söz veriyordu. Bu bildiri bile Habsburg devletini kurtaramıyacak, otoritenin Avusturya yetkililerinden yerel politikacılara kaymasına yarayacaktı.

25 Ekim'de beş kişilik bir Çek politikacıları grubu Cenevre'ye gitmek üzere Vıyana'dan ayrıldılar. Orada Beneş ile buluşan politikacılar, ona Masaryk ile kendinin onayını almadıkça hiç bir girişimde bulunmayacaklarına dair söz verdiler. Beneş de onlara bağımsız bir Çek devletinin kesinlikle kurulacağını ve yapılacak olan barış konferansına bu öneriyi götüreceğini vaad ediyordu.

İkı Hasburg aleyhtarı unsurun, sürgünde bulunan Çeklerle Prag'daki politikacıların işbirliği yapması, Habsburg devletinin acı kaderini mühürlemiş oldu. Öte yanda savaşın başından beri Polonya sorununun uluslararası düzeyde çözüme ulaşması savaşan devletlerin zaten bekledikleri bir yoldu. Sırpların eninde sonunda dönecekleri yer Sırbistan, Habsburg Romenlerinin Romanya, İtalyanların ise İtalya olacaktı. Çeklerinse baş vurabilecekleri tek yer 'Sürgün Komiteleri' idi. İşte bu Komitenin amaçlarının Müttefikler ve Prag politikacıları tarafından tanınması, üç yüzyıldır süregelen Habsburg İmparatorluğunun sonu olacaktı. Hanedan salt Romanya ve İtalya'daki topraklarından vazgeçmiş olsaydı, yıkım bu ölçüde büyük olmayabilirdi. İmparatorluğun yaşaması için Güneyli Slavlarla Polonya topraklarının bile elden çıkarılması düşünülebilirdi. Fakat, Bohemya, Boravya ve Macaristan, Avusturya İmparatorluğunun belkemiğini oluşturan üç ana unsurdu. Bunlar ülkeyi askeri açıdan güçlü kıldıkları gibi, ekonomik varlığını da ayakta tutan temel bölgelerdi. Çok güçlü olduklarından üstlerine insan çeken bu yöreler, başka topraklar olmaksızın da ayakta durabilirdi. Kısacası, Habsburg İmparatorluğunun temel daya-

nağı, Viyana - Budapeşte - Prag üçgeniydi. Bu üçgen üzerine kurulmuş bir devlet, Güney Doğu Avrupa'nın en güçlü ülkesi olmak şansına varıyor, hem de Almanya ile Rusya'nın arasında nefes almaksızın sıkışmaktan kurtuluyordu.

Çekler'den sonra, Avusturyalılar da Habsburglardan uzaklaşmaya başladılar. 21 Ekim 1918'de ise Reichsrad içindeki Avusturyalı Almanlar kendi ulusal meclislerini kuracak, 30 Ekimde ise bağımsızlıklarını ilân edeceklerdi. 31 Ekimde Kont Karolyi Budapeşte'de demokratik bir hükümet kurup, 3 Kasımda bağımsızlığını ilân ederek Almanları izleyecekti.

Ekim ve kasım aylarında yayınlanan bildiriler, amaçların ne olduğunu gösteren açıklamalardı aslında. Varşova'da 6 Ekim'de, basına Polonya'lıların henüz oluşturamadığı bir devletin varlığı yansıtılıyordu. Avusturya devletinin sınırlarının ne olduğu ise belli değildi. Macaristan Slovakya'ya sahip olmakla beraber, sivil idareyi Güneyli Slavların eline bırakmaktan kaçınmayacağını belli ediyordu. İtalyanlar kasım ayında Adriyatik'te geniş bir kıyı şeridini işgal etmişlerdi. Ufukta uluslararası bir çözüm gözükmüyor gibiydi. 29 Ekim 1918'de The Times gazetesi Avusturya - Macaristan halkının geleceğini tayin etmenin hiç de kolay olmıyacağını yazıyordu. "Çek-Slovak halkı birleşmiş bir devlet olarak tanınmıştır. Başbakan Wilson Yugoslavların ulusçu hareketlerini ve özgürlük haklarını kabul etmektedir. . . Fransız hükümeti ise Romanyalılarla Transilvanya Romenlerinin Ulusal Komitesini tanımıştır. Polonyalılar tanınmak üzeredir.Rutenler haklarını henüz elde etmiş değillerdir.Avusturyalı İtalya tarafından destek görmektedir. Avusturya - Macaristan hükümetinin Avusturyalı Almanlar için ne düşündüğü açıklığa kavuşmamıştır ve Kont Andrassy, değil Macar Junker oligarşisini, hiç bir şeyi temsil edebilecek yetkiye sahip değildir. . ."

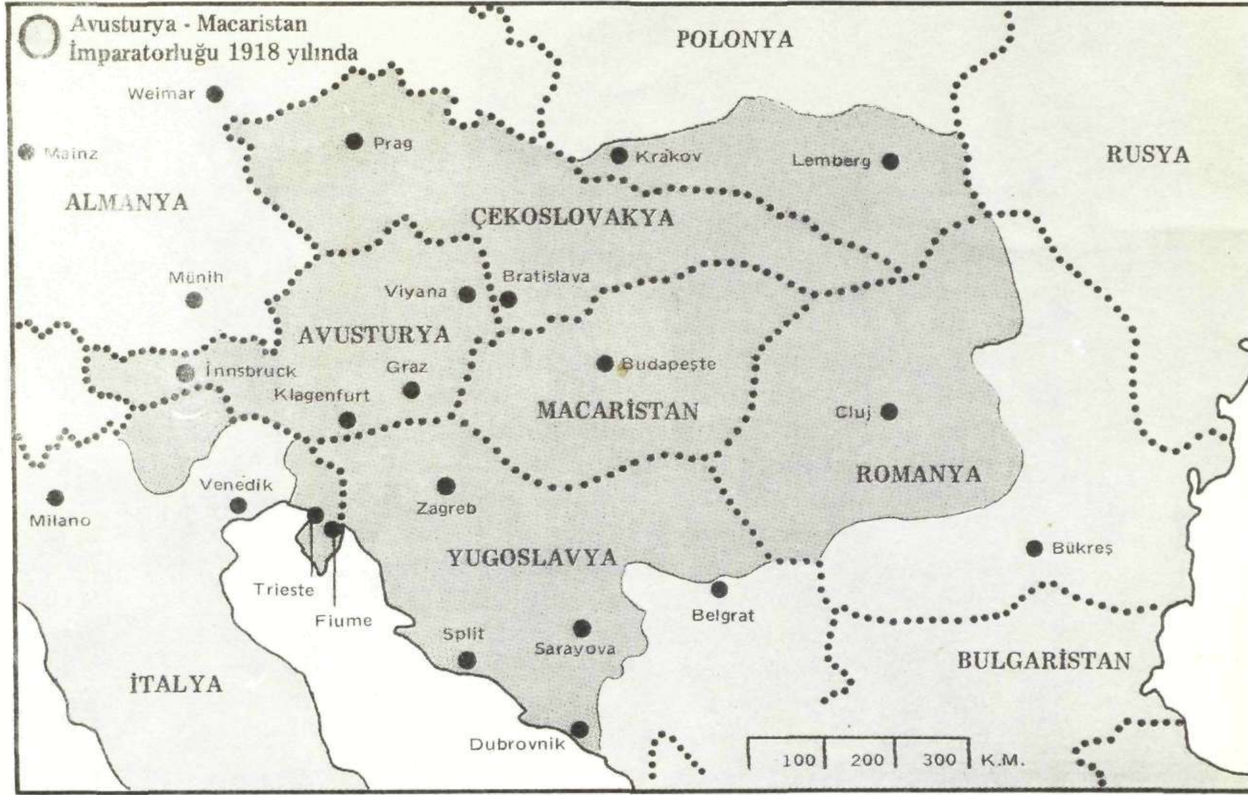
11 Kasım 1918'de İmparator Karl, tahttan feragat ettiğini bildiren fermanı imzaladı.

"Tahta çıktığım günden itibaren, başlamasında hiç bir sorumluluk taşımadığım savaşın felâketlerinden ulusumuzu koruyabilmek için var gücümle çalıştım. Anayasal düzeni sağlamak için her çabayı göstererek halkımın bağımsız politik gelişimine giden yolu hazırladım. Bugün yine her zaman olduğu gibi, halklarıma karşı sonsuz bir sevgi beslediğim için, kişiliğimin onların özgür gelişimlerine engel olmasını istemiyorum..."

Genç İmparator ailesiyle beraber Viyana'nın doğusundaki Eckarsdu av köşküne çekilecek, bir süre sonra da Avusturya'dan sürgüne gidecekti.

12 Kasım 1918'de Avusturya Reichstag (Meclis) binasını çevreleyen halk. Pankartlarda Sosyalist Cumhuriyet ilânı görülüyor.

Habsburg imparatorluğunun yıkılmasından sonra ortaya çıkan devletleri gösteren harita.
1918'de Viyana üniversitesi önünde devrimcilerle çatışan polisler.

Habsburg İmparatorluğunun yıkılmasını yirmi yıl süren, güvensiz, istikrarsız bir barış izledi. Orta ve Batı Avrupa, kıtanın henüz huzura kavuşmamış bir bölgesiydi. Savaştan bir süre sonra, Çekler Macarlarla savaşacak; Polonyalılar ise Doğu topraklarını Troçki'nin Kızıl Ordusuna karşı savunacaklardı. Askerler evlerine dönmeye başladıklarında sivil halk arasında kıtlık başlamıştı. Toplumsal huzursuzluk her yerde kol gezerken Budapeşte'de Sovyet Cumhuriyeti ilân ediliyordu. Barış Konferansı o güne dek ezildiklerini iddia eden halkları memnun etmişti ama, Avrupanın bu bölgesinde şimdi başka bölünmeler olacaktı.

Habsburg İmparatorluğunun yıkıntıları üstüne kurulan devletler zafer kazanmış taraftan sayıyorlardı kendilerini. Yenik tarafı temsil etmek Avusturya - Macaristan'a düşmüştü. Sıra, devletlerin sınırlarının çizilmesine gelince, ortaya ekonomik engellerin çıktığı görüldü. Almanya ve Rusya'nın ufuklarında geçici kara bulutların dolaştığı bir sırada, yeni düzen batılı güçlerin, yani Fransa, İngiltere ve Amerika'nın himayesi ve önderliği altına giriyordu.

Çok kısa bir süre sonra genç Hitler'in Almanların kaybettiği prestiji tekrar kazanma çabalarına giriştiğini, Ruslarınsa giderek güçlendiklerini görecektik.

Birinci Dünya Savaşının ateşi Doğu ve Orta Avrupa'nın belirsiz sınırları boyunca parlamış, tutuşmuş ve sönmüştü. İkinci Dünya Savaşı da aynen böyle olacaktı.

OLAYLAR KRONOLOJİSİ

1848 : 3 Mart. Kossuth, Budapeşte'de Viyana sisteminin fesholunacağını haber vererek, Macaristan için sorumlu bir hükümet isteğinde bulundu.
13 Mart : Viyana'daki gösteriler sonunda Metternich istifa etti.
31 Mart : İmparator Franz Joseph'in "Deak'ın On Hakkını" içeren Mart yasalarını kabul etmesiyle Macaristan özgürlüğüne kavuştu.

1855 : 18 Ağustos : Avusturya anlaşması eğitim, sansür ve evlenme yasalarını kilisenin kontrolüne verdi.

1866 : 3 Temmuz : Avusturyalıların Sadova'da yenilgiye düşürülmesiyle "Yedi Hafta Savaşları" sona erdi.
20 Temmuz : Lissa'daki İtalyan Filosuna karşı bir zafer kazanıldı.

1867 : 19 Haziran : Meksika İmparatoru Maximilian öldürüldü.
Ekim : Macarlar Franz Joseph'den imtiyazlar ele geçirdiler. Bu arada, Avusturya ve Macaristan, İmparatorun - kişiliğinde birleşen Dışişleri, Savunma ve Maliye Bakanlıkları ortak çalışacak olan ikili Devletin iki ayrı parçasını oluşturdular.

1870 : 30 Temmuz : Habsburglar 1855 Anlaşmasını feshederek 'Papanın yanılmazlık kuralının ilân edilmesine olumlu karşıladıklarını belirttiler.

1872 : Eylül : Alman, Rus ve Avusturya - Macaristan İmparatorları Berlinde Dreikaiserbund'u (Üç Kayzer Birliğini) kurmak üzere buluştular.

1875 : Temmuz : Önce Hersek'te, sonra da Bosna'da Türk yönetimine karşı bir ayaklanma başladı. Sırbistan isyanları desteklemeğe karar verdi.

1878 : 13 Haziran — 13 Temmuz : Bismarck'ın önerdiği Berlin Kongresine Rusya adına Gorchakov, Avusturya - Macaristan adına Andrassy katıldılar. Avusturya - Macaristan'a Bosna ve Herseği işgal etme ve Yeni Pazar Sancağına asker yerleştirme yetkisi verildi.

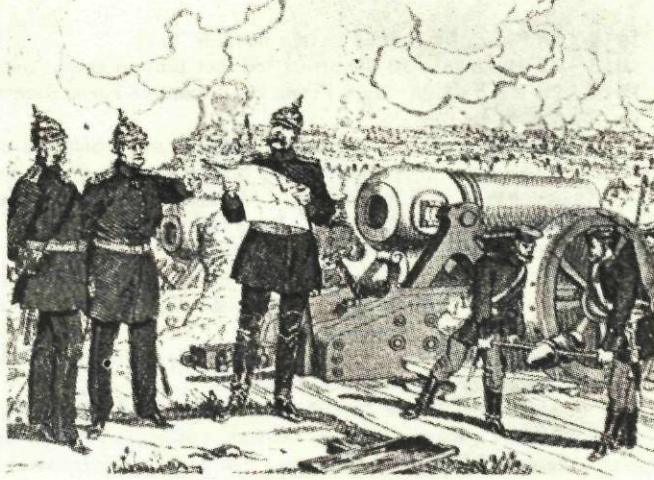
1889 : Ocak : Veliaht Prens Rudolf ve Marie Vetsera intihar ettiler.

1898 : İmparatorice Elizabeth, Genevre Gölü kıyısında öldürüldü.

1906 : Monarşinin Avusturya bölümünde erkeklere genel oy hakkı tanındı.

1908 : 24 Temmuz : Genç Türkler, 1909'da karşı devrimi bastıracak olan Şevket Paşa önderliğinde, ayaklandılar.
5 Ekim: Avusturya - Macaristan Bosna ve Herseği ülkesine kattı.

(Üstte) Franz Joseph bir av partisinde. (ortada) Yaşlı imparatorun ölüm böcekleri tarafından sarılmasını gösteren karikatürü. (altta) Arşidük Rudolf son uykusunda. (üstte) İmparator için süslenmiş bir mihrap. Avusturya halkı imparatoruna 'Baba' gözüyle bakardı (Sol altta) İmparatoriçe Elizabeth (sağ üstte) Bismarck Sadona'da (sağ üstte) Avusturya- Macaristan saldırısıyla alay eden bir İtalyan karikatürü. (altta) Franz Joseph'in cenaze alayı.

1912 : 18 Ekim. İlk Balkan Savaşı başladı.
1913 : 29 Haziran - 30 Temmuz - İkinci Balkan savaşı çarpışmaları.
1914 : 28 Haziran : Arşidük Franz Ferdinand ve karısı Saray Bosna'da öldürüldü.
28 Temmuz : Avusturya - Macaristan Sırbistan'a savaş açtı.
6 Ağustos : Avusturya — Macaristan Rusya'ya savaş açtı.
28 Ağustos : Avusturya - Macaristan Belçika'ya savaş açtı.
1915 : Mayıs : Güney Slav Birliği Paris'te kuruldu.
23 Mayıs : Halya Avusturya - Macaristan'a savaş açtı.
1916 : 27 Ağustos : Romanya Avusturya - Macaristan'a savaş açtı.
21 Ekim : Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun Başbakanı Stürgkh öldürüldü.
5 Kasım : Merkezi Güçler'in Polonya Krallığını ilân eden iki İmparator Manifestosu imzalandı.
21 Kasım : Franz Joseph öldü. Yerine Karl geçti.
1917 : 3 Mart : Rusya Brest — Litovsk Antlaşmasını imzalayarak, Polanya, Litvanya, Ukrayna, Finlandiya, Kafkasya'nın Güney Bölgesi ve Baltık eyaletlerinden çekildi.
12 Eylül : Merkezi Güçler eski Rus Polonyasına bir anayasa verdiler.
1918 : 28 Ekim : Çekoslovaklar bağımsızlıklarını ilân ettiler.
3 Kasım : Müttefikler ve Avusturya - Macaristan arasında bir mütareke yapıldı.

İÇİNDEKİLER:

20. YÜZYIL DOSYASI

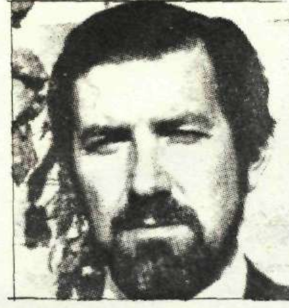
YÜZYILIMIZI YAPAN BÜYÜK OLAYLAR,
BÜYÜK FİKİRLER VE KİŞİLER

1. Kitap : ANARŞİSTLER
(Bir Dönemi Sarsanlar)
2. Kitap : RUSYA AYAKLANIYOR
(Çar'a Karşı İlk Ayaklanma)
3. Kitap : KAYZERİN ALMANYASI
(Almanya Herşeyin Üstünde)
4. Kitap : AMERİKA SAHNEDE
(T. Roosevelt Dönemi)
5. Kitap : BİR İMPARATORLUK ÇÖKÜYOR
(Habsburgların Sonu)
6. Kitap : BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI
(Savaş Nasıl Başladı)
7. Kitap : BİR İMPARATORLUK BATIYOR / BİR CUMHURİYET DOĞUYOR
(Osmanlı İmparatorluğunun Çökmesi ve yeni Türk Devletinin Kuruluşu)
8. Kitap : KARTALLARIN SAVAŞI
(İmparatorlukların İntiharı)
9. Kitap : BİR KUŞAK NASIL ERİDİ
(İkinci Dünya Savaşının Büyük Muharebeleri)
10. Kitap : BARIŞ HAVARİSİ WİLSON
(Temmuz Sonu)
11. Kitap : LENİN İKTİDARA
12. Kitap : BİR DEMOKRASİ DENEMESİ
(Hitler Öncesi Almanya)
13. Kitap : FRANSA
(Güvencesiz Barış)
14. Kitap : FRANSA BUNALIMLAR, BUNALIMLAR
(Stavskiden Alman İşgaline)
15. Kitap : JAPONYA
(Doğan Güneş)
16. Kitap : İRLANDA
(Terör ve Özgürlük)
17. Kitap : KADIN YERİNİ ALIYOR
18. Kitap : İNSANIN GÖKLERE YÜKSELİŞİ
(Havacılığın Başlangıcı)
19. Kitap : MUSSOLİNİ İTALYASI
20. Kitap : KÜÇÜK DİKTATÖRLER
21. Kitap : NAZİ ALMANYASI
(Modern Barbarlar)
22. Kitap : VİVA ZAPATA
(Güney Amerikada Gelişmeler)
23. Kitap : KIZIL TERÖR
(Stalin Rusyası)
24. Kitap : DÜNYA BUNALIMI
25. Kitap : İSPANYA ATEŞLER İÇİNDE
26. Kitap : MÜNİH VE SONRASI
27. Kitap : YERYÜZÜNDE CEHENNEM
(İkinci Dünya Savaşı)
28. Kitap : HARP SONRASI DÜNYASI
29. Kitap : BİR DEVRİM NASIL KIZILLAŞTI
(Maonun Zaferi)
30. Kitap : SİNEMANIN DOĞUŞU
31. Kitap : KOMÜNİKASYON
(İnsanlığı Birleştiren Bağlar)
32. Kitap : FEZANIN FETHİNE DOĞRU

DİZİNİN EDİTÖRÜ:

J.M. ROBERTS.
Oxford Üniversitesi profesörü "Avrupa 1880-1945" yazarı, B.B.C. konuşmacısıdır.

Z. A. B. ZEMAN, Prag'da doğdu. Öğrenimini İngiltere'de tamamladı. Londra Oxford ve St. Andrews Üniversitelerinde tarih öğretmenliği yaptı. Yayınlanmış eserlerinden bazıları : Almanya ve Rus Devrimi, 1915 - 1918; Habsburg İmparatorluğunun Yıkılışı, 1914-1918 Nazi Propagandası ve Prag Baharı: Çekoslovakya üzerine Bir Rapor 1968.

ÖN KAPAK RESMİ :

Bir Macar karikatürü (Ulusçuluk hareketlerinin mezara soktuğu Habsburg İmparatorluğu kartalı.)

ARKA KAPAK RESMİ :

İmparator Franz Joseph bir kabul töreninde Kayzer Wilhelm II ile. . .

ÖN İÇ KAPAK RESMİ :

Yaşlı İmparator Franz Joseph'in 1916'da ölümünden önce çekilmiş son resimlerinden biri.

ARKA İÇ KAPAK RESMİ :

İmparator Karl tahta çıkışını izleyen günlerde cepheyi teftiş ederken.

20. YÜZYIL DOSYASI

Yüzyılımıza şekil veren büyük olay ve fikirlerin, kişilerin bol resimli öyküleri

BİR İMPARATORLUK ÇÖKÜYOR

Gücünün doruğundayken İmparatorluğu'nun sınırları İspanya'dan Macaristan'a dek uzanıyor ve pek çok ulusu bünyesinde barındırıyordu. Gelgelelim, 19. yüzyılın sonlarında bu büyük İmparatorluk egemenliği altındaki ulusların baş kaldırmalarına karşı koyamaz olmuştu. Öte yandan Viyana sosyetesi , ulusal ve politik özgürlük isteyen seslere kulaklarını tıkamış, balolarda, ve şölenlerde gününü gün ediyordu. İmparatorluk,. bu durumuyla bile daha yıllarca ayakta kalabilirdi; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve öteki Avrupa'lı güçlerin özgürlükçü eylemleri içten içe desteklemesi kısa sürede yıkılıp gitmesine yol açtı.....

Altıncı kitap BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

50 TL

10.000-